

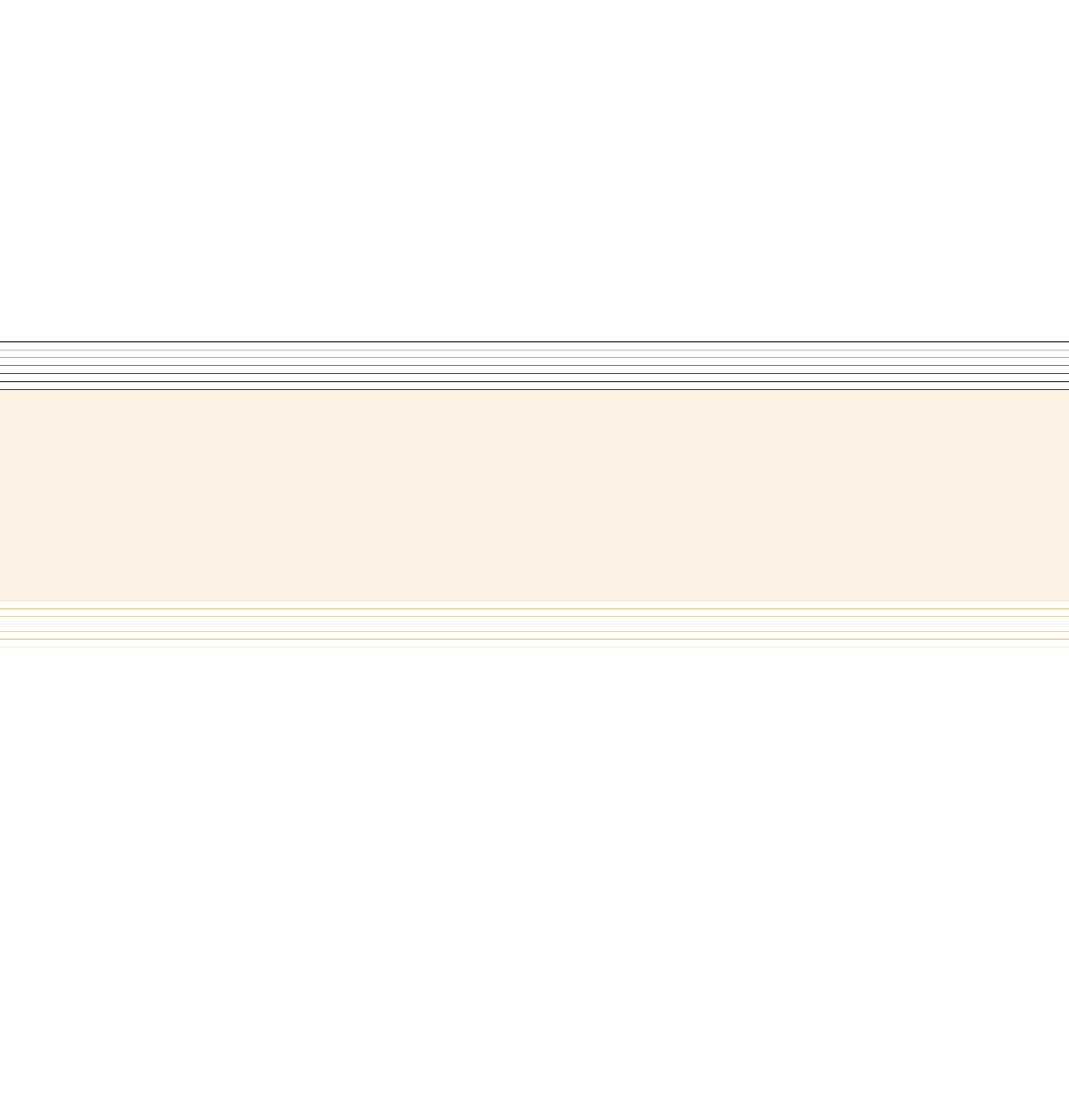

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

KOVŲ UŽ TAUTOS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ ŠVENTOVĖ

KOVŲ UŽ TAUTOS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ ŠVENTOVĖ

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

KOVŲ UŽ TAUTOS LAISVĘ IR NEPRIKLAUSOMYBĘ ŠVENTOVĖ

6

Vytauto Didžiojo
karo muziejus
1921–1940 m.

48

Muziejus
okupacijų metais
1940–1990 m.

71

Atgimęs relikvijų
saugotojas
1988–2016 m.

UDK 069:355(474.5)
Vi322

ISBN 978-609-412-106-7

© Vytauto Dižiojo karo muziejus, 2016
© Dr. Andriejus Stoliarovas, 2016

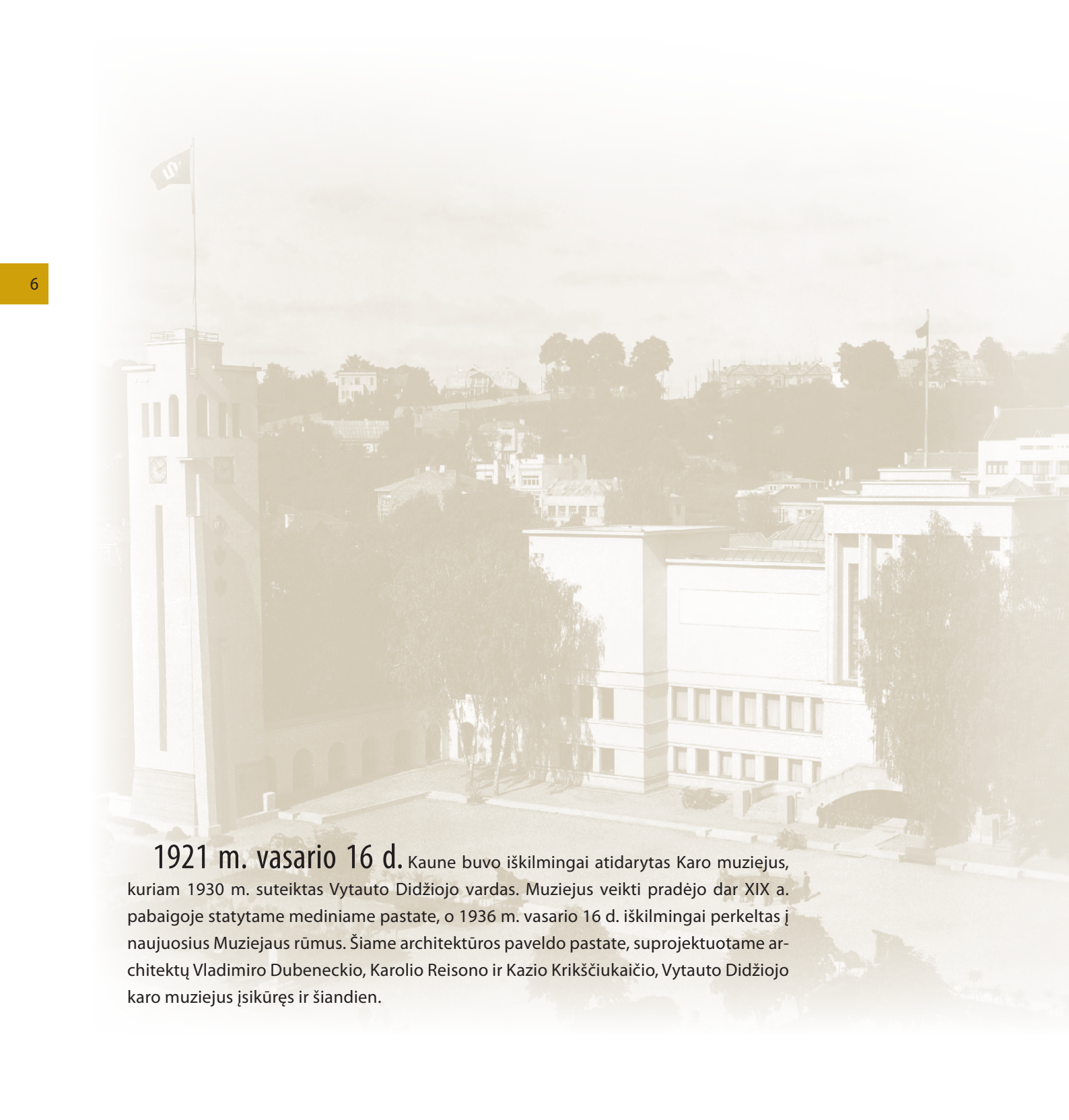
Angliškai kalbančioje kultūroje yra patarlė, kuri sako, kad norint suprasti ir pajusti kitą žmogų reikia apsiauti jo batus. Kad ir kiek skaitytume autentiškus dokumentus, nagrinėtume tikroviškiausią ikonografinę medžiagą ir bandytume suprasti anų, prieš beveik šimtmetį prabėgusių dienų ir naktų, savaičių, mėnesių ir metų savastį, greičiausiai, visiškai tikro supratimo ir pajautimo negalėsime išgyventi. Tai yra suprantama, nes mes esame kitos epochos vaikai, su skirtingos socialinės aplinkos suformuotu, kitusiu ir nuolat besikeičiančiu pasaulio supratimu.

Kartkartėmis atverčiame kovų už Lietuvos Nepriklausomybę meto archyvinis dokumentus ieškodami žmonių, skaičių, įvykių... Tai yra aruodas, maitinantis mūsų smalsumą, pripildantis mus istorijos pažinimo ir gaivinantis istorinę atmintį.

Į Vytauto Didžiojo karo muziejaus, gimusio neįtikėtinais sunkiu Lietuvai metu, istoriją galima žvelgti iš skirtingų pusių. Turbūt nėra Lietuvoje kito tokio muziejaus, kurio gimimo metrike – Krašto apsaugos ministerijos įsakyme – būtų suformuluotas toks išskirtinis tikslas – parodyti valstybės egzistencijos priklausomybę nuo jos žmonių pasiaukojimo ir pasiryžimo turėti ir ginti šią valstybę pačia didžiausia kaina. Nėra kito tokio muziejaus, kuris šio tikslo būtų siekęs su tokiu didžiu pasišventimu ir pasiaukojimu, nėra kito muziejaus, kurį okupantai būtų taip brutaliai privertę išsižadėti savo prigimties ir veikti prieš savo valstybę. Ir taip pat nėra kito muziejaus, kuris būtų turėjęs lyg Feniksas keltis iš pelenų, *stotis ant kojų* ir imtis to darbo, dėl kurio jis buvo įkurtas.

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio vėjai ir audros į šalies gyvenimą grąžino Vytauto Didžiojo karo muziejų, dešimttūkstantinės minios sveikino sunaikintų Karo muziejaus sodelio simbolių atstatymą, ir besikurianti Lietuvos kariuomenė čia ėmė ieškoti savo ištakų. Pradžia buvo padaryta. Po to viskas nuščiuvo. Kiekvienas skubėjo gyventi savo gyvenimo ir primiršo tautą išsupusį lopšį. Tyla užsitęsė. Gal kiek per ilgai. Galiausiai ji baigėsi, Krašto apsaugos ministerijai apsisprendus ir galutinai atstačius istorinę tiesą ir istorinį teisingumą. Visų pirma Vytauto Didžiojo karo muziejus sugrįžo pas tikrąjį savo steigėją, o vėliau ir į visuomenės gyvenimą – atsinaujinęs, su naujomis ekspozicijomis ir nešdamas tikrai TĄ idėją, kurią puoselėjo Muziejaus signatarai. Prasidėjo kitas gyvenimo etapas, žymintis nuolatinį gilimąsi į istorinę atmintį, gyvenimą krašto apsaugos sistemoje, artimą bendravimą su visuomene ir nepaliaujamą Muziejaus ateities vizijų kūrimą.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius
KĘSTUTIS KURŠĖLIS

1921 m. vasario 16 d. Kaune buvo iškilmingai atidarytas Karo muziejus, kuriam 1930 m. suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Muziejus veikti pradėjo dar XIX a. pabaigoje statytame mediniame pastate, o 1936 m. vasario 16 d. iškilmingai perkeltas į naujuosius Muziejaus rūmus. Šiame architektūros paveldo pastate, suprojektuotame architektų Vladimiro Dubeneckio, Karolio Reisono ir Kazio Krikščiukaičio, Vytauto Didžiojo karo muziejus įsikūręs ir šiandien.

Lietuvos karo muziejus turi prakilnų ir garbingą tikslą – pagaminti būsiančioms kartoms amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius priešų varginta, numetė vergijos pančius ir su ginklu rankose, per skausmus ir kovas pasiekė nepriklausomybės. Muziejaus ir jo darbuotojų užduotimi tapo: atvaizdinti, kaip gimė toje pasaulio suirutėje Lietuvos kariuomenė, kaip ji augo, žygiavo, mušėsi ir tvarkė savo kasdienį gyvenimą, todėl visi buvo kviečiami prisidėti prie bendro mūsų paminklo, Lietuvos karo muziejaus tvėrimo.

Muziejus, kaip ir kiti to meto kariniai Europos muziejai, buvo steigiamas kaip kovų už tautos laisvę ir nepriklausomybę šventovė, kurioje buvo kaupiamos, saugomos ir eksponuojamos kovų dėl Tėvynės laisvės ir nepriklausomybės relikvijos. Kartu su Karo muziejumi pradėtas kurti jo sodelis ir Karo invalidų, Muziejaus saugotojų ir tarnautojų, tarnyba bei ceremonias.

Muziejus nukentėjo pirmosios ir antrosios sovietinių bei nacistinės okupacijų metais – buvo priverstas sunaikinti okupacinių režimų ideologijai ir propagandai neparankius eksponatus, istorinius paminklus. Okupacijų metais keitėsi ir Muziejaus pavadinimas: 1940–1941 m. ir 1944–1956 m. Muziejus vadintas Kariškai-istoriniu, 1956–1990 m. – Kauno valstybinių istorijos muziejumi, tik nacių okupacijos metais buvo išsaugotas Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas.

Nepaisant antrosios sovietinės okupacijos metais tęsiamos istorinių relikvijų naikavimo ir ideologinės propagandos, visuomenės akyse Muziejus išliko nepriklausomos Lietuvos simboliu. 1988 m., prasidėjus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui, visuomenės pastangomis buvo atkurtas Muziejaus sodelis, darbuotojai išardė ideologizuotas, propagandines ekspozicijas ir pakeitė jas liudijančiomis lietuvių tautos ir kariuomenės tragediją Antrojo pasaulinio karo metais bei sovietinės okupacijos realybę. 1990 m. sausio 30 d. sugrąžintas senasis Vytauto Didžiojo karo muziejaus vardas, o nuo 2006 m. sausio 1 d. Muziejus grįžo pas savo steigėją ir vėl tapo pavaldžia Krašto apsaugos ministerijai įstaiga.

Muziejus šiandieną pasitinka atsinaujinęs, išsaugojęs vertingas relikvijas, papildęs savus rinkinius naujais eksponatais, kurie skatina lankytojus pažinti ir didžiuotis Lietuvos karybos ir kariuomenės istorija bei jos protėvių nuveiktais žygdarbiais.

VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

1921–1940 M.

Senasis Karo muziejus. Apie 1922–1923 m.

Brg. gen. Vladas Nagevičius

Gimė 1881 m. birželio 17 d. Kretingoje. Iš Rusijos karinės tarnybos 1918 m. grįžo į Lietuvą. Lapkričio 23 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, paskirtas Apsaugos tarybos nariu. Gruodžio 4 d. paskirtas Apsaugos ministerijos Sanitarijos skyriaus viršininku, 1919 m. gegužės 25 d. – ypatingųjų reikalų karininku prie krašto apsaugos ministro, nuo liepos 1 d. – II rūšies ypatingųjų reikalų karininku, liepos 22 d. – laikinai eiti lauko sanitarijos inspektoriaus pareigas. Dalyvavo kovose su bolševikais. Spalio 7 d. jam suteiktas pulkininko laipsnis. Gruodžio 19 d. paskirtas laikinai eiti, o nuo vasario 19 d. patvirtintas Karo sanitarijos viršininku, kuriuo išbuvo iki pirmosios sovietų okupacijos. 1920 m. gegužės 14 d. suteiktas generolo leitenanto laipsnis (1936 m. gruodžio 11 d. pakeistas į brigados generolo laipsnį). Nuo lapkričio 15 d. – vyriausiasis armijos gydytojas. Nuo 1921 m. sausio 22 d. paskirtas Karo muziejaus tvarkytoju, konservatoriumi, nuo 1921 m. rugpjūčio 1 d. – organizatoriumi, nuo 1934 m. spalio 27 d. – viršininku. 1926 m. sausio 1 d. paskirtas laikinai eiti Vyriausiojo kariuomenės štabo karo sanitarijos inspektoriaus pareigas, birželio 1 d. pareigos patvirtintos. Brg. gen. V. Nagevičius buvo daugybės organizacijų steigėjas ir narys: Visų laipsnių kariškų uniformų nustatymo komisijos narys, Valstybinės Archeologijos komisijos narys vadovauti Karo istorijos kolegijai, Lietuvos sporto lygos centro komiteto pirmininkas, įsteigė ir vadovavo Lietuvių–suomių draugijai, Lietuvių–estų ir Lietuvių–latvių draugijų valdybų narys, Archyvų tvarkymo komisijos narys, Jūrininkų sąjungos pirmininkas, Karininkų Ramovės įkūrėjas ir ilgametis pirmininkas, LŠS centro valdybos narys, 1939 m. Garbės šaulys, Lietuvai pagražinti draugijos narys ir pirmininkas, Vyčio Kryžiaus ordino tarybos, Savanorio medalio komisijos, Kariuomenės pirmūnų sąjungos narys, Gyvulių globos draugijos vienas steigėjų.

Prasidėjęs sovietų okupacijai, 1940 m. birželio 25 d. išleistas į atsargą. 1941 m. Birželio sukilimo dalyvis. Vokiečių okupacijos metais, nuo 1941 m. liepos 10 d. iki 1944 m. liepos pab., buvo Karo muziejaus viršininku, 1944 m. – Lietuvos vietinės rinktinės nariu. 1944 m. pasitraukė į Austriją, kur dirbo gydytoju, 1949 m. – į JAV. Mirė 1954 m. rugsėjo 15 d. Viloubyje, Ohajuje. Palaidotas Kalvarijos kapinėse Klyvlende. 1995 m. rugsėjo 8 d. perlaidotas Kretingos kapinėse.

Plk. ltn. Juozas Šarauškas

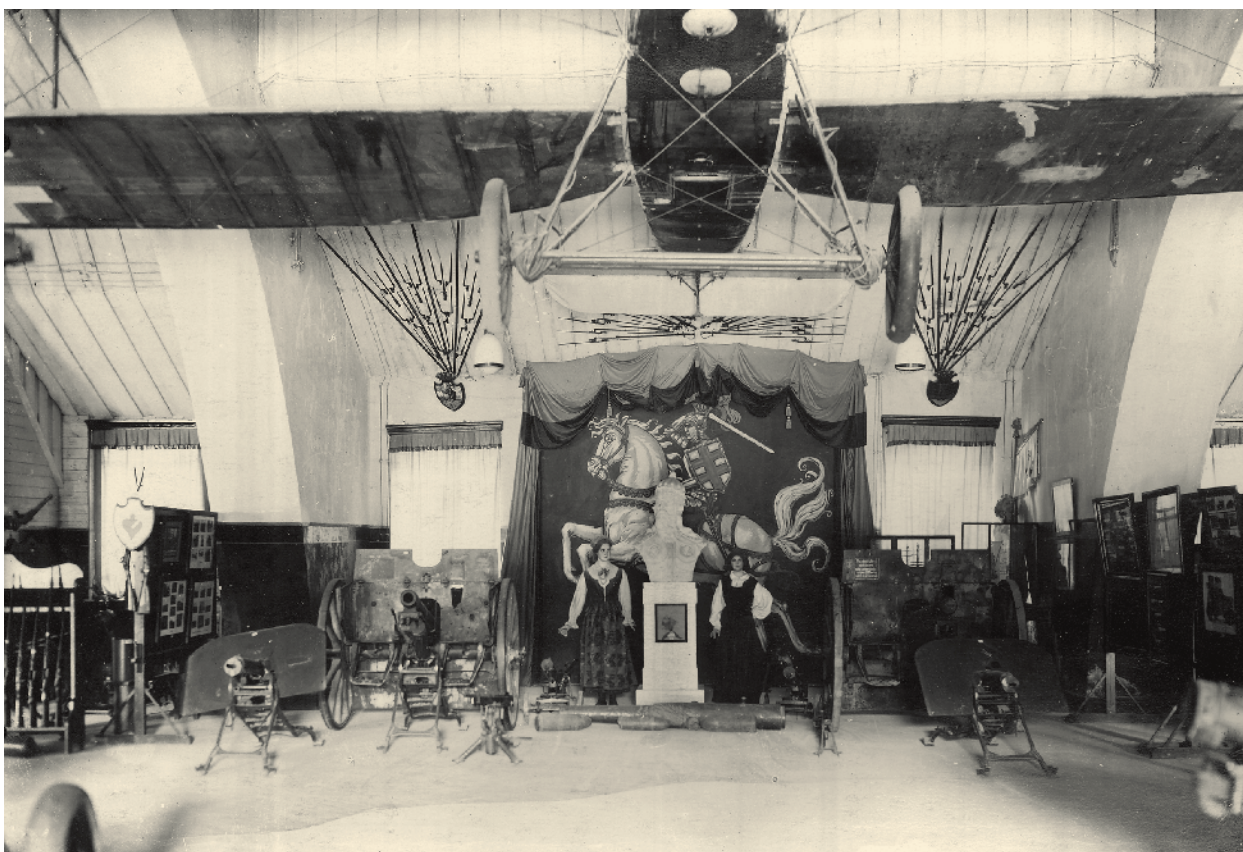
Gimė 1894 m. sausio 20 d. Komariškių vienkiemyje, Baisogalos valsčiuje, Kėdainių apskrityje. Iš Rusijos karinės tarnybos 1918 m. grįžo į Lietuvą. Gruodžio 28 d. įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, gruodžio 31 d. paskirtas Kėdainių srities apsaugos viršininku, 1919 m. vasario 20 d. – Kėdainių srities komendantu. Dalyvavo kovose su bolševikais ir bermontininkais. 1920 m. sausio 24 d. suteiktas kapitono karinis laipsnis. Spalio 20 d. perkeltas į 12-ąjį pėstininkų Kauno pulką, paskirtas 1-osios kulkosvaidžių kuopos vadu, lapkričio 23 d. – 2-ojo bataliono vadu. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus. Balandžio 8 d. perkeltas į Generalinio štabo III (Operacijų) skyrių, paskirtas viršininko padėjėju. 1923 m. sausį dalyvavo Klaipėdos karinėje akcijoje, buvo štabo viršininko padėjėju (slapyvardžiu Juozapaitis). Gegužės 18 d. pakeltas į majorus. Nuo 1924 m. Lietuvos šaulių sąjungos narys. 1925 m. vasario 12 d. paskirtas į Topografijos dalį geodezininku ir Susisiekimo skyriaus ypatingųjų reikalų karininku. 1925 m. įstojo į Lietuvos universiteto Teisės fakultetą. 1926 m. sausio 1 d. paskirtas Operacijų skyriaus Bendrosios dalies vedėju, liepos 23 d. – Karo muziejaus konservatoriumi. 1928 m. kovo 24 d. perkeltas į Operacijų skyrių, balandžio 1 d. paskirtas Karo planams vykdyti vedėjo padėjėju. Lapkričio 1 d. perkeltas į Karo mokslo valdybą. Lapkričio 23 d. suteiktas pulkininko leitenanto laipsnis. 1929 m. kovo 31 d. paskirtas Spaudos ir švietimo skyriaus viršininku, nuo 1930 m. – Lietuvos skautų sąjungos vyriausiuoju skautininku. Lapkričio 23 d. pakeltas į pulkininkus. Nuo 1935 m. buvo Skautų brolijos vadu. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. birželio 25 d., būnant Spaudos ir švietimo skyriaus viršininku, yra skiriamas laikinai eiti Karo muziejaus viršininko pareigas, nuo rugpjūčio 1 d. – Kariuomenės štabo ypatingųjų reikalų karininku, vykdant ir ankstesnes Karo muziejaus viršininko, nuo rugpjūčio 15 d. – Kariškai-istorinio muziejaus direktoriaus pareigas. 1940 m. gruodžio 11 d. iš pareigų atleistas. 1941 m. balandžio 24 d. suimtas Kaune, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, birželio 22–23 d. išvežtas į Minsko kalėjimą, birželio 26 d. sušaudytas Červenėje.

Muziejaus steigimas

1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos Nepriklausomybės aktą ir lapkričio 23 d. įsakymu pradėjus kurti Lietuvos kariuomenę, su bolševikais, bermontininkais ir lenkais kovojant dėl vientisos ir integralios Lietuvos, kariuomenės vadovybė, suprasdama karo istorijos ir kiekvieno karininko bei kareivio nuopelnų Tėvynei įamžinimo svarbą, nusprendė Laikinojoje sostinėje, Kaune, įsteigti Karo muziejų. 1919 m. gruodžio 15 d. įsakyme kariuomenei Nr. 205 buvo paskelbta: *Gydytojui pulkininkui Vladui Nagevičiui, kaipo istorijos paminklų rinkimo žinovui, pavedu imtis Krašto Apsaugos ministerijos Lietuvos karo muziejaus tvėrimo. Pavedu jam kreiptis į įstaigas ir asmenis, kurie šiam reikalui gali padėti. Dalių vadams ir karo komendantams įsakau teikti jam reikalingas žinias ir pagalbą.* Tačiau besitęsiančios kovos dėl Nepriklausomybės sustabdė Muziejaus kūrimo procesą, kuris pratęstas buvo tik joms pasibaigus.

1921 m. sausio 22 d. buvo pasirašytas Lietuvos Krašto apsaugos ministerijos įsakymas kariuomenei Nr. 17, kuris skelbė: *Steigiama nuolatinė „Karo istorijos kolegija“, kuriai pavedama rūpintis taisyklingu pulkų istorijos vedimu ir Centrinio Karo muziejaus ir archyvo organizavimu.* Muziejaus rengimo darbas buvo pradėtas tuoj pat: įsakyta visiems dalinių vadams ir įstaigų viršininkams bei kariams tinkamus daiktus siųsti į Muziejų iki vasario 5 d. ir padėti Karo istorijos kolegijos nariams įrengti pirmąsias ekspozicijas.

Kuriamame Muziejuje buvo numatytos tokios ekspozicijos: I – Įžanginiame skyriuje – Kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybės galerija, senovės karų relikvai ir Lietuvos kariuomenės kūrimas iki 1918 m. lapkričio 23 d. Už jos rengimą buvo atsakingi Karo kolegijos pirmininkas gen. ltn. Vladas Nagevičius ir narys kpt. Jonas Laurinaitis; II – Pagrindiniame skyriuje – lankytojai turėjo išvysti rikiuotės ir karo operacijų schemas, diagramas bei piešinius, kariuomenės apginklavimo ir aprūpinimo istoriją. Šį skyrių turėjo kuruoti komisija, į kurią buvo įtraukti gen. ltn. Maksimas Katchė (paskirtas kuriamo skyriaus pirmininku), vyr. ltn. Juozas Urbšys (atsakingas už karo operacijų reprezentavimą), plk. ltn. Arvydas Jansonas (atsakingas už kariuomenės apginklavimo istoriją), vyr. ltn. Jurgis Bobelis (atsakingas už rikiuotės schemas, diagramas ir kt.) ir karo valdininkas Juozas Grigaitis (atsakingas už kariuomenės aprūpinimo istoriją). III skyriuje, skirtame rikiuotės dalims, lankytojams turėjo būti pristatoma Krašto apsaugos ministerija, Generalinis štabas, pėstininkų dalys, kavalerija, aviacija, inžinerija ir šauliai. Už šio skyriaus įrengimą atsakingi buvo gen. ltn. V. Ramanauskas (skyriaus pirmininkas), kpt. Stasys Dirmantas (atsakingas už Generalinio

Senojo Karo muziejaus ekspozicija, skirta Lietuvos kariuomenės kūrimui. Apie 1924 m.

šabo ir pėstininkų dalių ekspozicijas), gen. ltn. Juozas Kraucevičius ir plk. Juozas Litvinas (atsakingi už raitelių pulkų istoriją), plk. ltn. Mikas Gedgaudas (atsakingas už artileriją), mjr. Leonas Šilingas (atsakingas už inžineriją) ir Vladas Putvinskis (atsakingas už šaulių istoriją). IV – Kariuomenės skyrius, skirtas karo teismo, sanitarijos, veterinarijos tarnyboms, karo literatūrai reprezentuoti bei priešų uniformoms ir ginklams eksponuoti. Skyriaus įrengimu rūpinosi plk. ltn. Pranas Sližys (skyriaus pirmininkas ir atsakingas už sanitarijos pristatymą), kpt. Juozas Papečkys (atsakingas už karo teismą), vet. gyd. Kazys Trumpis (atsakingas už veterinariją), kpt. Vytautas Steponaitis (atsakingas už karo literatūrą), kpt. A. Užupis (atsakingas už priešų uniformas ir ginkluotę).

Karo istorijos kolegija sudarė komisiją, kuri turėjo parengti Kolegijos darbo taisykles, Muziejaus instrukcijas, etatų sąrašą ir pulkų istorijos rašymo bei centrinio archyvo darbo

tvarką. Į komisiją įėjo generolai leitenantai M. Katche, V. Ramanauskas, J. Kraucevičius, kpt. J. Papečkys, karo valdininkas J. Grigaitis (komisijos pirmininkas). Muziejaus konservatoriaus pareigoms buvo paskirtas gen. ltn. V. Nagevičius, Muziejaus saugotojų personalą buvo įsakyta sudaryti iš karo invalidų, apdovanotų Vyčio Kryžiumi (apdovanojimas iki 1930 m. buvo vadinamas Vyties Kryžiumi).

Muziejaus patalpoms buvo skirta sena rusų cerkvė, pastatyta 1884–1885 m., buvęs carinės Rusijos imperijos kariuomenės 111-ojo Dono pėstininkų pulko maniežas, įkurtas 1877 m., akmeninis svirnas su metaliniu stogu, pastatytas 1885 m. Pirmojo pasaulinio karo metu jame buvo prekių sandėlis ir automobilių garažas, vėliau įsikūrė atkurtos Lietuvos kariuomenės auto būrys. Kuriant Muziejų, Karo istorijos kolegijai buvo svarbu ne tik surinkti eksponatus, bet ir tinkamai parengti pastatą Muziejaus reikmėms. Rūpinantis eksponatų

Karo muziejaus
fontano skulptūra
DIEVAITIS KAUKELIS
(NYKŠTUKAS).

Apie 1924–1931 m.
Fotografas Jokūbas
Skrinskas.

Karo invalidai žygiuoja iš Karo muziejaus atlikti žuvusiųjų už Lietuvos laisvę karių pagerbimo, vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremonialo. 1928 m. Fotografė Janina Tallat-Kelpšienė.

saugumu buvo numatyta pastatą aptverti iš Kauno tvirtovės fortų paimta dygliuota tvora, įvesti elektrą ir sukomplektuoti gaisro gesinimo įrangą. Paskutinėmis sausio dienomis buvo baigti atnaujinti langai, sienos, lubos, 1921 m. balandžio 14 d. pagal architekto Vladimiro Dubeneckio projektą buvo pradėti cerkvės varpinės bokšto pertvarkymo darbai. Jiems pasibaigus bokštas turėjo tapti panašus į senovinės pilies kuorą. Į šį bokštą 1922 m. vasario 16 d. buvo įkeltas ir Juozo Tumo-Vaižganto pašventintas JAV lietuvių dovanotas Laisvės varpas su įrašu: *O, skambink per amžius vaikams Lietuvos. Tas laisvės nevertas, kas negina jos!* Pirmasis juo skambino Prezidentas Aleksandras Stulginskis, po jo – Petras Vičiūnas – *Vilniaus žinių* redaktorius, Lietuvos visuomenės ir politikos veikėjas. Tame pačiame bokšte už aukas Muziejui buvo nupirktas ir sumontuotas vokiškas C. F. Rochlitz laikrodys. Laikrodžio laikas buvo nustatomas pagal Paryžiaus Eifelio bokšto elektros bangomis sklei-

džiamą signalą, kurio tikslumą tikrino radijo stotis. Prieš montuojant bokšte laikrodį, kilo mintis įrengti ir karilioną, todėl 1922 m. spalio pabaigoje į bokštą buvo įkelti devyni karinių įgulų bažnyčiose ir cerkvėse buvę varpai. Varpai į naująjį karilioną atkeliavo iš Papilės katalikų bažnyčios (68 kg), Kėdainių stačiatikių (160 kg), Aukštosios Fredos (265 kg), Gardino (100 kg), Sofijos Gardino (88 kg), Gardino Vladimiro (420 kg), Perštūno Suvalkų apskrities (68 kg), Dubno Suvalkų apskrities (68 kg) cerkvių ir Suvalkų apskrities (205 kg) sentikių cerkvės. Muziką bokšto varpams parengė kompozitorius Antanas Kačanauskas. Muzikiniame vole, kurį Muziejus įsigijo iš vokiečių firmos *Rochlitz*, buvo įrašytos Tautiškos giesmės ir giesmės *Marija gražiausia panelė* natos. Apie senojo Muziejaus varpus dr. J. Basanavičius rašė: *Kaip matoma, likimo norėta, kad tie varpai, kurie kitados buvo rusų valdžios gabenami*

Senojo Karo muziejaus ekspozicija, skirta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Tautinio atgimimo laikotarpiams. 1929 m. Fotografė Janina Tallat-Kelpšienė.

Lietuvos kariuomenės
karininkai apžiūri senojo
Karo muziejaus
ekspoziciją, skirtą
Kauno miesto ir apskrities
komendantūrai.
Apie 1930–1931 m.

Senojo Karo muziejaus
ekspozicija, skirta
Lietuvos kariuomenės
kavalerijai. 1931 m.

Lietuvon skelbti pravoslaviją ir „obrusenija Severo-Zapodnovo iskonno ruskovo kraja“ (Nuo seniausiųjų laikų rusiško, Šiaurės vakarų krašto rusifikacija), *nūnai, susirinkę iš Lietuvoje buvusių cerkvių Karo muziejaus bokšte, vakarais majestotiškai gieda Šidlavos giesmę, o didelių iškilmių dienomis, orkestro lydimi Lietuvos nepriklausomybei pagerbti, sutartinai griežia jos himną, pritariant Laisvės varpui.* Tais pačiais metais Muziejaus bokštas buvo papuoštas ir didžiųjų Lietuvos miestų herbais – Klaipėdos, Kauno ir Vilniaus, norint parodyti Valstybės siekius atkurti integralią Lietuvos valstybės teritoriją.

Rengiant Muziejų buvo susidurta su daugybe problemų, kurių išspręsti Karo istorijos kolegija buvo nepajėgi, todėl priimtas sprendimas įtraukti į ją kunigą J. Tumą-Vaižgantą ir dailininką Antaną Žmuidzinavičių. Jie tapo Muziejaus bendradarbiais ir I žanginės ekspozicijos *Galerija kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę* tvarkytojais. Įkurta buvo ir Karo muziejaus vykdomoji komisija. Ją sudarė kpt. Aleksandras Balsys (komisijos pirmininkas), inžinieriai – karo valdininkas A. Breimeris, kpt. Viktoras Rėklaitis ir dailininkas Petras Kalpokas. Nepaisant to, visas organizacinis darbas teko vienam žmogui – gen. ltn. V. Nagevičiui, kuris, kaip rašė tuometinė spauda, *tu laiku tiek daug parodė veiklumo ir energijos šiame darbe, kad Karo muziejaus organizavimas ėjo milžiniškais žingsniais.*

Muziejaus ekspozicijoms įrengti labai trūko eksponatų. Buvo kreiptasi į Lietuvos žmones su prašymu padovanoti Muziejui eksponatų arba leisti padaryti jų kopijas. Dalis daiktų buvo pasiskolinti iš kunigo Jono Mačiulio-Maironio – Vytauto portretas, dailininkų Liudomiro Sledzinsko – paveikslas *Kęstutis ir Biruta*, Petro Kalpoko – paveikslas *Vytis*. Pirmieji eksponatai iš pulkų buvo Nepriklausomybės kovų trofėjai – šautuvai ir patrankos: 1919 m. iš bermontininkų atimta 76 mm rusiška ir 77 mm kalibro vokiška lauko patranka, o iš lenkų – 75 mm kalibro 1897 m. modelio prancūziška lauko patranka su užrašu *Jadzé*, LDK 3-iojo pėstininkų LDK Vytauto pulkas dovanojo 1895 m. modelio 8 mm kalibro austrišką karabiną *Mannlicher*, kurį 1919 m. liepos 21 d. prie Vaitkaičių (Ukmergės apskr.) vyr. ltn. Pranas Uogintas paėmė, nušovęs lenkų karininką, kuris į lietuvių buvo bėmęs granatą; 4-ojo pėstininkų Lietuvos karaliaus Mindaugo pulko vado dovana – iš bolševikų karininko Ramygaloje atimtas 1895 m. modelio 7,62 mm kalibro Rusijai pagamintas JAV šautuvas *Winchester*, iš 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko – 1886 m. modelio 8 mm kalibro prancūziškas šautuvas *Lebel*, atimtas iš lenkų 1920 m. lapkričio mėnesį. Visi minėti šautuvai saugomi Muziejuje iki šiol, tačiau patrankos neišliko – jos buvo sunaikintos sovietinės ir nacistinės okupacijų metais.

Į Muziejų vežamus eksponatus buvo nutarta priimti 1921 m. vasario 10 d. Butų skyriuje. Jiems priimti ir registruoti buvo paskirtas kpt. A. Balsys, tarnavęs Muziejuje iki 1921 m.

Senojo Karo muziejaus
ekspozicijos fragmentas,
skirtas žuvusiems už
Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę pagerbti. 1931 m.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus Didžiosios
salės ekspozicijos dalis.
Apie 1936–1940 m.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus Senovės ir
ankstyvosios istorijos
skyriaus ekspozicija. 1937 m.
Fotografas Juozas Timukas.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus ekspozicija,
skirta Tautiniam
atgimimui. 1937 m.
Fotografas Juozas Timukas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicija, skirta S. Dariaus ir S. Girėno transatlantiniam skrydžiui lėktuvu *Lituanica* įamžinti. 1937 m. Fotografas Juozas Timukas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicija, skirta ginklo raidos istorijai. 1937 m. Fotografas Juozas Timukas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus statyba. Apie 1934 m. Bendrame fone matyti senojo ir naujojo Karo muziejaus pastatai.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus orkestras su Muziejaus vadovybe Vytauto Didžiojo kapeloje. 1938 m. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: 2-as orkestro įkūrėjas kapelmeisteris Juozapas Gudavičius, 3-ias muziejaus viršininkas brg. gen. Vladas Nagevičius, 4-as muziejaus konservatorius mjr. Petras Šeštakauskas. Fotografas Juozas Timukas.

spalio 10 d. Jo pareigas vėliau perėmė Karo sanitarijos valdybos karo valdininkas Petras Šeštakauskas.

Iš surinktų ir paaukotų eksponatų buvo rengiama ekspozicija: pakabintas lėktuvas ir keliasdešimt nuotraukų iš Nepriklausomybės kovų ir kariuomenės pulkų istorijos. Aukomis prie rengiamos ekspozicijos prisidėjo Prezidentas Aleksandras Stulginskis ir paaukojo 25 000 auksinų, JAV lietuviai per Antaną Smetoną perdavė 32 000 auksinų. Tik 1921 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos Ministrų Kabinetas nutarė leisti Krašto apsaugos ministerijai paimti 230 000 auksinų kreditą *Karo muziejui įtaisyti ir išlaikyti 1921 m.*

Karo muziejų numatyta buvo atidaryti simbolinę Vasario 16-ąją, Nepriklausomybės paskelbimo dieną. Laikraštis *Lietuva* apie šią dieną rašė: *Kaunui pasitarimas numatė dar ypatingą šventės programą, į kurią įeina, be iškilmingų pamaldų, parado, iliuminacijų ir t.t., dar artilerijos saljutai, prožektorių šviesa, šviesos parašai ore, plačioms minioms prieinami teatro vaidinimai, paskaitos visose miesto dalyse ir Karo muziejaus atidarymas.*

Muziejų iškilmingai atidarė Prezidentas Aleksandras Stulginskis, pašventino – kunigas Jonas Mačiulis-Maironis. Iškilmėse dalyvavo Latvijos Steigiamojo Seimo delegacija: Latvijos Seimo pirmininkas A. Petrevicas (A. Petrewic), nariai A. Klichė (A. Klihwe), M. Antonas

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus karo invalidų
garbės sargyba prie
paminklo *Žuvusiems už
Lietuvos laisvę*. 1938 m.
Fotografas Juozas Timukas.

(M. Antons). Tokios gausios Latvijos delegacijos sulaukta todėl, kad Latvijos Respublika 1921 m. vasario 16 d. pripažino Lietuvą *de jure*. Atidaryme taip pat dalyvavo Kaune rezidavę diplomatai ir užsienio misijų atstovai, Lietuvos Steigiamojo seimo, Ministro Kabineto nariai, Lietuvos kariuomenės vadas gen. Silvestras Žukauskas, visų kariuomenės ginklų rūšių, Karo mokyklos, visuomenės atstovai. Po iškilmingo Karo muziejaus atidarymo karo invalidams, kurių daugelis vėliau tarnavo Muziejuje, buvo įteikti Vyčio Kryžiai.

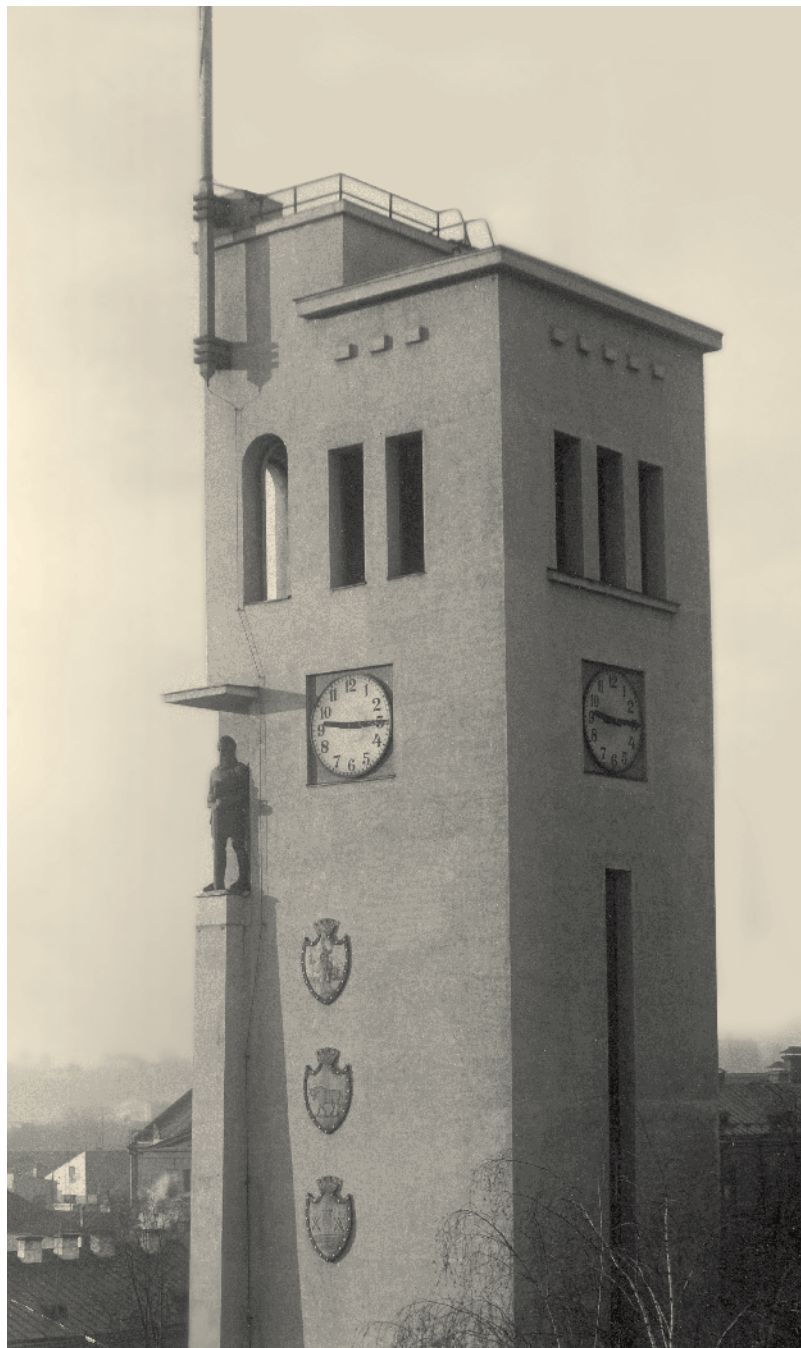
Muziejaus kūrimo idėjai buvo neabejinga ir visuomenė. 1921 m. kunigas Povilas Jakubėnas ir dr. Jokūbas Mikelėnas iš Biržų padovanojo Muziejui Didžiojo Lietuvos etmono kunigaikščio Jonušo Radvilos portretą, broliai Jonas ir Juozas Vailokaičiai paaukojo 10 000 auksinų. Kretingos dvarininkas Aleksandras Tiškevičius Muziejui padovanojo 1912 m. Vladislavo Leščinskio tapytą paveikslą *Vilniaus katedroje skaitomas aktas apie Lietuvos prijungimą prie Varšuvos kunigaikštystės 1812 m.*, aštuonis tujų medelius pasodinti prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę*, 1923 m. įrengtam fontanui papuošti – statulą *Dievaitis Kaukelis*.

Muziejaus kūrimą ir veiklą gausiai parėmė ir JAV lietuviai. Jie aukoję ne tik pinigus, bet ir eksponatus. JAV gyvenantis kunigas dr. Vincas Bartuška padovanojo gipsinį Vytauto biustą, JAV lietuvių organizacijos paaukojo 28 300 auksinų.

◀ Mitingas Vytauto
Didžiojo karo muziejaus
sodelyje Vilniaus
grąžinimo Lietuvai proga.
1939 m. spalio 11 d.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus bokštas
su Kario figūra. Skulpt.
Juozas Mikėnas. 1938 m.
Fotografas Juozas Timukas.

Naująjį Muziejų apžiūrėjęs Krašto apsaugos ministras plk. Konstantinas Žukas pagiriamai įvertino tiek Muziejų, tiek ir jo steigėją gen. ltn. V. Nagevičių: *Nors didelėje Muziejaus patalpoje eksponatų buvo ne per daugiausia, bet visi turėjome stebėtis, ką gali padaryti vienas žmogus per tokį trumpą laiką. Kiek čia buvo energijos įdėta, kiek galvota!* Tačiau buvo atkreiptas dėmesys į eksponatų trūkumą, todėl Muziejaus ekspozicijai daug dėmesio skyrė ir pats ministras, 1921 m. kovo 15 d. išleido įsakymą Vietinės kariuomenės brigados vadui: *Prie Karo muziejaus nuspręsta surinkti iš visos Lietuvos, iš visų mūsų praeities periodų užsilikusias patrankas, mortyras, senus ginklus ir kitas senovės karo liekanas. Prašau pavesti slapto ir griežto mano vardu visiems miestų ir apskričių komendantams įsakymo, labai skubiai, surinktas apie nurodytus daiktus žinias, visas patrankas ir kt. paimti kariuomenės ar Artilerijos skyriaus žinion. Išpildymas būtinas ir neatidėliotinas.*

Krašto apsaugos ministras prof. Stasys Šimkus, kaip ir prieš jį pareigas ėję ministrai, 1922 m. sausio 14 d. išleido įsakymą kariuomenei, kuriame apibrėžė Karo muziejaus vaidmenį lietuvių tautai ir kariuomenei bei įsakė susirinkti vasario 6 d. Muziejuje ir aptarti tolesnę jo veiklą, vystymąsi ir atsivežti savo eksponatus pagal pridedamą sąrašą: *Dalių vadų ir pasižymėjusių karių paveikslus ir fotografijas, piešinius, raštus, įsakymus, charakterizuojančius dalies įsikūrimą, plėtimąsi, komplektaciją, kiek tai leidžia karo paslaptis, apdovanojimus, pasižymėjimus, oficialias iškilmes ir t. t. Visa tai, kas gali charakterizuoti operaciniu atžvilgiu atliktus karo žygius, atvaizduojant įvairiu būdu aplinkybes, kuriomis teko veikti daliai, jos laimėjimus, trofėjus, nuostolius ir t. t. Kasdieninio dalies gyvenimo ir darbo charakteristika (fotografijos, paveikslai): užsiėmimai, gimnastika, žaislai ir kiti vaizdai, laikraščiai, dienynai, kareivių išdirbimai. Krašto apsaugos ministras kreipėsi ir į visus Lietuvos karius, kad jie rinktų senosios istorijos liekanas ten, kur jie gyvena ir kur tarnauja. Išskirtinis dėmesys buvo kreipiamas į knygnešių veiklą, Lietuvos okupaciją Pirmojo pasaulinio karo metais, atskleidžiant Lietuvos sunaikinimo mastus ir surenkant okupantų valdininkų nuotraukas, uniformas, ginklus, nes šios medžiagos gali nelikti. Viskas į Muziejų turėjo būti pristatyta iki 1922 m. vasario 6 d., nes vasario 16 d. turėjo būti pašventintas Laisvės varpas.*

Muziejaus įžanginiame skyriuje, kuriame turėjo būti Kovotojų už Lietuvos laisvę ir Nepriklausomybę galerija, vis dar trūko numatytų portretų. 1922 m. vasario mėn. buvo sušaukta speciali komisija, vadovaujama kariuomenės vado pareigas einančio plk. Juozo Stanaičio, kuri nutarė: *1. Leisti išstatyti Karo muziejuje atskirus portretus visų pasižymėjusių ir žuvusių už Lietuvos laisvę; 2. Visų gyvųjų, pasižymėjusių kovose už Lietuvos nepriklausomybę; 3. Visų Krašto apsaugos ministru, Kariuomenės vadų, Generalinio štabo viršininkų; 4. Pirmojo*

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus Didžiosios
salės kapela. 1939 m.
Fotografą Juozas Timukas.

Karo muziejaus organizatoriaus gen. ltn. V. Nagevičiaus; 5. Pirmųjų mūsų kariuomenės vadų ir viršininkų, pradant: rikiuotėje nuo bataliono vado imtinai, ne rikiuotėje arba įstaigoje nuo asmenų su pulko vado teisėmis imtinai; 6. Vėlesnių mūsų kariuomenės vadų ir viršininkų tokioj tvarkoj (punktas 5), bet tik po šių mirties.

Muziejaus rinkinius papildydavo ir nesenų įvykių *daiktai-liudininkai*. 1923 m. gegužės 19 d. Klaipėdos krašto Šilutės apskrities komendantas Jurgis Brūvelaitis padovanojo Muziejui tris šautuvus, kuriuos šauliai atėmė iš vokiečių, birželio 24 d. Antanas Kniukšta – Klaipėdos sukilimo metu iš priešo atimtą vokišką savitaisį 7,65 mm kalibro pistoletą *Dreyse*, policininko kardą, tris lengvuosius kulkosvaidžius – vieną 7,92 mm kalibro vokiečių MG 08/15 (*Maxim*), aušinamą vandeniu, ir du 8 mm kalibro prancūzų *Chauchat*, aušinamus oru. Ekspонатus Muziejui rinko ir pats J. Basanavičius, ieškojo jų Latvijos bažnyčiose ir muziejuose.

Muziejui buvo aktualus transporto ir darbo jėgos klausimas. Tiekimų skyrius kaip transportą Muziejui perdavė naudoti kupranugarį, atimtą iš bolševikų Nepriklausomybės ko-

vose, bei asilą. Įvairiems darbams atlikti į Muziejų buvo komandiruojami kareiviai ir laisvai samdomi civiliai tarnautojai, nes Muziejui etatai buvo skirti tik 1921 m. lapkričio 18 d. Steigiamojo Seimo III skaitymu, kuriuo patvirtinti 10 laikinųjų muziejaus etatų, 1925 m. II Seimas Karo muziejui patvirtino jau 14 taikos metų etatų.

Senojo Muziejaus veikla

Karo muziejaus ekspozicijos tobulėjo itin greitai. Kaip ir planuota, jos buvo išdėstytos keturiuose skyriuose: Įžanginiame, Pagrindiniame, Rikiuotės dalinių ir Kariuomenės. Vėliau ekspozicija buvo papildyta Lietuviškos spaudos draudimo, Šaulių sąjungos ir Partizanų skyriais. Dažnai po naująsias Muziejaus ekspozicijas ekskursijas vedavo pats gen. ltn. V. Nagevičius. Jo ekskursija trukdavo dvi valandas. Ji prasidėdavo prie Kajetono Sklėriaus skulptūros *Lietuva* ir A. Žmuidzinaičiaus paveikslo, vaizduojančio mūšio fragmentą. Po to eidavo pasakojimas apie pulkų vėliavas, vaikams buvo liepiama perskaityti užrašus ant jų. Savo pasakojime generolas akcentuodavo pasišventimą Tėvynei ir išdavystės niekšišumą. Ekskursantams buvo rodomas lėktuvas ir pirmasis Lietuvos kariuomenės žirgas, dalyvavęs mūšiuose ir keturis kartus sužeistas. Šiuo žirgu karo invalidas įjodavo į Muziejų ir visi galėdavo grožėtis. Lankytojai būdavo supažindinami su pirmuoju karo invalidu vrš. Antanu Sereika ir kitais karo invalidais, kurie buvo sužeisti kovose dėl Nepriklausomybės. Ekskursija baigdavosi kanklių muzikos koncertu, grodavo garsiausias kanklininkas Pranas Puskunigis. Muziejaus lankytojams dažnai tekdavo dalyvauti vėliavos nuleidimo ceremonijoje prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* ir kartu su karo invalidais giedoti Lietuvos himną.

Gen. ltn. V. Nagevičiui, Ministrų Kabineto nutarimu, nuo 1923 m. kovo 12 d. buvo leista mokėti 250 Lt algą už antrailes pareigas Muziejuje. Muziejuje dirbantiems karo invalidams ir kitam personalui buvo mokamos algos nuo 70 iki 110 Lt, priklausomai nuo einamų pareigų. Nuo 1924 m. Muziejaus darbuotojai ir karo invalidai buvo finansuojami iš Sanitarijos skyriaus, uniformomis ir maistu aprūpinama iš Karo ligoninės.

1928 m. birželio pradžioje buvo pradėtas organizuoti Karo muziejaus karo invalidų pučiamųjų orkestras. Orkestrui vadovauti buvo pakviestas kompozitorius ir dirigentas Juozas Gudavičius, kuris ilgus metus taip pat vadovavo 1-ojo pėstininkų LDK Gedimino pulko orkestrui. Karo muziejaus orkestre grojo 18 žmonių, kurie atlyginimo kaip orkestro nariai negaudavo, todėl orkestrui išlaikyti buvo organizuojami įvairūs labdaros vakarai. Toks ren-

Įsakymas

Kaunas, 1921 m.

Rikiuotės

Steigiama nuolatinė „Karo Istorijos Kolekcijos“ vedimu ir Centralinių Karo Muzėjaus ir arkivų Kolekcijos sudėtin skiriamai: generolas leitenantas Kraucevičius, generolas leitenantas Valerijus Nagevičius, pulkininkas Juozas Litvinas, pulkininkas Arvidas Janssonas, gydytojas pulkininkas leitenantas Juozas Papečkys, kapitonas Vytautas Steponaitis, Užupis, kapitonas Stasys Dirmantas, vyr. vyr. Urbėys, veterinarijos gydytojas Kazys Trumpis, kviečiamas Vladas Putvinškis.

Pirminkauti Įsakymu gydytojui generolui Komisijos nariui ir kaimo dirbiam praeities tyrimo Kolegijai darbą pradėti tuojau, o muziejaus skelbimo dienoje.

Kuriamasis Lietuvos Karo Muzėjus turintis amžiną paminklą to, kaip Lietuva, per amžius kovojusi per skausmus ir kovą pasiekė savo nepriklausomybę, antra muzėjaus užduotis, — atvaizduoti, kaip augo, žygiavo, mūšėsi ir tvarkė savo kasdieninį gyvenimą pulke ar daly nepaprėtų muzėjaus nepasiekiamas būti tinkamu būdu paženkintais.

Daug svarbių mūsų kariuomenės pergyvenimų dienų, muziejų steigiant, tikėtume, tas nykimas bendrai ir kiekvienas susipratęs Lietuvos gynybai, kuo prisidėti, kviečiu prie bendro mūsų pamišimo.

Dalių bei įstatų viršintinkams ir apskritimui Karo Ist. Kolegijos nariams, o tinkamus dalykus rinkti neveliau š. m. vasario 5 dienos, kadangi šį paragrafą perskaityti visose kuopose.

Skelbiama Karo Muzėjaus schema:

1. Galerija kovotojų už Lietuvos laisvę kariuomenės įvėtinimas iki 1918 m. lapkričio m.

1. Rikiuotės srities schemas, diagramos
2. Karo operacijos.
3. Kariuomenės aprūpinimo istorija.
4. Kariuomenės apginklavimo istorija.

1. Ministerija, Generalinis Štabas, 4.
2. Raitelių pulkai.
3. Artilerija.
4. Aviacija.
5. Inžinerija.
6. Šauliai.

Pastaba. Štam skyriuje nes jo išsivystymo istorija nurodinti linkus — trofėjus.

Kariuomenei

7 Nr.

n. Sausio mėn. 22 d.

notės skyrius.

1 §.
... gija*, kuriai pavedama rūpintis taisyklingu pulkų istorijos
organizavimu.
... generolas leitenantas Juozas
... generolas leitenantas Vladas
... Ramanauskas, gydytojas generolas leitenantas Vladas
... leitenantas Mikas Gedgaudas, piktas leitenantas
... Pranas Šilžys, majoras Leonas Šilingas, kapitonas Antanas
... kapitonas Jonas Laurynaitis, vyresnysis leitenantas Juozas
... leitenantas Jurgis Bobelis, vyresnysis leitenantas Juozas
... karo valdininkas Juozas Grigaitis ir iš Savių Sąjungos

... leitenantui Nagevičiui, kaip Valsiybės Archajologijos
... reikiamo srityje.
... atidengti vasario 16 d. Lietuvos Nepriklausomybės pa-

2 §.
... praklinų ir garbinga tikslu—pagaminti būsenaioms kartoms
... priešu varginta, numetę vergijos pančius ir su ginklu rankoje
... omybė.

... kaip gimė toje pasatulo suirutėje Lietuvos Kariuomenė, kaip ji
... gyvenimas, Svarbu, kad nei vienas kiek žymesnis atsitiki-
... tebėtas, kad kiekvienas ar tai karininko, ar tai karinio tėvynei

... gyvenimo pėdsakų kasdien, po truputį nyksta, gi nuo šios
... bus sustabdytas.
... nepaprastos energijos iš istorijos Kolegijos narių ir paga-
... , jei ji parems netik viršininkai, netik visi karininkai, bet
... ejas kareivis ir visa lietuvių visuomenė. Todėl visus, kas gali
... nko, Lietuvos Karo Muziejaus tvėrimo.
... skiriami visiems karams įsakau teikti visokeriopos pagalbos
... : fotografijas, dokumentus ir t.t. atsiųsti Kolegijos Pirmi-
... se, eskadronuose, batarėjose ir komandose.

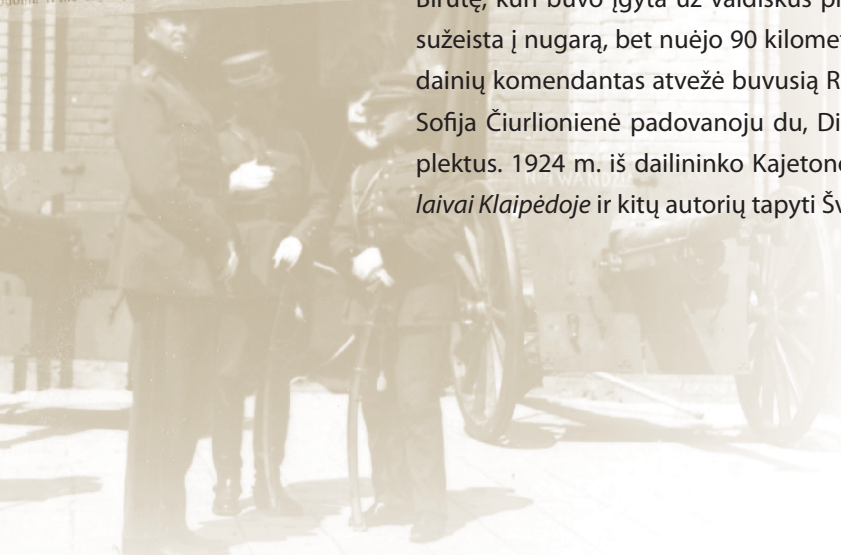
3 §.

... skyrius (įžanginis).
... sve ir nepriklausomybė. Karo senovės liėkanos. Lietuvos Ka-
... 22 d.

... skyrius (pagrindinis).
... mos, piešiniai ir t. t.

... skyrius (rikuotės dalys).
... tabai, pešininkų dalys.

Lietuvos kariuomenės aprėdymas ir apginklavimas nebeįstatomai
... odoma il-me skyriuje—čia kiekviena dalis išstato savo skyriuje

gynys įvyko 1929 m. vasario 2 d. – prie Karo muziejaus įrengtoje čiuožykloje buvo surengtas kaukių balius ant ledo. Programoje buvo gražiausio kostiumo rinkimo, merginų ir vyrų figūrinio bei porinio čiuožimo konkursai. Vertinimo komisijoje buvo ats. plk. Jonas Kraucevičius, gydytojas kpt. Antanas Jurelionis, vyr. ltn. Jonas Botyrius ir du sporto lygos atstovai. Vakarų pelnas skirtas ten grojusiam Karo muziejaus orkestrui. Nuo 1930 m. orkestre grojo jau tik 16 muzikantų, jam vadovavo kompozitorius Emerikas Gailevičius. Dėl muzikantų kaitos buvo sunku parengti koncertinį repertuarą, trūko lietuviškų kūrinių, parašytų pučiamųjų orkestrui. Muziejuje be pučiamųjų orkestro bandyta organizuoti ir simfoninės muzikos koncertus, tačiau dėl vietos stokos ir prastos akustikos buvo nutarta jų atsisakyti.

1928 m. sausio 1 d. Karo muziejuje jau buvo sukaupia 1300 eksponatų. Per septynerius Muziejaus veiklos metus įsigytos penkios vėliavos: 1-ojo atsargos bataliono Vitebske, Lietuvių atsargos bataliono Smolenske, 1-ojo atskirojo Vytauto Didžiojo vardo lietuvių bataliono Sibire, vakarų fronto lietuvių suvažiavimo, Klaipėdos sukilimo sukilėlių. Buvo nutapyti arba nupirkti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, Lietuvos tautinio atgimimo ir Nepriklausomybės veikėjų, savanorių kario Povilo Lukšio ir karininko Antano Juozapavičiaus ir kitų karių portretai bei batalinių scenų paveikslai. Muziejus sukaupė nemažai gipsinių biustų ir bareljefų: dr. J. Basanavičiaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino, vyskupo Antano Baranausko biustai ir Simono Daukanto, Adomo Mickevičiaus, Julijos Žemaitės bareljefai. Kautynėse prie Seinų iš lenkų vyr. ltn. A. Kemiežio atimta lenkų vėliava su užrašu *Dieve gelbėk Lenkiją* (lenk. k. *Boże zbaw Polską*), įvairių vokiškų, rusiškų, japoniškų šautuvų, revolverių ir kardų, 1922 m. 3-iojo dragūnų Geležinio vilko pulkas padovanojo vilko ir vilkės, kuriuos sumedžiojo kunigaikščio Konstantino Radvilos giriose, kailius, 1923 m. – kumelę Birutę, kuri buvo įgyta už valdiškus pinigus 1919 m. vasario 14 d. Kumelė kovose buvo sužeista į nugarą, bet nuėjo 90 kilometrų iš Daugų į Marijampolę, kur buvo išgydyta; Kėdainių komendantas atvežė buvusią Radvilų patranką iš grafo Eduardo Totlebeno dvaro, Sofija Čiurlionienė padovanojo du, Didžiosios ir Mažosios Lietuvos, tautinių rūbų komplektus. 1924 m. iš dailininko Kajetono Sklėriaus buvo įsigytas paveikslas *Amerikos karo laivai Klaipėdoje* ir kitų autorių tapyti Šv. Kazimiero bei prezidentų paveikslai.

Naujojo Muziejaus statyba

Muziejaus pastatas buvo apverktinos būklės, todėl daugėjant eksponatų jis nebeatitiko keliamų reikalavimų, techninė jo būklė pradėjo kelti pavojų lankytojams: iškrypo langai, prakiuro stogas, grindyse įsimetė pelėsis, nuolat grėsė gaisro pavojus. Todėl jau nuo 1922 m. buvo pradėtas svarstyti naujo Muziejaus statybos klausimas. Krašto apsaugos ministro mjr. B. Sližio įsakymu buvo sudaryta naujojo Muziejaus steigiamoji komisija, į kurią įėjo gen. ltn. V. Nagevičius, pats Krašto apsaugos ministras, architektai prof. Mykolas Songaila ir V. Dubeneckis, skulptorius J. Zikaras, dailininkai Adomas Varnas ir Paulius Galaunė, visuomenininkai ir politikai: Vaclovas Biržiška, Felicija Bortkevičienė, Petras ir Jonas Vileišiai, Kazys Grinius, prof. Eduardas Volteris, kun. prof. Pranciškus Petras Bučys, gen. ltn. Pranas Liatukas, gen. ltn. M. Katchė ir kt. Aktualiausias klausimas buvo naujojo Muziejaus vieta bei pastato stilius. Sulaukta daug pasiūlymų: nuspręsta naujajį Muziejų statyti ant Vytauto kalno arba šalia dabartinio Muziejaus, nutarta keturis siūlomus Muziejaus stilius – viduramžių Lietuvos pilies, senovinės medinės karžygių pilaitės, senovinės kopytėlės ir paprastos stubos – svarstyti kartu su visuomene spaudoje.

Didelės politinės ir ekonominės krašto permainos, būtinybė atkurti karo metu sugriautą Lietuvos valstybės ūkį, sukurti valstybės aparatą lėmė lėšų stygių, kuris nutolino naujųjų Muziejaus rūmų statybos pradžią. Per šį laiką senasis Muziejaus pastatas nepaliaujamai dėvėjosi ir reikalavo nuolatinio remonto – medinės grindys buvo pakeistos betoninėmis, vidinės sienos apkalto dailylentėmis, perdažytas ir Muziejaus fasadas.

Tik Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio proga Kauno miesto savivaldybė, Muziejaus steigiamajai komisijai nutarus naujuosius rūmus statyti Vienybės aikštėje, dovanojo sklypą, esantį tarp K. Donelaičio ir Kalnų gatvių, su sąlyga, kad *Vytauto Didžiojo komitetas* *pastatytuose rūmuose duoda miesto savivaldybei pakankamo dydžio patalpą miesto Muziejaus eksponatams patalpinti*. [...] *Vytauto Didžiojo komitetas priima šį dovanojimo aktą be taisyės kam nors perleisti ar skirti kuriems kitiems reikalams visoje pilnumoje ar dalimis*. Tais metais, tuometinio ministro pirmininko Augustino Voldemaro siūlymu, norėta padėti kertinį naujųjų rūmų akmenį, tačiau užsitęsęs diskusijoms dėl Muziejaus koncepcijos ir architektūrinio stiliaus, to atlikti nepavyko.

1928 m. paskelbus Muziejaus projekto konkursą, tinkamiausiu pripažintas žymių architektų V. Dubeneckio, Karolio Reisono bei Kazio Krikščiukaičio parengtas projektas, tačiau dėl lėšų stokos jis nebuvo pradėtas įgyvendinti tuoju pat. Vis dėlto buvo pradėta svarstyti

naujoji Muziejaus koncepcija. Gen. ltn. V. Nagevičius manė, kad *Muziejaus uždaviniai yra žymiai platesni, susiję su Lietuvos praeitimi, kovomis dėl Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės, be to, laiko moralius ryšius tarp kariuomenės ir visuomenės. [...] Karo muziejus nesitenkina tokia siaura savo paskirtimi, jis plačiai propaguoja Lietuvos nepriklausomybės gynimo reikalą ir gyvai atsiliepia į visų svarbiausius Lietuvos nepriklausomybės reikalus per tautos šventes bei iškilmes. Todėl visi kilnūs Karo muziejaus uždaviniai yra glaudžiai tarpusavy susiję, susikristalizavę ir virtę tradiciniais, nes Karo muziejus tapo tautos ir valstybės vienijimosi simboliu ir reikšmingu veiksniu.*

Naujųjų Muziejaus rūmų statyba buvo pradėta 1930 – jubiliejiniais Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto – metais. Į Lietuvos kariuomenės dienos minėjimo programą buvo įtrauktas naujojo Muziejaus kertinio akmens padėjimas. Susirinko apie tris šimtus kvies-tinių svečių. Per iškilmes Komiteto nariai ir Prezidentas A. Smetona iškilmingai pasirašė kertinio akmens padėjimo aktą ir pabrėžė, kad *tatai darome Vytauto Didžiojo metais, tos mūsų žemės ir mūsų tautos vado vardu. [...] Karo muziejaus kūrėjas yra padaręs pradžią tautos brangaus palikimo apsaugai. [...] Būsimas muziejaus rūmas – mūsų tautos pasiryžimo ženklas gyventi ir tarpti, rišant praeitį su dabartim, saugoti savo laisvę visose žemės srityse, iš kurios penki akmens čionai padėti. Visos tautos lėšomis, jos vaikų dosnėmis aukomis išaugs mūsų muziejaus rūmai.*

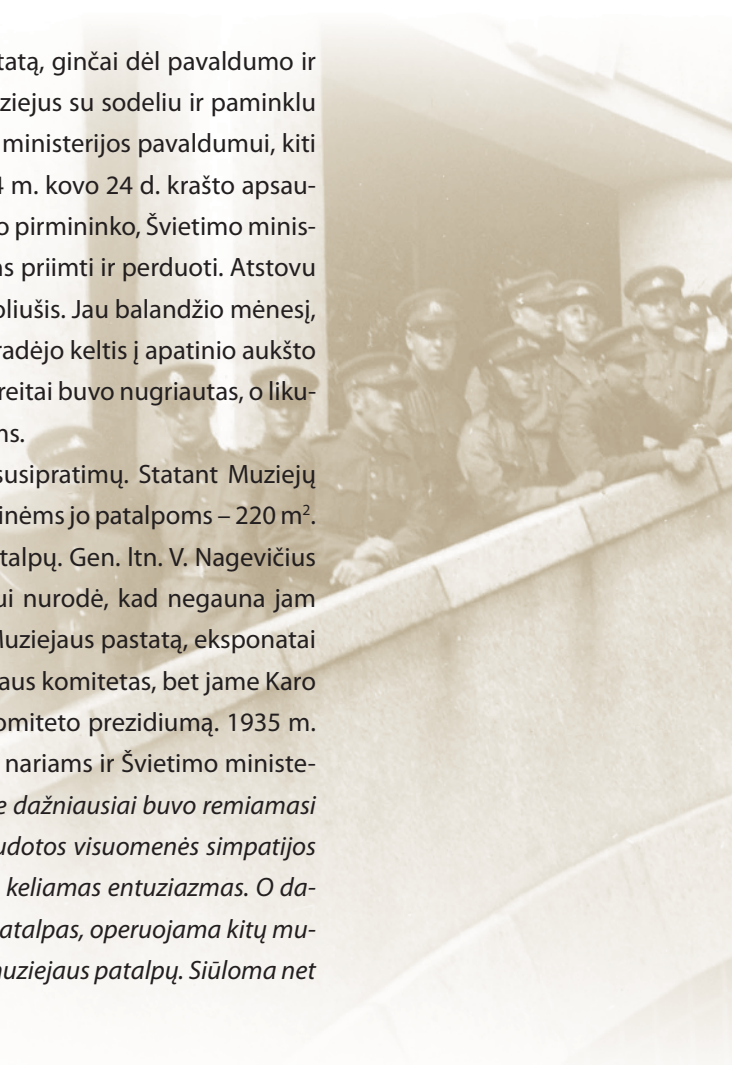
Penki prezidento A. Smetonos minimi į Muziejaus pamatus įmūryti akmenys iš penkių Lietuvos sričių, kuriuos padėjo penkių *karinių šeimų* – Vyčio Kryžiaus ordino tarybos, Šaulių sąjungos, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos, Atsargos karininkų sąjungos ir Lietuvos karo invalidų – atstovai. Akmenys buvo atvežti iš kovų su bolševikais, bermon-tininkais, lenkais, Klaipėdos ir Vilniaus vadavimo vietų.

Rūmų statyba truko ketverius metus ir kėlė audringas diskusijas dėl Muziejaus priklausomybės ir galimų muziejų įkurdinimo naujajame pastate: Muziejaus komitetas, svarstydamas Vytauto Didžiojo muziejaus koncepciją, pasiūlė po vienu stogu įkurdinti dar penkis: M. K. Čiurlionio galeriją, Miesto, Pedagoginį, Prekių pavyzdžių ir Gamtos muziejus, tačiau didžiausias patalpas skirti Karo muziejui. Vėliau diskutuota jau tik apie tris – Karo, Meno ir Kauno miesto – muziejus, kurie būtų pavaldūs Švietimo ministerijai. Tokie Muziejaus komiteto siūlymai ir Karo muziejaus statuso ir priklausomybės iš Krašto apsaugos į Švie-timo ministerijos pakeitimas sukėlė didžiules diskusijas to meto spaudoje. Jose dalyvavo ats. gen. S. Žukauskas, gen. št. plk. Stasys Raštikis, prof. Vincas Krėvė-Mickevičius. Rašyto-jas kritikavo Komiteto parengtą Muziejaus įstatymo projektą, kurį rengė ne muziejininkai

specialistai, nes *Tvarkyti muziejų, ruošti jo įstatymus, nesiskaitant su specialistų muziejininkų nurodymais – diletantizmas, kuris Lietuvos sąlygomis nieku gyvu neturi būti pateisinamas. Tai būtų greičiau į nusikaltimą panašu.* Jam antrino ir ats. gen. Silverstras Žukauskas: *Karo muziejus, vien pačių karių sukurtas per gerbiamojo Nagevičiaus nuostabią energiją ir nenuilstamą 10 metų darbą, kada nors galėtų patekti į kitos ministerijos valdžią ir tuo būdu tapti filialiniu Vytauto Didžiojo muziejaus skyriu vadovaujamu paskirto Švietimo ministerijos asmens.[...] Karo muziejų atiduodant kitai ministerijai, reikia ne tik krašto apsaugos ministerijos sutikimo, bet ir pritarimo karių, kurie yra įdėję nemažą indėlį. Kurdami šį reikšmingą istorinį paminklą, turintį tokios didelės auklėjamosios vertės. [...] mes kategoriškai protestuojame prieš sumanymą pavesti Karo muziejų [...] kitokiai valdybai.*

1934 m. pavasarį, baigiant statyti naujojo Muziejaus pastatą, ginčai dėl pavaldumo ir priklausomybės aprimo. Įsikišus Ministrų Kabinetai Karo muziejus su sodeliu ir paminklu *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* buvo priskirtas Krašto apsaugos ministerijos pavaldumui, kiti naujųjų statomų rūmų muziejai – Švietimo ministerijai. 1934 m. kovo 24 d. krašto apsaugos ministras plk. Balys Giedraitis paprašė Muziejaus komiteto pirmininko, Švietimo ministro Juozo Tonkūno, skirti atstovą iš Komiteto gretų patalpoms priimti ir perduoti. Atstovu buvo paskirtas Komiteto pirmininko pavaduotojas Zigmas Toliušis. Jau balandžio mėnesį, dar galutinai neužbaigus naujųjų rūmų statybos, Muziejus pradėjo keltis į apatinio aukšto sales, nes senasis pastatas byrėjo akyse. Senasis medinukas greitai buvo nugriautas, o likusios statybinės medžiagos atiduotos invalidų namų statyboms.

Besikuriant naujajame Muziejaus pastate kilo naujų nesusipratimų. Statant Muziejų buvo numatyta, kad Karo muziejui bus skirta 1700 m², pagalbinėms jo patalpoms – 220 m². 1934 m. rudenį Muziejus buvo užėmęs tik dalį jam skirtų patalpų. Gen. ltn. V. Nagevičius 1934 m. gruodžio 20 d. raporte Vyriausiojo štabo viršininkui nurodė, kad negauna jam skirtų patalpų, o šios labai reikalingos, nes, nugriovus senąjį Muziejaus pastatą, eksponatai lieka sugrūsti vienoje salėje. Šį klausimą turėjo spręsti Muziejaus komitetas, bet jame Karo muziejų atstovavo tik plk. Juozas Šarauskas, kuris neįėjo į Komiteto prezidiumą. 1935 m. vasario 1 d. Karo muziejaus kolegija, dalyvaujant visiems jos nariams ir Švietimo ministerijos atstovui, konstatavo, kad *Renkant aukas, atsišaukimuose dažniausiai buvo remiamasi Karo muziejumi ir kur kas mažiau kitais muziejais. Buvo panaudotos visuomenės simpatijos Karo muziejui, jo ceremonijoms ir visuomeninei reikšmei, buvo keliamas entuziazmas. O dabar, kai Karo muziejų reikia perkelti į jam iš anksto numatytas patalpas, operuojama kitų muziejų vardais ir keliami jų reikšmė. Kad būtų atimta dalis Karo muziejaus patalpų. Siūloma net*

užmūryti langus. 1935 m. Ministrų Kabineto nutarimu patalpos buvo šiaip taip padalintos, bet Karo muziejus liko be parodų ir konferencijų salių. Be to, vietoje numatytų penkių-šešių muziejų po vienu stogu, įsikūrė tik du – Karo muziejus ir Čiurlionio galerija (vėliau pavadintas Kultūros muziejumi). Naujieji Muziejaus rūmai buvo pavadinti Vytauto Didžiojo vardu: taip atsirado Vytauto Didžiojo karo ir Vytauto Didžiojo kultūros muziejai.

Karo muziejaus kolegija daug dėmesio skyrė naujoms ekspozicijoms rengti. Savo posėdžiuose ji diskutavo apie tai, kas ir kaip turėtų būti eksponuojama naujajame Muziejuje. 1935 m. birželio 8 d. kolegijos nariai svarstė, kokie turi būti renkami eksponatai iš Lietuvos kariuomenės pulkų. Nuspręsta, kad reikia padaryti pulkų globėjų gipsinius biustus, kuriuos gamins Muziejus, o pulkai iš savo lėšų užsakys pulko vado steigėjo ir pasižymėjusių kovose vadų portretus, kitų vadų fotografijos laikomos albumuose. Šiose ekspozicijose buvo numatyta rodyti buvusias pulko vėliavas, mūšio lauke paimtus trofėjus, kautynių schemas, planus, modelius, svarbesnius įsakymus, jų ištraukas, karių grupines nuotraukas, įvairių pulko istorijos epizodų tapytus paveikslus ir kt. Aviacijos skyriuje buvo nuspręsta eksponuoti Antano Gustaičio konstrukcijos lėktuvą ANBO I, pačiame Muziejuje įrengti ne tik Aviacijos skyrių, bet atskirą *Lituanicos* salę, skirtą Stepono Dariaus ir Stasio Girėno transatlantiniam skrydžiui atminti. Joje buvo planuojama eksponuoti *Lituanicos* likučius, atskiroje vitrinoje turėjo būti grafiškai nubraižyta skrydžio Niujorkas–Kaunas schema, buvo skirtos atskiros vitrinos fotografijoms ir skrydį aprašiusiai spaudai. Šiomis ekspozicijomis rūpinosi Muziejaus Aviacijos skyriaus tvarkymo komisija, vadovaujama mjr. Antano Mačiukos. 1937 m. vasario mėn. jau buvo pagamintos vitrinos *Lituanicos* likučiams, laikinai saugomiems Aviacijos dirbtuvėse, asmeniniams lakūnų daiktams eksponuoti padarytos drobės, kuriose surašytos skrydžiui aukojusiųjų pavardės, pagaminti 5 m ilgio kontinentų kontūrai ant sienos, kurioje turėjo matytis skrydžio trajektorija, ir virtina, kurioje buvo padėti *Lituanicos I* ir *Lituanicos II* modeliai. Komisija tuo pačiu metu rengė ir Aviacijos skyrių, jame buvo pakabintas ANBO I modelis, pagaminti 7 aviacinių bombų modeliai, kurių dalis buvo eksponuojama Priešlėktuvinės apsaugos skyriuje.

Iškilmingoji Muziejaus Didžioji salė ir Vytauto Didžiojo kapela pradėtos kurti jau 1934 m. Visų pirma, spalio 15 d., už 3 000 Lt buvo įsigyta skulptoriaus Vinco Grybo skulptūra *Vytautas Didysis*. Statula buvo pastatyta kapelos nišoje, jos šonuose vėliau buvo įrengti vitražai, kurie vaizdavo Žalgirio mūšyje paimtą 51 nugalėtų kryžiuočių vėliavą. Kapelos sienas papuošė paveikslai: *Vytauto priesaika*, *Vytautas prie Juodosios jūros*, *Vytautas prie Naugarduko*, *Totorių chano duoklė Vytautui*, *Saulės mūšis*, *Lucko suvažiavimas*, *Žalgirio mū-*

šis, *Liublino unija*. Kapelos viršuje buvo pakabinti Lietuvos didžiųjų kunigaikščių portretai ir Lietuvos Respublikos prezidentų portretai, kuriuos skyrė erškėčių vainikas, žymintis 1795–1918 m. – gyvenimą carinėje Rusijos imperijos priespaudoje.

1934 m. lapkričio 21 d. buvo paskelbtas naujasis Vytauto Didžiojo Karo muziejaus statutas. Pirmieji trys jo punktai skelbė: 1) *Karo muziejus yra karo mokslo ir švietimo įstaiga; jo pirmas tikslas yra parodyti, kuriais būdais lietuvių tauta, besigrumdama su priešais, per amžius gynė savo laisvę. Jo antrasis tikslas yra ugdyti kariuomenėje bei visuomenėje tautinį susipratimą, tėvynės meilę ir pasiryžimą ginti Nepriklausomybę; 2) siekdamas pirmame paragrafe išvardintų tikslų, Karo muziejus apima visą laikotarpį, kuriame, pagal mokslo įrodymus, Lietuvoje gyventa lietuvių, o teritorijos atžvilgius operuoja buvusios ir atgijusios Lietuvos valstybės plotais su sotine Vilniumi; 3) savo uždavinius vykdydamas, Karo muziejus renka, saugoja ir eksponuoja įvairių tinkamai parengtą medžiagą, sistemingai suskirstydamas ją skyriais chronologine tvarka.*

Naujojo Muziejaus veikla

Naujajame Muziejuje veikė 12 skyrių: *Prosenovės ir ankstyvosios istorijos (aisčių kiltys, jų laisvės kovos, pilių fortifikacija ir ginklai); Didžiųjų kunigaikščių laikų; Nuo Liublino unijos iki prijungimo prie Rusijos; Rusijos jungė iki Nepriklausomybės paskelbimo (sukilimai, baudžiava, aušrininkai, varpininkai, Pasaulinis karas, vokiečių okupacija); Kariuomenės kovų ir taikos meto (dalių ir įstaigų muziejai); Karo operacijų (kautynių schemas, planai, modeliai); Žuvusiųjų dėl Lietuvos laisvės; Karo invalidų; Savanorių; Šaulių sąjungos; Jūrų; Šaltųjų ir šaunamųjų ginklų istorijos su pavyzdžiais.* Statute buvo numatyta ir galimybė didinti arba mažinti skyrių skaičių. Muziejaus vadovo pareigos buvo pakeistos. Gen. ltn. V. Nagevičius buvo atleistas iš organizatoriaus pareigų ir paskirtas Karo muziejaus viršininku. Remiantis statutu iš karininkų buvo sudaryta Muziejaus kolegija, kuri sprendė kokios turi būti ekspozicijos ir svarstė kitus svarbius klausimus. Tarnautojų elgesį Muziejuje apibrėžė Vidaus tarnybos statutas, salių prižiūrėtojai, kurių pareigas beveik išimtinai vykdė karo invalidai, buvo pavadinti *tvarkūno* vardu. Tvarkūnų viršila, raštinės tarnautojai ir darbininkai buvo pavaldūs Administracijos skyriaus vedėjui, muziejininkai specialistai – Muziejaus viršininkui.

Pirmoji paroda naujuosiuose Muziejaus rūmuose surengta iki oficialaus atidarymo dar tuščioje, be muziejinių baldų, salėje 1934 m. buvo skirta švedų etnografijai. Jos rengėjai – Lietuvos–Švedijos draugija, kurios nariu buvo ir gen. ltn. V. Nagevičius.

Įsakymas K

24

Kaunas, 1921 m.

Rikiuot

Karo Istorijos Kolegijos sudėtin kooptuojam
kalpo Karo Muziejaus steigimo bendradarbiai ir 1-jo
laisvę ir nepriklausomybę* tvarkytojai. Dailininkas K
patarėjų dailės žvilgsniu.

Karo Muziejaus vykdomoji komisija tvirtinan
nierio Bremerio, inžiniero Rėklaičio ir dailininko
Grigaitis.

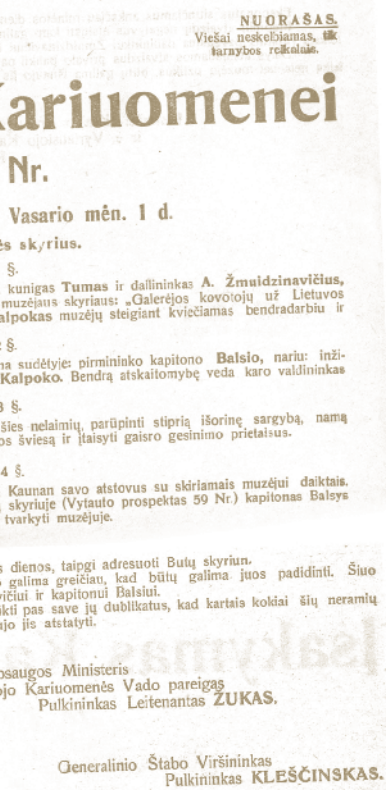
Muziejaus rūmams apsaugoti nuo įvairios rū
aptverti dygliuota tvora, viduj turėti nuolatine elekt

Visoms dalims vasario 10 d. 10 val. atsiųsti
Aivežuosius eksponatus priimtinės ir registruos Butu
ir duos nurodymų kada ir koku būdu pradėti juos

Eksponatus siunčiamas anksčiau minėto
Indomių atvaizdų negatyvus atsiųsti kaip
reikatu rūpintis pavedama dailininkui Žmuidzin
Dais atsiųsdamos atvaizdus privalo pal
laikų nelaimi muziejų užtikus, būtų galima išna

Pasirašė: Krašto A
ir e. Vyriausio

Su originalu sutinka:
Krašto Apsaugos Ministerio
Kanešerijos Viršininkas
Kapitonas KUBILIUS.

Iškilmingas Karo muziejaus atidarymas įvyko 1936 m. vasario 16 d. Ta proga Laisvės ir Žuvusiems už Lietuvos laisvę paminklai, Laisvės varpas buvo iliuminuoti tūkstančiais lemputių, penki prožektoriai apšvietė visą sodelį, Aviacijos skyriaus languose du prožektoriai apšvietė Stepono Dariaus ir Stasio Girėno nuotraukas. Pasibaigus iškilmėms kviestiniai svečiai susirinko į Muziejaus Didžiąją salę. Atidaryme dalyvavo Prezidentas A. Smetona, Ministras pirmininkas Juozas Tūbelis, arkivyskupas Juozapas Skvireckas, kariuomenės vadas gen. št. plk. Stasys Raštikis, Ministrų Kabineto nariai, užsienio valstybių atstovai, profesoriai, menininkai, spaudos ir visuomenės atstovai. Iškilmingu maršu sutikus Valstybės Prezidentą, Karo muziejaus viršininkas brg. gen. V. Nagevičius pasakė atidarymo kalbą, kurioje apžvelgė Muziejaus kūrimo istoriją ir jo veiklą per 15 metų. Muziejaus viršininkas pabrėžė, kad *Karo muziejus, įsikūręs tautos ir valstybės aukomis įrengtuose didinguose rūmuose ir ateityje rodys, kaip lietuviai, per amžius budėję, laisvę laimėjo tik per aukas ir pasišventimą. Jo ekspozicijos ugdydys kariuomenėje ir visuomenėje tautinį susipratimą, tėvynės meilę ir pasiryžimą ginti nepriklausomybę.* Baigdamas kalbą padėkojo visiems prisidėjusiems prie Muziejaus statybos. Dalyvaujant arkivyskupui dr. J. J. Skvireckui, Muziejų pašventino generalvikaras Kazimieras Šaulys, Prezidentas savo kalboje pabrėžė, kad *Karo Muziejaus organizavimas ir tvarkymas buvo atiduotas į prityrusio asmens gen. Nagevičiaus rankas, kad prityrusio tvarkytojo yra pralaužtas kelias, kuriuo galės laisvai eiti ir būsimieji nauji karo muziejaus šeiminkai. Ši vieta yra itin brangi kiekvienam lietuviui. Ji, tarytum nerašyta istorija, byloja apie garbingą tautos praeitį ir kovas dėl laisvės.* Įvertindamas brg. gen. V. Nagevičiaus nuopelnus organizuojant darbą Karo muziejuje, Muziejaus atidarymo proga, Prezidentas jį apdovanojo Vytauto Didžiojo 2-ojo laipsnio ordinu. Po atidarymo ir pašventinimo iškilmių visi buvo pakviesti apžiūrėti naujųjų Karo muziejaus salių.

Brg. gen. V. Nagevičius, ieškodamas Lietuvos istorijai svarbių ir Muziejų praturtinančių eksponatų, bendradarbiavo su Švedijos ir Vokietijos kariniais muziejais. Jis pats buvo apilankęs daugelį Europos karo muziejų, sėmėsi jų patirties. Ekspонатų įsigijimo klausimais daug jam padėjo diplomatas ats. kpt. Ladas Natkevičius, nuo 1934 m. paskirtas Lietuvos pasiuntinybės Prancūzijoje patarėju ir dirbęs ten iki 1939 m. Tuo metu jis daug pasidarbavo kaupiant istorinių paveikslų kolekciją Karo muziejui. 1935 m. ats. kpt. L. Natkevičius Paryžiuje pamatė dailininko Jano Stykos paveikslą *Vytauto priesaika*, kurį, tarpininkaujant tuo metu Paryžiuje viešėjusiam div. gen. Zenonui Gerulaičiui ir ats. brg. gen. Motiejui Pečiulioniui, Muziejus įsigijo 1937 m. iš dailininko žmonos Liucijos už 12 000 Lt. Paveiksliui pasiekus Lietuvą, Muziejaus viršininkas laiške ats. kpt. L. Natkevičiui rašė: *Šio paveikslo*

pirkimą laikau vienu didžiausiu Karo muziejaus laimėjimu, o to laimėjimo kaltininku laikau Tamstą. Įsigijus Vytauto priesaiką brg. gen. V. Nagevičius taip pat norėjo Muziejuje turėti Jano ir Tado Stykų *Žalgirio mūšio panoramą*. Paveikslai buvo įsigyti ir 1937 m. spalio pabaigoje ir atplukdyti į Lietuvą.

Gerai ir produktyvūs santykiai buvo ir su Švedijos karo muziejumi ir jo direktoriumi mjr. T. Jakobsonu (*Th. Jakobsson*), kuris padovanojo švediškos patrankos modelį. Brg. gen. V. Nagevičius 1936 m. laišku kreipėsi į mjr. T. Jakobsoną dėl galimybės nuledinti Radvilos patrankos kopiją. Kopija buvo padaryta ir iki dabar eksponuojama Muziejuje. Bendradarbiauta ir su Norvegijos Oslo karo muziejumi, 1936 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus įstojo į Tarptautinę muziejų asociaciją.

1936 m. iš dailininko Jono Mackevičiaus buvo įsigyti 11-os aušrininkų ir žymesnių karininkų paveikslai, kurių kiekvienas kainavo 80 Lt, iš dailininko Igno Rudolfo – didelis batalinę sceną vaizduojantis paveikslas *1 p. p. štabas kautynių metu prie Radviliškio* už 500 Lt, iš Zigmo Petravičiaus – *Lietuvių demonstracija Tomske, Kariūnų pakėlimas į karininko laipsnį, Pionieriai stato tiltą ir 4 p. p. artinasi prie Vilniaus*, iš Sofijos Kochanauskienės – *Noimano ir Zaso byla* už 2000 Lt, Viktoras Vasiljevas pagamino Impilties piliakalnio skersinio pjūvio maketą. Knygnešių ekspozicijai parengti buvo atliktas didelis tiriamasis darbas. Knygnešys, visuomenininkas ir Nepriklausomybės kovų veikėjas Petras Ruseckas surinko 77 knygnešių biografijas ir nuotraukas bei įrėngė Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto ekspoziciją. Tais pačiais metais buvo atsivežta palmė iš Rietavo Oginskių dvaro, padaryta žirgo iškamša ir įsigyta nemaža nuotraukų iš fotografo Juozo Timuko.

Muziejus sulaukdavo netikėtų dovanų ir iš kitų valstybių. 1937 m. Kultūros muziejuje buvo surengta Prancūzų–lietuvių draugijos paroda, skirta Napoleono žygio per Lietuvą 125-osioms metinėms paminėti. Po parodos Prancūzijos nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Lietuvai Žoržas Fernandas Čarlis Dulongas (*Georges Fernand Charles Dulong*) Karo muziejui padovanojo: litografiją *Persikėlimas per Nemuną 1812 m.*, dailininko Leono Konė (*Leon Cognet*) paveikslą *Pasitraukimas iš Rusijos*, litografiją *2000 užmuštų rusų* ir Epinalio stiliaus raižinį *Maršalo Mišelio Nėjaus (Michel Ney) portretas*, prof. Reimondas Šmitlainas (*Raymond Schmittlein*) – akvarelę *Pirmasis patrankos sūvis Rusijos žygyje Ukmergė 1812 m. birželio 28 d.* ir pirmojo prancūzų ambasadoriaus Lietuvoje antspaudą.

Muziejui reikėjo ne tik naujų eksponatų, bet ir baldų. Visuomenė pareiškė pageidavimą, kad parodų salėse atsirastų suolų, ant kurių galima būtų pailsėti ir pasigrožėti ekspozicijomis. Tokį lankytojų pageidavimą Muziejaus administracija greitai išpildė. Jau 1936 m.

Įsakymas

Kaunas. 1921

Atvykęs dėl mobilizacijos karo valdinis
nuo 3. m. gruodžio mėn. 21 dienos.

Iškeliami:
1-jo atsargos bataliono kapitonas J.
m. gruodžio mėn. 15 dienos,
Karo Veterinarijos skyriaus kapitonas
3. m. gruodžio mėn. 15 dienos,
Generalinio Štabo Žvalgybos skyriaus
batalionas nuo 3. m. gruodžio mėn. 17 dienos
Rokiškio komendantūros karo valdinis
3. m. gruodžio mėn. 17 dienos.

Artilerijos brigados vyresnysis leitenantas
ėjimu tarnybai kariuomenės dalyse, iškeliamas
džio mėn. 14 dienos.

Paleidžiami iš kariuomenės ligi atskaitos
Centralinio vaistų sandėlio Simas Z.
4-os lauko ligoninės Antanas Balčiūnas

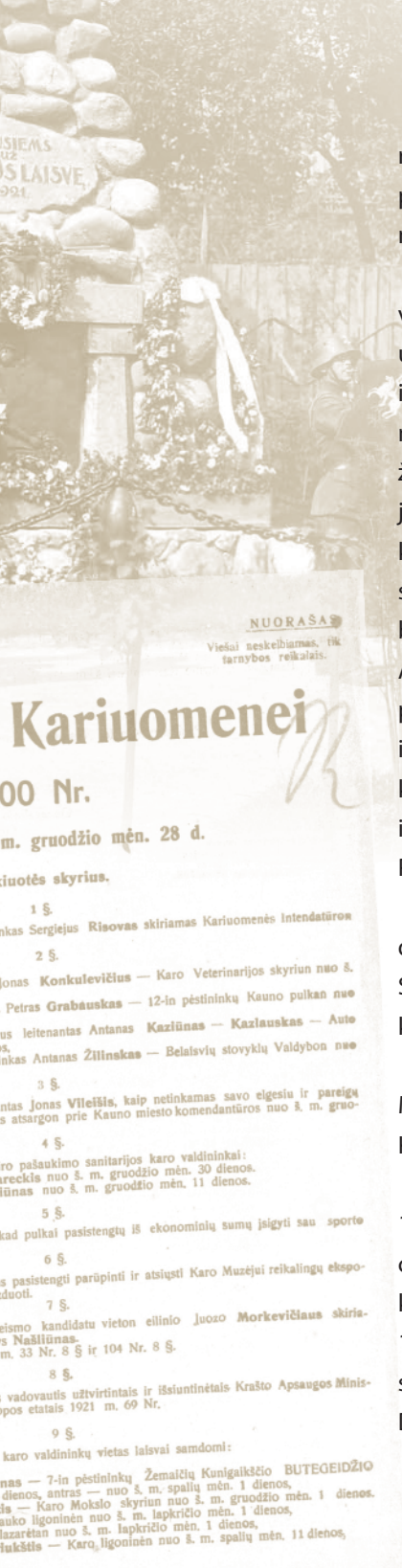
Divizijų vadams įsakau pasirūpinti, kad
prankių.

Dalių vadams ir įstaigų viršininkams
natų (fotografijų ir k.) dalių praėjimai atvažiuoti

Panevėžio komendantūros Pulko T.
mas Panevėžio komendantūros eilinis Stasys
Pastaba. Įsakymų Kariuomenės š.

Nuo 3. m. gegužės mėn. 29 dienos
tarijos rimų komendanto ir raštininkų ku

Primti tarnybon į karininkų arba
Piliečiai —
Ignas Domarkas ir Aleksas Mitka
pulkas, pirmas nuo 3. m. spalio mėn. 10
Valentinas Gurauskas — 1-on b.
Juozas Jakštas — 2-in atskiras
medicinos gydytojas Povilas Kair

rudenį Vlado Budrikio firma pagamino 6 suolus pagal dailininko Gerardo Bagdonavičiaus projektą ir 18 suolų pagal inžinieriaus K. Reisono projektą. Taip pat buvo pagamintas vienas apvalus suolas, kuris juosė Didžiojoje salėje stovinčią palmę.

Paskutinioji Muziejuje 1938 m. lapkričio 23 d. buvo atidaryta Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę krupta. Dar 1937 m. kovo 13 d. brg. gen. V. Nagevičius pateikė pasiūlymą dėl Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę įamžinimo. Nutarta kriptą įrengti Lietuvos nepriklausomybės 20-mečiui ir numatyti jai vietą rūsyje. Jos projekto autorius buvo dailininkas Stasys Ušinskas. Pritardama projektui, komisija pabrėžė jos svarbą kariuomenei ir visuomenei, prisimenant ir įamžinant žuvusiųjų auką. Norėta, kad krupta būtų *impozantiška ir monumentali*, todėl nutarta jos sienas padengti juodu dirbtiniu marmuru, nišose pakabinti balto marmuro lentas, ant kurių paaukuotomis raidėmis pagal karines dalis abėcėlės tvarka būtų surašytos žuvusiųjų ir mirusiųjų nuo žaizdų pavardės. Ant galinės kryptos sienos buvo pakabintas didelis balto marmuro kryžius su užrašu viršuje *Žuvome, kad jūs gyventumėte laisvi 1918–1923*. Ant kolonų buvo pritvirtinti paaukuoti šeši Vyčiai ir šeši Vyčio Kryžiai. Tarp kolonų ant paaukuotų grandinių kabėjo 8 žibintai. Žuvusiųjų pavardes pateikė kiekviena karinė dalis ir taip pat sumokėjo už raidžių pagaminimą ir pritvirtinimą. Dėl raidžių paauksavimo buvo kreiptasi į Valiutų komitetą ir gauta 100 aukso rublių. Po kryptos atidarymo Muziejuje įvyko iškilmingas Kariuomenės dienos ir Vyčio Kryžiaus ordino šventės minėjimas, kurio metu Prezidentas A. Smetona įteikė Vyčio Kryžiaus vėliavą Laisvės kovų karo invalidams.

Tais pačiais metais Muziejaus rinkinius papildė Nesvyžiaus kunigaikščio Kristupo Radvilos pabūklo, nulieto Nesvyžiaus Radvilų liejykloje, kopija. Ji buvo nulieta Švedijoje – Stokholmo muziejuje. Kopija buvo padaryta pagal originalą, kurį 1625 m. Švedijos karaliaus Gustavo Adolfo vadovaujama kariuomenė išsivežė iš Biržų pilies.

1938 m. gruodžio 12 d. Astravo dvaro savininkas grafas Jonas Tiškevičius padovanojo Muziejui du ketaus liūtus su akmeniniais postamentais. Liūtai, gruodžio 28 d. pastatyti prie Karo muziejaus įėjimo, ir dabar puošia jo prieigas.

Muziejaus viršininkas stengėsi ne tik įrengti ekspozicijas, bet ir įamžinti jas, todėl 1939 m. fotografui Juozui Timukui buvo užsakyta nufotografuoti visas Muziejaus ekspozicijas. Buvo padarytos 69 nuotraukos. Gegužės mėn. buvo likviduojamas Vytauto Didžiojo komitetas, todėl Karo muziejui buvo perduotas Vytauto Didžiojo portretas, kuris keliavo 1930 m. po Lietuvą. Muziejus buvo papildytas ir profesionaliai pagamintinomis mūšių schemomis: ats. gen. ltn. Kazys Ladyga, ats. gen. ltn. Teodoras Daukantas ir plk. Pranas Dundulis braižė Nepriklausomybės kovų schemas ir rašė jų aprašymus.

Karo muziejuje vyko ir viešo pobūdžio renginiai, savo susirinkimus ir suvažiavimus rengė Savanorių, Kariuomenės pirmūnų, Karo invalidų, Šaulių sąjungos, vyko gydytojų, mokytojų kongresai ir kiti kultūros bei mokslo renginiai.

Naujojo Muziejaus lankymas kainavo 20 ct. vaikams ir 50 ct. suaugusiems. Nuo 1924 m. Muziejaus lankymas sekmdieniais buvo nemokamas, fotografija su muziejaus vaizdu kainavo 30 ct. Nuo 1936 m. vasario 16 d. (kai buvo atidaryti naujieji rūmai) iki 1937 m. sausio 1 d. Muziejų aplankė 61 536 žmonės, iš kurių 12 601 – su ekskursijomis.

Karo muziejaus sodelis

Karo muziejus buvo kuriamas kartu su sodeliu, abu elementai, papildydami vienas kitą, turėjo sudaryti visumą ir atspindėti Lietuvos valstybingumo idėjos įgyvendinimą bei kovas dėl jos. Pirmuoju šių kovų įamžinimo simboliu tapo paminklas *Žuvusiems už Lietuvos laisvę*, kurio projektą parengė skulptorius Juozas Zikaras ir architektas V. Dubeneckis. Paminklas turėjo būti sumūrytas iš akmenų, atvežtų iš kovų už Nepriklausomybę vietų. Statybos darbai prasidėjo 1921 m. liepos mėnesį, tačiau dėl pinigų trūkumo buvo nesklandūs. Paminklo statybai skirtas lėšas Ministrų Kabinetas išbraukė iš Karo muziejaus sąmatos. Todėl gen. ltn. V. Nagevičius pinigų prašė Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto. Pastarasis sutiko finansuoti paminklo akmeninės dalies mūrijimo darbus ir skyrė 29 248 auksinus. Tačiau J. Zikaro sukurtą geležinį bareljefą, vaizduojantį liūdinčią lietuvaitę, dedančią gėlės ant brolio kapo, dovanai nuliejo Siaurųjų geležinkelių dirbtuvės, o J. Zikarui už darbą sumokėjo Hipatijos Yčienės JAV surinktais 47 126 auksinais. Paminklo atidengimo iškilmės įvyko 1921 m. spalio 16 d. Jose dalyvavo Prezidento pareigas einantis Steigiamojo Seimo pirmininkas A. Stulginskis, Ministras pirmininkas Kazys Grinius, Krašto apsaugos ministras prof. J. Šimkus, Prancūzijos, Latvijos, Rusijos diplomatinių atstovybių nariai, Danijos konsulas ir Tautų Sąjungos kontrolės komisijos nariai, kariuomenės vadas gen. Juozas Kraucevičius, Vyriausiojo gynimo komiteto pirmininkas Mykolas Sleževičius, kariuomenė ir visuomenė. Paminklo atidengimo proga buvo pirmą kartą atliktas kompozitoriaus Juozo Tallat-Kelpšos sukurtas gedulingas karinis maršas, choras giedojo *Libera me* (Išlaisvink mane). Čia pat buvo laikomos Šv. Mišios, po kurių paminklą atidengė A. Stulginskis, pašventino kunigo J. Mačiulis-Maironis. Prie paminklo buvo padėta gyvų gėlių vainikų, įvyko kariuomenės paradas, visi svečiai aplankė Karo muziejų. Ta proga visas miestas buvo iliuminuotas, iš Muziejaus bokšto į visas puses švietė prožektorius. Paminklas *Žuvusiems už*

Einąs kavalerijos
ras Antanas Reklaitis at
neralio štabo valdybos

Generolio štabo va
vilas Žilys skiriamas kav

Perkeliami:
2-jo pėstininkų Didži
dytojas jaunesnysis leiten
čiaus Vardo karo ligoninė
Daktaro Basanavičia
Sukarevičius — į karo tech

Krašto apsaugos minis
kaip baigęs aukštuosius med
š. m. spalio mėn. 9 dienos iš
riamas į 2-ji pėstininkų Didži
Gydytojas Pakalniškis
turi atitarnauti krašto apsaug

Kariuomenės fizinio lav
priežiūroje, prie Kūno Kultūros
3 d. iki lapkričio mėn. 3 dienos
instruktorių kursai.

Pasirašė: *Generolas*
Kra

Gen. štabo pulk

Nr.

Kaunas, 1934 met

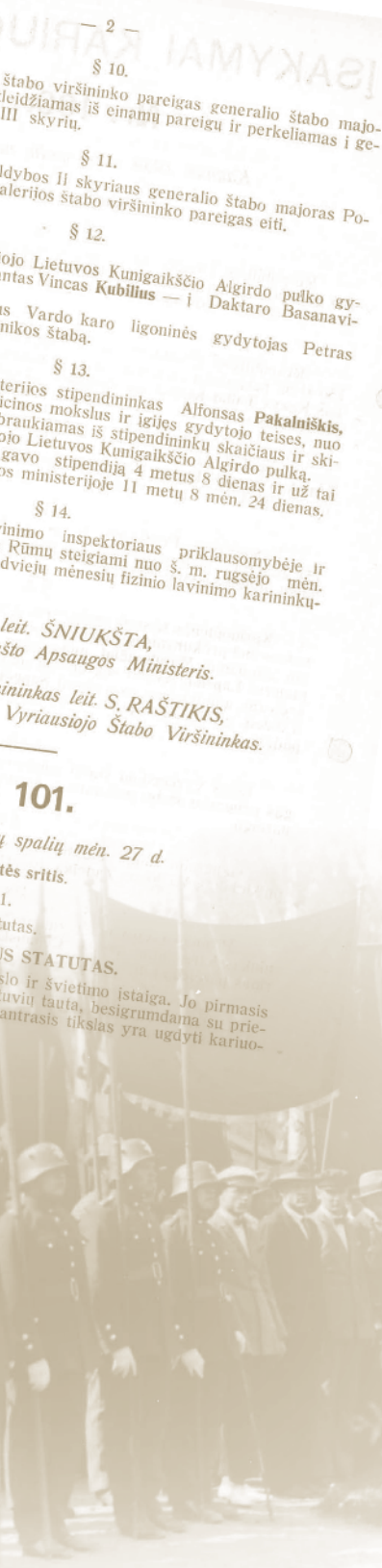
Rikiuo

Š

Skelbiamas karo muziejaus sta

KARO MUZIEJAU

1. Karo muziejus yra karo moki
tikslas yra parodyti, kuriais būdais lie
šais, per amžius gynė savo laisvę. Jo

laisvę buvo ypač svarbus Lietuvos visuomenei, todėl Prezidentas A. Stulginskis apie jį sakė: *Patsai paminklas žymėtinas savo originalumu: nežiba puikumu ar išdidumu, bet paprastas ir liūdnas, kaip mūsų tyki vargingoji senovė.*

Paminklas *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* buvo pagerbiamas ne tik švenčių ir minėjimų metu, bet ir kas dieną. Krašto apsaugos ministro įsakymu buvo nustatyta tvarka, kaip reikia pagerbti žuvusiųjų atminimą, kokios ir kur vėliavos turi būti keliamos: *Valstybinė ir tautinė vėliavos Karo muziejaus bokšte, o Vyties Kryžiaus vėliava prie „Žuvusiems už Lietuvos laisvę“ paminklo nuo gruodžio 1 d. iki sausio 31 d. iškeliamos 9 val. ryto, o nuleidžiamos saulei leidžiantis. Kitais metų laikais – 8 val. ryto iškeliamos, saulei leidžiantis nuleidžiamos.* Vien praeinančių pro šalį kariškių pagarbos žuvusiems Karo muziejaus organizatoriui gen. ltn. V. Nagevičiui taip pat buvo per maža, todėl buvo sugalvotas specialus vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremonias. Apeigos pradėtos atlikti 1923 m. birželio mėn. Jas rengė Lietuvos karo invalidai Vyčio Kryžiaus kavalieriai. Ceremonialą pradėdavo iš bokšto dviem fanfaronais duodamas signalas *Susirinkti*. Tada karo invalidai, nauja uniforma, su šalmais, kuriuos puošė Vyčio Kryžius, išsirikiuodavo ir paėmę į rankas raitelių pikes, prie kurių buvo prisegtos Vyčio Kryžiaus kaspino spalvų vėliavėlės, dviem eilėmis iškilmingai išžygiuodavo pro Muziejaus duris. Juos lydėdavo keturi trimitininkai, kurie grodavo kapelmeisterio J. Gudavičiaus sukurtą *Invalidų maršą*. Muzikantai ir karo invalidai žygiuodavo iki paminklo ir išsirikiuodavo veidu į sodelį. Karo muziejaus saugotojų viršila duodavo komandą pakelti ar nuleisti tautinę ir valstybinę vėliavas. Trimitininkams atliekant maršą, buvo duodama komanda: *Maldai kepures nusiimt!* ir grojama malda *Marija, Marija*, po jos, skambant *Invalidų maršui*, karo invalidai iškilmingai grįždavo į Muziejų.

Sodeliui įrengti ir prižiūrėti pinigai iš valstybės biudžeto nebuvo skiriami, viskas buvo daroma už aukas. Išskirtinė buvo Raudonojo kryžiaus misijos Vakarų Rusijai ir Baltijos valstybėms komisaro plk. Edvardo W. Raeno (Edward W. Ryan) auka. Jis sodeliui paaukojo 100 rožių krūmų, kurias pats pasodino prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę*. Apie šią dovaną pulkininkas Muziejaus Aukų knygoje rašė: *Šiandien aš turiu garbės pasodinti šimtą rožių krūmų šalia paminklo, pastatyto žuvusiems kovoje už Lietuvos laisvę kareiviams. Šios rožės sodinamos lietuvių tautos narsumui pažymėti... Aš tikiuosi tačiau, kad su pirmutiniais šių krūmų žiedais jau bus išsipildę Lietuvos teritoriniai pageidavimai, kurie, visų protingų ir teisingų žmonių manymu, yra teisingi ir teisėti.* Sodelyje augančių rožių buvo galima nusipirkti iš budinčio karo invalido keturis kartus per dieną: 8, 12, 16 ir 20 val. Už parduotus rožių žiedus gautos pajamos buvo skiriamos sodeliui prižiūrėti. Tačiau rožės buvo ne tik

parduodamos, bet ir dovanojamos. Muziejaus lankytojai prisimena, kad generolas V. Nagevičius rožes dovanodavo moterims ir merginoms, kurios Karo muziejuje apsilankydavo pasipuošusius tautiniais drabužiais.

1923 m. lapkričio 23 d., Lietuvos kariuomenės dienos proga, buvo atidengtas skulptoriaus J. Zikaro sukurtas dr. Jono Basanavičiaus biustas. Jis buvo nulietas iš šovinių, Nepriklausomybės kovų metu paleistų į priešus, tūtelių, postamentas buvo pagamintas iš akmenų, žymėjusių sieną tarp Didžiosios ir Mažosios Lietuvos. Visuomenė šiam paminklui paaukojo 5 619 Lt. Biusto atidengimo iškilmes paskelbė Laisvės varpo dūžiai, paminklą, dalyvaujant pačiam dr. J. Basanavičiui, atidengė Prezidentas A. Stulginskis, pašventino J. Mačiulis–Maironis. Po iškilmių buvo aukojamos Šv. Mišios prie paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę. Jas aukojo Lietuvos kariuomenės vyriausiasis kapelionas kunigas Antanas Palubinskas. Tą dieną pirmą kartą buvo uždegtas Amžinosios ugnies aukuras, kurį pastatė iš likusių nuo dr. J. Basanavičiaus postamento akmenų. Aukuras papuoštas užrašu *Redde, quod debes / Petronius /* (iš lot. Gražink, ką privalai). Ši ugnis buvo skirta žuvusiems kariams atminti.

Gen. ltn. V. Nagevičiaus kuriamas ir puoselėjamas Karo muziejaus sodelis buvo įvertintas 1924 m. Žemės ūkio ir pramonės parodos Aukso medaliu. Tuo metu sodelyje buvo pasodinta per 1 000 rožių, apie 200 medelių ir akacijų krūmų. Karo muziejaus sodininkas buvo Antanas Gelčius, profesionalas, sodininkystės mokslus baigęs Varšuvoje ir dirbęs Peterburge bei Kauno tvirtovėje. Karo muziejaus sodelyje apsilankęs anglų mjr. Ruteris rašė: *Muziejaus daržas yra visai kitoks. Šičia lietuvis, matyt, padoriai laikosi. Jis nemėto šiukšlių ant švarių takelių – joms vieta medinėse dėžėse prie suolų. Karo muziejuje lietuvis yra taip švarus, kaip ir vokietis Berlyno Tiergaartene, kur policininkas stropiai daboja, kad nenumestum parke nei vyšnios kaulelio....*

Muziejaus sodelis buvo populiari miestiečių laisvalaikio vieta – jame buvo rengiami koncertai. Simfoniniams koncertams diriguodavo Juozas Tallat-Klepša, kameriniams – smuikininkas M. Hofmekleris. Vėliau, įsteigus Muziejaus pučiamųjų orkestrą, buvo rengiami ir jo pasirodymai. Juose buvo atliekama lietuvių liaudies, kompozitorių Juozo Gruodžio, Stasio Šimkaus ir užsienio autorių muzika.

Prie Muziejaus vyko ir karių pagerbimas. 1924 m. gegužės 10 d. buvo surengtos didelės iškilmės, skirtos Lietuvos karininkams apdovanoti Čekoslovakijos karo kryžiumi *Kříž Válečný*. Ta proga Muziejaus bokšte buvo iškelta Čekoslovakijos vėliava, iškilmėse dalyvavo šios valstybės atstovas Lietuvoje prof. Janas Galia, kuris padėjo didelę puokštę gėlių su Čekoslovakijos vėliavos spalvų kaspiniais. Prof. J. Galia, išvykdamas iš Lietuvos, 1928 m. pa-

- menėje bei visuomenėje tautinį susipratimą ginti nepriklausomybę.
2. Siekdamas punktu 1 išvardintu laikotarpi, kuriame pagal mokslo išradimų teritorijos atžvilgiu operuoja buvusios plotais su sostine Vilniumi.
3. Savo uždavinius vykdydamas kartoja žiūrėti ivairia tinkamai apdirbtas mas ją skyriais chronologine tvarka.
4. Karo muziejaus skyriai:
- prosenovė ir ankstyboji istorijos fortifikacija ir ginklai);
 - didžiųjų kunigaikščių laikai;
 - nuo Lublino unijos iki prijungimo džiava, aušrininkai, varpininkai, Vilniaus okupacija);
 - kariuomenės kovų ir taikos žiejai):
 - karo operacijos (kaitynių sąjungos);
 - žuvusieji dėl Lietuvos laisvės kovų);
 - karo invalidai;
 - savanoriai;
 - šaulių sąjunga;
 - jiros skyrius;
 - šaltojo ir šaunamojo ginklo skyrių skaičius pagal reikala).
5. Karo muziejus gauna ekspozicijas iš dalių bei istaigų valdininkų ir nupirktus karininkų lėšomis:
- nupirktus iš karo muziejaus lėšomis;
 - paaukotus;
 - padėtus saugoti;
6. Karo muziejus turi:
- patalpa, kurioje eksponuojami karo reikmenys;
 - vadinamąjį mokslinį lobyną, kurioje sudėti, bet prieinami tikrai tyrinėjimams kambarį pritaikyta mokslinė techninė dirbtuvė;
 - karo muziejaus uždavinių archyva.
7. Karo muziejaus inventorių sąrašą nurodyta tvarka.
8. Karo muziejaus viršinininkas turi:
- ekspozicijų saugumą ir apsaugą;
 - administraciją ir atskaitą;
 - muziejaus augimą ir plėtimąsi;
 - ekspozicijų paaškinimą ir paaškinimo specialistais.
9. Karo muziejaus saugumą ir apsaugą vykdo viršinininkas, kuris veikia pagal viršinininko nurodymus.
10. Karo muziejaus sąrašą ir inventorių tvarko viršinininkas, kuris veikia pagal viršinininko nurodymus.

...a, tėvynės meilę ir pasiryžimą
...kslu, karo muziejus apima visa
...us, Lietuvoje gyventa lietuvių, o
...ir atgijusios Lietuvos valstybės
...aro muziejus renka, saugoja ir iš-
...nedžiaga, sistemingai suskirstyda-
...a (aisčių kiltys, jų laisvės kovos,
...imo prie Rusijos:
...mybės paskelbimo (sukilimai, bau-
...us seimas, pasaulinis karas, vokie-
...meto skyrius (dalių ir istaigų mu-
...chemos, planai, modeliai):
...s;
...istorija pavyzdžiais,
...gali būti didinamas ar mažinamas.
...onatus:
...o turto pavaldalu (trofėjai, pavyzdžiai)
...s samatos:
...ai išstatomi ir prieinami plačiajai visuo-
...yna, kuriame eksponatai irgi sistemingai
...ėtojams:
...kslo darbui:
...niamis atitinkama biblioteką;
...rius įrašomas į knygas ir korteles instruk-
...kas rūpinasi:
...jų inventarizacija;
...itomybe:
...clėstėjimu:
...u visuomenei ir parodu rengimų;
...momis mokslo įstaigomis ir muziejų srities
...ūnas yra viršininko padėjėjas ir kartu ūkio
...ko nurodymus.
...govai invalidai sudaro nuolatine garbės sar-
...o; jie ir kitas muziejaus personalas komple-

dovanojo Karo muziejui savo sukurtą maršą chorui ir orkestrui *Dieve, šloviname tave* (lot. Te Deum laudamus), 1923 m. jis dovanojo Muziejui Čekoslovakijos vėliavą.

Gen. ltn. V. Nagevičius prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* norėjo pastatyti tradicinius lietuviškus kryžius, kurie būtų buvusi aliuzija į mažas kaimo kapinaites. Ši idėja buvo įgyvendinama nuosekliai. 1923 m. du kryžius Muziejui padovanojo *Lietuvos geležinkeliai*, vieną kryžių kunigas Kazimieras Senkus atvežė iš Plungės kapinių, dar vienas buvo gautas iš Kretingos mainais į Kęstučio paveikslą. 1925 m. atvežtas aukštaitiškas kryžius su smūteliais iš Taujėnų. Prie paminklo buvo pastatyti ir dar keli kryžiai: vienas skirtas 1863 m. sukilėliams, du – 1905 m. Didžiajam Seimui atsiminti ir dar *du kryžiai iš naujų, Nepriklausomybės laikų*.

Nuo 1921 iki 1928 m. gegužės 15 d. buvo švenčiama Steigiamojo Seimo susirinkimo diena, nuo 1927 m. spalio 9 d. iškilmingai kasmet minima Suvalkų sutarties sulaužymo diena. Iškilmingai Muziejaus sodelyje buvo minima ir Klaipėdos prisijungimo diena.

1928 m. buvo Nepriklausomos Lietuvos dešimtmečio metai, kuriuos šventė visa Lietuva, tačiau daugiausia renginių buvo laikinojoje sostinėje – Kaune. Vienas svarbiausių akcentų buvo Laisvės paminklo Karo muziejaus sodelyje atidengimas šventės išvakarėse. Karo muziejaus sodelyje ir Vienybės aikštėje 18 val. susirinko daugybė žmonių, atstovaujančių įvairioms organizacijoms. Laisvės paminklas buvo uždengtas trispalve, prie jo pastatyta tribūna, išpuošta gėlėmis. Prie tribūnos sustojo Ministras pirmininkas Augustinas Valdemaras ir kabineto nariai, diplomatinis korpusas, Vokietijos karininkai ir visi karo atašė, kurie tuo metu rezidavo Lietuvoje. Atvykstant Prezidentui A. Smetonai, Krašto apsaugos ministrui plk. Teodorui Daukantui, Vyriausiojo štabo viršininkui gen. št. plk. Povilui Plechavičiui, buvo grojamas maršas ir garsiai aidėjo *Valio!* Karo invalidų viršilai davus įsakymą *Ginklu gerbk!*, Šaulių chorui giedant maldą *Kritusiems karžygiams*, buvo padėti vainikai prie paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę*. Tradicinį vokišką vainiką su balta juosta ir geležinio kryžiaus ženklų padėjo ir Vokietijos karininkai gen. št. plk. Otas Karlas Šrioderis, gen. št. mjr. Rudolfas Detmeringas (*Rudolf Detmering*), gen. št. kpt. Karlas Almendingeris (*Karl Almendinger*) ir vyr. ltn. Haidendorfas (*Heidendorf*). Patį paminklą sukūrė skulptorius J. Zikaras, postamento architektas – V. Dubeneckis, statybos darbus atliko inžinierius Feliksas Vizbaras. Trijų metrų Laisvės paminklo skulptūrą, nulietą Berlyne už 5 360 Lt, iš autoriaus nupirko ir Muziejui padovanojo Vyriausiasis Lietuvos gynimo komitetas. Jos postamentui buvo panaudoti septyni didžiuliai akmenys iš Didžiosios ir Mažosios Lietuvos pasienio bei trys akmenys iš Ežerėlio. Paminklo postamente iš trijų pusių buvo lentos, kuriose buvo įrašytos

Nepriklausomybės kovų pergalių vietas: *Panevėžys Dauguva Radviliškis 1919, Širvintai Giedraičiai 1920, Klaipėda 1923*, fasade – užrašas *Karžygiai*. Prezidentas A. Smetona atidengė paminklą ir pasakė kalbą, kurioje pabrėžė, kad *laisvė veltui neįgyjama. Reikia vargti, dirbti ir susiklausyti. Taip pasieksime visą laisvę.*

Po Vasario 16 d. kariuomenės parado šventė persikėlė į Muziejaus patalpas. Muziejuje netilpo iš visos Lietuvos atvykę Lietuvos universiteto dėstytojai, aušrininkai, karo atašė, žuvusių Nepriklausomybės kovų karių tėvai, seserys ir broliai, šauliai, karo invalidai, vietinės ir užsienio spaudos atstovai. Posėdis prasidėjo himnu ir tylos minute. Įžanginę kalbą pasakė ir perskaitė pranešimą apie Vyčio Kryžiaus istoriją Muziejaus organizatorius, Vyčio Kryžiaus tarybos pirmininkas ir Vyčio Kryžiaus ordino kavaliereus gen. ltn. V. Nagevičius. Prezidentas pasveikino susirinkusius ir įteikė Vyčio Kryžiaus ordinus gen. Vincui Grigaliūnui-Glovackiui, gen. ltn. V. Nagevičiui, plk. ltn. Antanui Michelevičiui, mjr. Zigmui Rumšai, karo invalidui Jurgiui Barčiui, visuomenės veikėjoms Marcelei Kubilūtei, Aldonai Čarnackaitei. Tą iškilmingą dieną Muziejuje buvo surengta speciali karinės spaudos paroda.

Tarpukario Lietuvoje gimė tradicija Naujuosius Metus sutikti Karo muziejaus sodelyje. Kasmet vis daugiau žmonių susirinkdavo paskutinįją metų naktį prie Muziejaus ir su bokšto laikrodžio dūžiais palydėdavo senuosius metus. Likus 5 minutėms iki 12 val. per garsiakalbius pasigirdavo: *Alio, alio, radijo Kaunas! Transliacija iš Karo muziejaus*, tribūnoje pasirodydavo gen. ltn. V. Nagevičius ir pasakydavo trumpą kalbą. Po dvylikto dūžio gen. ltn. V. Nagevičius sušukdavo: *Valio! Sveikinu su Naujaisiais Metais!* ir tuo pačiu metu sušvisdavo iliuminacija *Be Vilniaus nenurimsim!* Tada skambėdavo Laisvės varpas, orkestras grodavo Lietuvos himną, dangų nušviesdavo fejerverkai.

1930 m. spalio 9 d., minint Vytauto Didžiojo metus, Karo muziejaus sodelyje buvo atidengtas *Juodasis paminklas*, kuriuo buvo pažymėtas 1920 m. spalio 7 d. Suvalkų sutarties sulaužymo faktas. *Juodasis paminklas* buvo padarytas iš trijų metrų aukščio juodo, šlifuito granito. Paminkle buvo įmūrytas bronzinis Petro Rimšos medalis, vaizduojantis Žygimanto Augusto laikų lietuvišką pinigą, su monograma ir lotynišku užrašu *Tas, kuris gyvena danguje, juoksis iš jų* (lot. *Qui habiat in coelis irridebit eos*). Aplinkui šį pinigą buvo sukomponuotas ornamentas ir užrašas lenkų kalbą *Laisvas su laisvais, lygus su lygiais* (lenk. *Wolny z wolnymi, równy z równymi*). Kitoje paminklo pusėje buvo trumpas užrašas ... *ir eisime kovos keliu, žemiau* – kitas P. Rimšos medalis, vaizduojantis Lietuvos Vyčio kovą su ereliu.

Karo muziejui buvo suteikta garbė tapti vieta, į kurią po kelionės aplink Lietuvą 1930 m. sugrįžo Vytauto Didžiojo paveikslas. Rugsėjo 8 d. Vytauto Didžiojo paveikslas su-

- menėje bei visuomenėje tautinį sąginti nepriklausomybę.
 - 2. Siekdamas punktu 1 išva laikotarpį, kuriame pagal moksl teritorijos atžvilgiu operuoja bu plotais su sostine Vilniumi.
 - 3. Savo uždavinius vykdyda stato žiūrėti įvairių tinkamai apd mas ją skyriais chronologine tvar
 - 4. Karo muziejaus skyriai:
 - a) prosenovė ir ankstyboji pilių fortifikacija ir ginklai);
 - b) didžiųjų kunigaikščių laik
 - c) nuo Liublino unijos iki p
 - d) Rusijos jungė iki neprikla džiava, aušrininkai, varpininkai, V ečių okupacija);
 - e) kariuomenės kovų ir taik ziejai);
 - f) karo operacijos (kaunynių g) žuvusieji dėl Lietuvos laisv
 - h) karo invalidai;
 - i) savanoriai;
 - j) šaulių sąjunga;
 - k) jūros skyrius;
 - l) šaltojo ir šaunamojo ginklo Skyrių skaičius pagal reikala
5. Karo muziejus gauna ekspoz a) iš dalių bei įstaigų valdinio ir nupirktus karininkų lėšomis:
- b) nupirktus iš karo muziejaus
 - c) paaukotus;
 - d) padėtus saugoti;
6. Karo muziejus turi:
- a) patalpą, kurioje eksponatai i meni;
 - b) vadinamąjį mokslinį lobyną, sudėti, bet prieinami tikrai tyrinėtoja
 - c) kambarį pritaikytą moksl
 - d) techninę dirbtuvę;
 - e) karo muziejaus uždaviniams f) archyva.
7. Karo muziejaus uždavinius ir cijoje nurodyta tvarka.
8. Karo muziejaus viršininkas rū a) eksponatų saugumu ir jų invy b) administracija ir atskaitomyb c) muziejaus augimu ir klestėjim d) eksponatų paaiškinimu visuom e) santykiams su atitinkamomis m specialistais.
9. Karo muziejaus saugūnas yra vedėjas; veikia pagal viršininko nurod
10. Karo muziejaus sargovai įnva gybą prie žuvusiųjų paminklo; jie ir ki

aspiratimą, tėvynės meilę ir pasiryžimą
ardintų tikslu, karo muziejus apima visa
frodymus, Lietuvoje gyventa lietuvių, o
ivusios ir atgijusios Lietuvos valstybės
amas karo muziejus renka, saugoja ir iš-
irbtą medžiagą, sistemingai suskirstyda-
rka.
istorija (aiščių kiltys, jų laisvės kovos,
ai:
ungimo prie Rusijos;
usomybės paskelbimo (sukilimai, bau-
ilniaus seimas, pasaulinis karas, vokie-
os metu skyrius (dalių ir įstaigų mu-
schemos, planai, modeliai);
vės;
istorija pavyzdžiais,
gali būti didinamas ar mažinamas.
natus:
turto pavidalu (trofėjai, pavyzdžiai)
samatos;
statomi ir priemami plačiajai visuo-
kuriame eksponatai irgi sistemingai
ms;
darbui;
atitinkamą biblioteką;
rašomas į knygas ir korteles instruk-
pinasi;
ntarizacija;
e;
u;
enei ir parodų rengimų;
okslu įstaigomis ir muziejų srities
viršininko padėjėjas ir kartu ūkio
ymus,
lidai sudaro nuolatine garbės sar-
tas muziejaus personalas komple-

tikimo proga prie Laisvės paminklo pjeđestalo buvo padėtas paveikslas *Vytautas Didysis prie Juodųjų vandenų*. Aplink jį plevėsavo vėliavos, iš jų svarbiausia buvo Vytauto Didžiojo Sibiro bataliono vėliava. Šventėje dalyvavo daug svečių: Čekoslovakijos karininkai – brg. gen. Františekas Hrabčikas (*František Hrabčik*), gen. št. plk. ltn. Liboras Vitezas (*Libor Vitez*) ir K. Pražakas (*K. Pražak*), karo atašė Lietuvoje: Švedijos – rotmistras C. Žiuljenas-Danfeltas (*C. Juhlin-Dannfelt*), Prancūzijos – mjr. B. Ž. Šabanieras (Brevete Jan Chabaner), Anglijos – mjr. Stiuartas Koksas (*Stewart A. Cox*), JAV – mjr. Džordžas Arnimenas (*Georg E. Arneman*), Estijos – mjr. Ričardas Masingas (*Richard Massing*). Dalyvavo Estijos, Latvijos, Suomijos spaudos atstovai. Laukdami Vytauto paveikslo, susirinkusieji klausėsi kanklių muzikos, kankliavo karo invalidai, Šaulių choro dainų. Visas renginys, transliuojamas per garsiakalbius, girdėjosi ir tolimose Kauno centro gatvėse.

1934 m. lapkričio 23 d. paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* papėdėje buvo iškilmingai perlaidotas Nežinomas kareivis. Jo palaikai buvo atvežti iš kovų su bolševikais vietos Latvijoje, Červonkos kapinių. Nežinomo kareivio karstas buvo padėtas ant Nepriklausomybės kovų metu atimtos patrankos lafeto, uždengtos Vyčio Kryžiaus ir Gediminaičių stulpų vėliava. Šonuose degė aukurai, garbės sargyboje stovėjo karo invalidai, pėstininkų, artilerijos, kavalerijos, technikos dalių ir aviacijos dalių atstovai. Iškilmėse dalyvavo Prezidentas A. Smetona, Ministrų Kabineto nariai, kariuomenės atstovai, garbūs svečiai iš Švedijos, aušrininkas Martynas Jankus, arkivyskupas Juozapas Skvireckas, Pranciškus Karevičius ir rytų apeigų vyskupas Pranas Bučys. Duobę pašventino vyskupas P. Karevičius. Nežinomo kareivio karstą nešė krašto apsaugos ministras gen. Petras Šniukšta, Vidaus reikalų ministras plk. Steponas Rusteika, gen. S. Žukauskas ir gen. Jonas Bulota. Muziejaus viršininkas gen. ltn. V. Nagevičius perskaitė Prezidento aktą, kuris skelbė, kad Nežinomas kareivis apdovanojamas 3-iojo laipsnio Vyčio Kryžiumi. Leidžiant karstą į duobę, suskambo Laisvės varpas naujajame Muziejaus bokšte ir trys šūvių salvės pagerbė kareivį.

Dar vienas svarbus ir daug jėgų bei ryžto iš Muziejaus kolektyvo pareikalavęs darbas buvo įsigyti varpų. 1935 m. kovo 13 d. gen. ltn. V. Nagevičius kreipėsi į Lietuvos atstovą Briuselyje Vytautą Gylį dėl užsakymo firmai *Michele Clochnes Tournai* ir 28 varpų, muzikos volo, klaviatūros ir varpų pagaminimo bei sumontavimo Karo muziejaus bokšte. Vėliau varpų skaičius buvo padidintas iki 35. Reikėjo surinkti nemažą pinigų sumą šiam pirkiniui, todėl buvo nuspręsta buvusius senajame bokšte varpus parduoti ir gautus pinigus skirti naujiems pirkti. Senajame bokšte buvo 9 iš Rusijos pagal 1920 m. Lietuvos ir Rusijos sutartį gražinti varpai. Pats didžiausias, kuris buvo sujungtas su laikrodžiu ir mušė valandas, buvo

numatytas perkelti ir į naująjį bokštą. Visi kiti, gavus Ministro pirmininko leidimą, buvo parduoti cerkvėms ir bažnyčioms už 9372 Lt. Naujų varpų gaminimas užtruko ilgiau nei buvo tikėtasi, nes teko bylinėtis dėl jų kokybės ir užsakymo atlikimo terminų. Tik 1937 m. vasario 6 d. Muziejaus *saugūnas* adm. mjr. P. Šeštakauskas išvyko į Klaipėdą pasiimti varpų ir paveikslų *Vytauto priesaika*, kurie buvo atplukdyti iš Belgijos, Antverpeno uosto.

1938 m. vasario 16 d. Muziejuje ir jo sodelyje taip pat vyko daugybė iškilmingų minėjimų ir švenčių. Didžiausios iškilmės vyko vasario 16 d. Po Šv. Mišių Arkikatedroje Bazilikoje į Muziejų atvyko Prezidentas A. Smetona, ministrai, kariuomenės vadovybė, užsienio valstybių atstovai, Seimo nariai. Prie Nežinomo kareivio kapo stovėjo vėliavnešiai, visas sodelis buvo pilnas kariuomenės, šaulių, studentų, moksleivių ir visuomenės.

Rugsėjo 8 d. Tautos šventės proga sodelyje buvo pastatyti pirmųjų kovos už Nepriklausomybę aukų – kareivio Povilo Lukšio ir karininko Antano Juozapavičiaus – biustai, Muziejaus bokšte prieš metus pakabintiems 35 kovos varpams buvo suteikti vardai, atspindintys Lietuvos tautos kovas už Nepriklausomybę ir Lietuvos kariuomenės dalių pavadinimus: 1 varpas – *Vilnius*, 2 – *Klaipėda*, 3 – *Kėdainiai*, 4 – *Alytus*, 5 – *Panevėžys*, 6 – *Radviliskis*, 7 – *Zarasai-Dauguva*, 8 – *Seinai-Augustavas*, 9 – *Širvintai-Giedraičiai*, 10 – *Kūrėjas Savanoris*, 11 – *Partizanas Šaulys*, 12 – *Vilniaus Kovotojas*, 13 – *Klaipėdos Vaduotojas*, 14 – *Amerikos Lietuvis Kovotojas*, 15 – *Gediminas* (1 p. p.), 16 – *Algirdas* (2 p. p.), 17 – *Vytautas* (3 p. p.), 18 – *Mindaugas* (4 p. p.), 19 – *Kęstutėnas* (5 p. p.), 20 – *Margėnas* (6 p. p.), 21 – *Butigėidėnas* (7 p. p.), 22 – *Vaidotėnas* (8 p. p.), 23 – *Vytenėnas* (9 p. p.), 24 – *IV divizijos karys*, 25 – *Karo mokyklos karys*, 26 – *Gudas karys*, 27 – *Aviatorius*, 28 – *1-ojo Artilerijos pulko karys*, 29 – *2-ojo Artilerijos pulko karys*, 30 – *3-ojo Artilerijos pulko karys*, 31 – *4-ojo artilerijos pulko karys*, 32 – *Husaras Radvilėnas*, 33 – *Ulonas Birutėnas*, 34 – *Geležinio vilko pulko dragūnas* ir 35 – *Karys Technikas*.

1938 m. lapkričio 23 d., Muziejuje atidarius Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę kriptą, sodelyje buvo atidengti ir biustai buvusiam kariuomenės vadui gen. S. Žukauskui ir Šaulių sąjungos vadui Vladui Putvinskiui, Muziejaus bokšto nišoje buvo pastatyta skulptoriaus sukurta Juozo Mikėno 2,65 m bronzinė Vytauto Didžiojo laikų kario figūra, kainavusi 5 500 Lt.

1939 m., Vilniaus atgavimo metai, buvo itin svarbūs Lietuvos visuomenei. Atgavus Vilnių buvo nuspręsta, kad ant Gedimino pilies bokšto vėl turi plėvėsuoti Lietuvos tautinė vėliava. 1939 m. lapkričio 17 d. įsakymu kariuomenei buvo numatyta Gedimino kalno ir Vytauto Didžiojo palaikų apsauga Vilniuje bei numatyta Tautinės vėliavos pakėlimo ir nuleidimo Gedimino bokšte tvarka. Šias ceremonijas turėjo atlikti karo invalidai, atvykę iš

kuojami pagal etatus ir veikia karo muziejaus taisyklėmis.

11. Krašto apsaugos ministerio įsakymu romas atitinkamos kompetencijos patariamasis viršininkas turi prižiūrėti, kad karo muziejaus viršininkas būtų atitinkamai apmokamas ir apmokamas, bet nerečiau karo muziejaus viršininkas esant reikalui, bet nerečiau karo muziejaus viršininkas teikia joms.

12. Kariuomenės dalys ir istaigos savo karo muziejaus viršininkas teikia joms. Kariuomenės dalys ir istaigos, susitarusios su karo muziejaus viršininkas, turi teisę, kaip ir istaigos, privalomų nurodymų.

13. Dalys ir istaigos atsijimi ir pakeisti netinkamus eksponatus atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka.

14. Kariuomenės dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka.

15. Kariuomenės dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka.

16. Kariuomenės dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka. Dalys ir istaigos atsijimi tinka.

17. Valstybinė, tautinė ir Vyriausybės patvirtinta tvarka.

18. Laisvės varpas, Amerikos kalnui, laikinai pakabintas karo metu vyriausybės patvirtinta tvarka.

Kariuomenės dalių vadams teikti visokeriopos pagalbos.

Gydytojas generolas leitenantas karo muziejaus organizatorius viršininkas.

Karo muziejaus kolektoriaus pulkininkas Motiejus Pečiulis Juozas Barzda-Bradauskas ir pulkininkas leitenantas.

Įsakymai Kariuomenei.

Pasirašė: C

Gen.

viršininko patvirtintoms
prie karo muziejaus suda-
s organas — kolegija, ku-
Ji šaukiama karo muzie-
ip 4 kartus per metus.
muziejus tvarko savarankiš-
visokeriopos pagalbos, bet
onatus parenkant ir juos su-

aro muziejus viršininku, gali
juos tinkamesniais. Ginklavi-
amais ginklus, jei jie reikalingi
gali būti skolinami ar parduo-
us.
erka eksponatus, sudarydamas
jos komisijas, kuriose dalyvauja
il.
ios samatos keliu. o ekonominės
odamų iliustracijų, leidinių ir sodo

§ 2.
ir istaigų viršininkams karo muziejui

§ 3.
enanantas Vladas Nagevičius atleidžiamas iš
us pareigų ir skiriamas karo muziejaus vir-

§ 4.
jon skiriami: pulkininkas Julius Čaplikas,
onis, pulkininkas Kazys Navakas, pulkininkas
generaliao štabo pulkininkas Stasys Zaskevi-
tas Antanas Gustaitis.

§ 5.
bei 1921 m. Nr. 17, Nr. 24 ir Nr. 300 § 6 neveikia.

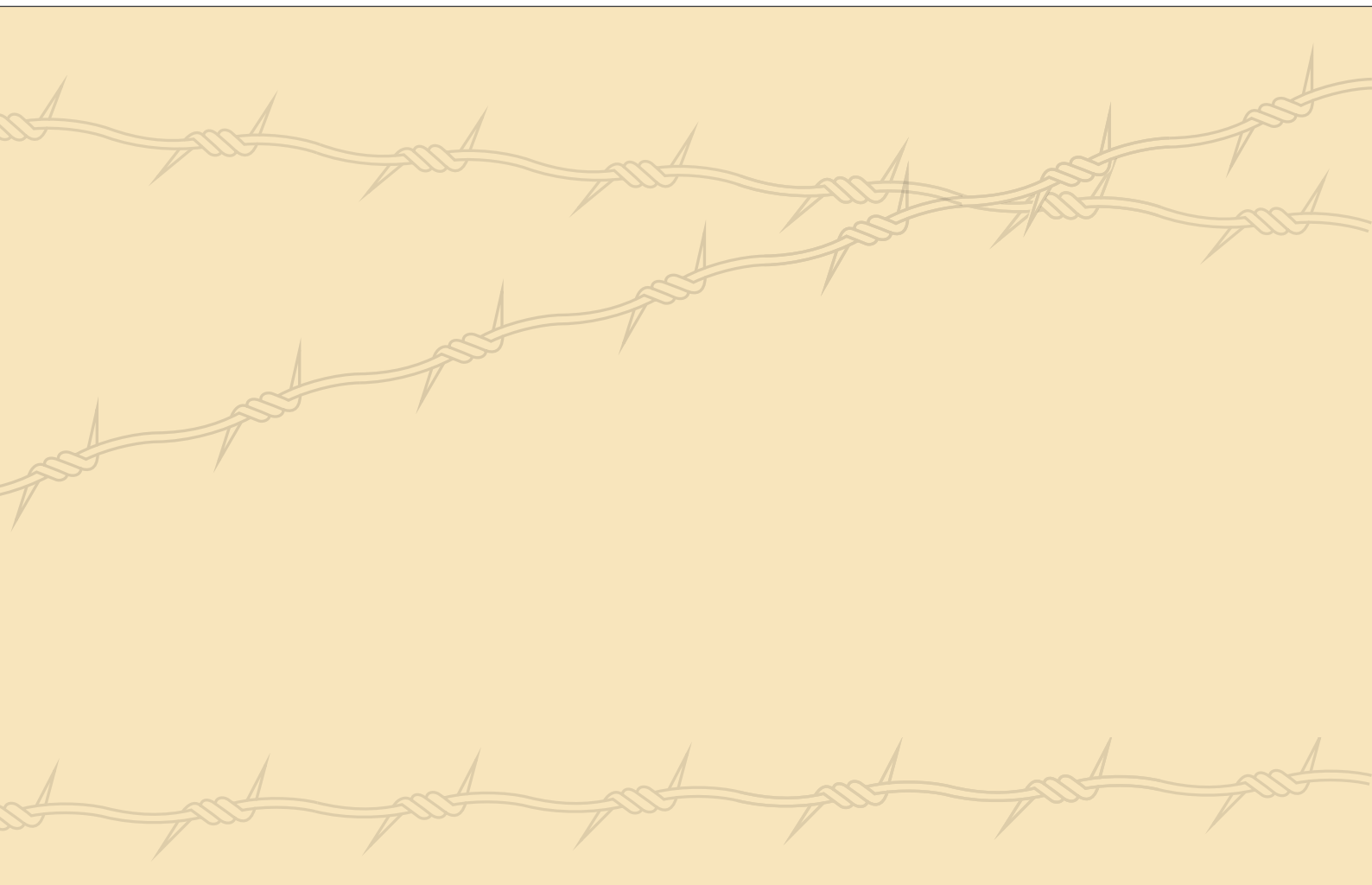
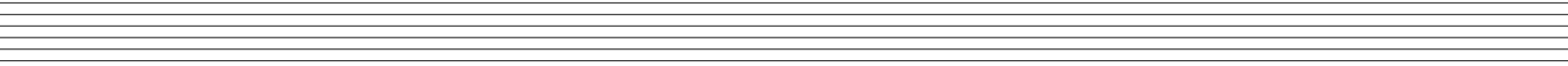
generolas leit. ŠNIUKŠTA,
Krašto Apsaugos Ministeris.
štabo pulkininkas leit. S. RAŠTIKIS,
Vyriausiojo Štabo Viršininkas.

Kauno. Per ceremonijas buvo numatyta Laisvės varpo dūžių ir varpų muzikos transliacija iš Kauno per Vilniaus radiją.

1939 m. Vyčio Kryžiaus ordino formos sodelis buvo papildytas skulptoriaus Broniaus Pundziaus sukurtais Petro Vileišio ir Martyno Jankaus biustais. Tais pačiais metais už Muziejaus bokšto buvo pradėtas formuoti Spaudos draudimo sodelis. Jame turėjo tilpti skulptūros: skulptorių J. Zikaro *Knygnešys*, Bernardo Bučo *Sėjėjas* ir Petro Rimšos *Vargo mokykla*. 1940 m. įrengta ir Knygnešių sienelė, kurioje buvo įamžinti 100 žymiausių knygnešių. Šių planų iki galo įgyvendinti nespėta dėl prasidėjusios pirmosios sovietinės okupacijos – skulptūrinė kompozicija *Vargo mokykla* taip ir nebuvo pastatyta.

Muziejaus sodelyje buvo švenčiamos ne tik valstybinės šventės, bet ir kitos šventės, pavyzdžiui, Vėlinės. Vėlinių minėjimas prasidėdavo miesto kapinėse ir pasibaigdavo sodelyje, kuris būdavo atitinkamai iliuminuotas ir parengtas: paminklas *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* buvo apjuosiamas lemputėmis – apačioje jos švietė raudonai. Prieš paminklą degdavo trys aukurai: viduryje – akmeninis su Amžinąja ugnimi, kraštuose – du taurių formos, beveik lygūs su paminklu. Kiti sodelio paminklai taip pat buvo papuošti vainikais ir žibintais. Prie Muziejaus buvo pagerbiami ir mirę iškilūs Lietuvos žmonės, pavyzdžiui, prof. Jonas Jablonskis, kunigas J. Mačiulis-Maironis, dr. J. Basanavičius.

MUZIEJUS OKUPACIJŲ METAIS

1940–1990 M.

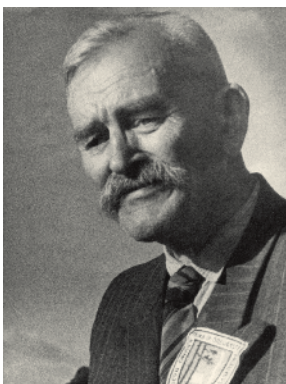

Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio korpuso kariai prie Kariškai-istorinio muziejaus, minint Spalio revoliucijos 23-iąsias metines. 1940 m. lapkričio 7 d.

Bronius Žekonis

Gimė 1911 m. vasario 17 d. Juodžiūnų kaime, Šimonių valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Apie 1928–1935 m. lankė Kauno meno mokyklą, studijavo tapybą ir grafiką, 1934–1935 m. – Senovės paminklų apsaugos Archeologijos ir etnografijos kursus. 1923–1926 m. buvo Moksleivių ateitininkų, 1933–1934 m. MOPR'o (rus. *Международная организация помощи борцам революции* (МОПР)) organizacijos, 1934–1936 m. pagrindinės Lietuvos komunistų partijos (toliau LKP) nariu. Dailininkas ir karikatūristas, 1935 m. vienas iš žurnalo *Šluota, Pirmas žingsnis* steigėjų. 1936 m. Valstybinės archeologijos komisijos narys, 1936–1938 m. atliko privalomąją karinę tarnybą Lietuvos kariuomenėje. 1938 m. atliko tam tikrus užsakomuosius darbus Vytauto Didžiojo kultūros muziejuje, 1936, 1938–1940 m. – Kauno miesto savivaldybėje. 1940 m. birželio liepos mėnesiais dirbo LKP Agitacijos ir propagandos dalyje (rus. *Агитпроп*). 1940 m. liepos 15 d. paskirtas Lietuvos liaudies kariuomenės Propagandos, agitacijos ir spaudos skyriaus vedėju, nuo liepos 20 d. ėjo ir Karo muziejaus politinio vadovo pareigas. Rugsėjo 13 d. išleistas į atsargą. Nuo lapkričio 1 d. buvo muziejaus Kariuomenės kovų skyriaus vedėjas. 1941 m. kandidatas į Visasajunginę komunistų partiją (bolševikų, VKP (b)). 1940 m. gruodžio 11 d. paskirtas laikinai vykdyti Kariškai-istorinio muziejaus direktoriaus pareigas, nuo 1941 m. vasario 10 d. patvirtintas pareigoms, dirbo iki 1941 m. liepos 10 d. Vokiečių okupacijos metais dirbo fabrike *Kauno audiniai*, priklausė LKP Kauno pagrindinei organizacijai, vokiečių suimtas, kalintas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, IX forte ir 1944 m. liepos 7 d. sušaudytas.

Petras Tarasenka

Gimė 1892 m. gruodžio 7 d. Karališkių kaime, Balnininkų valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Iš Rusijos grįžęs į Lietuvą 1919 m. liepą buvo mobilizuotas, liepos 22 d. paskirtas Kauno bataliono atsargos kuopos jaunesniuoju karininku. Dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Rugsėjo 9 d. paskirtas 3-iosios kuopos vadu. Spalio 18 d. suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis. 1920 m. rugsėjo 1 d. pakeltas į kapitonus. 1922 m. sausio 30 d. baigė Aukštuosius karininkų kursus, birželio 10 d. paskirtas 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butegeidžio pulko 1-ojo, spalio 20 d. – 2-ojo bataliono vadu. 1923 m. gegužės 18 d. pakeltas į majorus. 1924 m. buvo vienas iš Klaipėdos krašto muziejaus organizatorių. 1926 m. sausio 1 d. paskirtas Karo mokslo valdybos Mokymo dalies vedėju. Nuo 1926 m. rudens Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete studijavo istoriją kaip laisvas klausytojas. 1927 m. rugpjūčio 1 d. pakeltas į pulkininkus leitenantus. Nuo 1927 m. Aukštuosiuose karininkų Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kursuose dėstė karo pedagogiką, ėjo lektoriaus pareigas. 1929 m. kovo 21 d. paskirtas Karo mokyklos etatiniu lektoriumi, dėstė karo pedagogiką, buvo priskirtas prie Vyriausiojo kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus. 1932 m. rugsėjo 14 d. pakeltas į pulkininkus ir pačiam prašant išleistas į atsargą. 1940 m. vasarį įsidarbino Vytauto Didžiojo karo muziejuje. 1941 m. rugpjūčio–1944 m. rugsėjo mėn. Kultūros paminklų apsaugos įstaigos Archeologijos skyriaus vadovas. Nuo 1944 m. rugsėjo iki 1946 m. lapkričio mėn. Kariškai istorinio muziejaus direktorius, 1946–1958 m. Kauno valstybinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus Pirminės kultūros ir Dailės skyrių mokslinis bendradarbis. 1958 m. pripažintas nusipelnusiu Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos kultūros veikėju. Pedagogas, karininkas, archeologas, prozininkas, muziejininkas. Mirė 1962 m. gegužės 17 d. Kaune. Palaidotas Eigulių kapinėse.

Jonas Apuokas-Maksimavičius

Gimė 1911 m. balandžio 30 d. Rygoje. 1928–1930 m. Lietuvos komunistinio jaunimo sąjungos Kauno miesto, rajono komitetų narys. Nuo 1931 m. Sovietų Sąjungos komunistų partijos narys. 1931 m. gruodžio–1933 m. rugsėjo mėn. dirbo Lietuvos komunistų partijos atstovybėje Maskvoje Komunistinio internacionalo Vykdomojo komiteto Techninio skyriaus sekretoriumi, mokėsi partinėje mokykloje. 1934–1938 m. Lietuvoje dirbo komjaunimo ir partinį darbą. 1935–1936 m. Lietuvos komunistų partijos Kauno miesto Šančių komiteto sekretorius. 1938 m. išvyko į Sovietų Sąjungą. 1946 m. lapkričio 10 d.–1964 m. Kariškai istorinio / Kauno valstybinio istorijos muziejaus direktorius. 1965 m. pripažintas Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos nusipelnusiu kultūros veikėju. Mirė 1975 m. gegužės 15 d. Kaune.

Algirdas Valentinas Kvedaras

Gimė 1937 m. vasario 8 d. Vaštakiškio vienkiemyje (Vaštakų kaime), Rokiškio valsčiuje, Panevėžio apskrityje. 1959 m. baigė Vilniaus valstybinio Vinco Kapsuko universiteto Istorijos-filologijos fakultetą, įgijo istoriko specialybę. Kaip baigusiam karinį mokymą universitete, suteiktas atsargos leitenanto karinis laipsnis. 1959–1961 m. Lietuvos Sovietų Socialistinės Respublikos Kultūros ministerijos Kultūros paminklų skyriaus muziejų inspektorius, 1961–1963 m. Kauno valstybinio istorijos muziejaus direktoriaus pavaduotojas, 1964 m. sausio 1 d.–1979 m. kovo 1 d. Muziejaus direktorius. Vėliau dirbo Kauno valstybinio Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejaus Numizmatikos skyriaus vedėju ir Lietuvos sporto muziejuje. Mirė 2005 m. vasario 22 d.

Pirmoji sovietinė okupacija

1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungai užėmus Lietuvos Respubliką, primesta valdžia ir ideologija keitė visą Lietuvą, taigi ir Muziejų, kuris nuo pat įkūrimo buvo patriotizmo ir pilietiškumo židinys – čia eksponuoti daiktai ir veikla puoselėjo tautines vertybes, ugdė pasiryžimą ginti tautos laisvę. Okupacinei valdžiai Muziejaus ideologinė veiklos kryptis ir vykdyta politika buvo neparanki, todėl ji ėmėsi pertvarkų. Jau birželio 25 d. Muziejaus viršininkas ir steigėjas brg. gen. V. Nagevičius buvo išleistas į atsargą. Laikinais eiti Muziejaus viršininko pareigas paskirtas plk. Juozas Šarauskas, prie jo liepos 20 d. paskirtas politinis vadovas Bronius Žekonis. Birželio 26 d. buvo įsakyta nuimti visus Prezidento A. Smetonos portretus, nuotraukas ir bareljefus, taip pat uždrausta minėti LDK kunigaikščių ir iškilų Lietuvos asmenų vardus, naudoti valstybinius ir tautinius simbolius, Muziejus neteko Vytauto Didžiojo vardo ir liepos 25 d. buvo pervadintas Karo muziejumi. Nuo pat įsteigimo Krašto apsaugos ministerijai priklausęs Muziejus rugsėjo 13 d. buvo perduotas Švietimo liaudies komisariato žinion ir pervadintas Kariškai istoriniu muziejumi.

Pagal primestą okupacijos ideologiją buvo pradėtos formuoti naujos ekspozicijos. Todėl nuo 1940 m. liepos 24 d. iki rugpjūčio 25 d. Muziejus buvo uždarytas. 1940 m. liepos 19 d. rašytame raporte krašto apsaugos ministrui, naujasis Muziejaus viršininkas plk. J. Šarauskas pateikė tokią ekspozicijų schemą: *a) prosenovės ir ankstyvoji istorija (aisčių kultys, jų laisvės kovos, pilių fortifikacija, ginklai); b) didžiųjų kunigaikščių laikai; c) laikai nuo Liublino unijos iki prijungimo prie Carinės Rusijos; d) lietuvių gyvenimas Rusijos caro jūne iki nepriklausomybės paskelbimo (sukilimai, baudžiava, aušrininkai, varpininkai, Vilniaus seimas, pasaulinis karas, vokiečių okupacija); e) Lietuvos kariuomenės kovos su reaktionierio Bermonto Ovalovo kariuomene ir kovos su imperialistinės Lenkijos kariuomene (kautynių schemas, planai, paveikslai, fotografijos; f) kariuomenės dalių skyriai; g) karo operacijos (kautynių schemas, planai, modeliai); h) Žuvusieji dėl Lietuvos laisvės; i) karo invalidai; j) savanoriai; k) Šaulių sąjunga; l) jūros skyrius; m) ašmeninio ir šaunamojo ginklo istorijos pavyzdžiai.* Taip pat ministrui buvo pranešta, kad jau rengiamas naujas skyrius – *Draugingoji mums SSRS Raudonoji armija*, kuriame bus nušviečiamas 1939 m. Lietuvos sostinės išvadavimas ir grąžinimas, Raudonosios armijos įžengimas į Lietuvą ir draugiškas bendradarbiavimas su Lietuvos liaudies kariuomene.

Nuo 1940 m. gruodžio 11 d. laikinuoju, o nuo 1941 m. vasario 10 d. nuolatiniu Muziejaus viršininku buvo paskirtas, iki tol politinio vadovo ir Kariuomenės kovų skyriaus vedėjas

Karo muziejaus vadovybė ir karo invalidai Didžiojoje salėje. 1940 m. liepa. Pirmoje eilėje iš kairės sėdi 5-as Lietuvos liaudies kariuomenės Propagandos, agitacijos ir spaudos skyriaus vedėjas ėjęs Karo muziejaus politinio vadovo pareigas Bronius Žekonis, 6-as Kariuomenės štabo ypatingųjų reikalų karininkas ėjęs Karo muziejaus viršininko pareigas plk. Juozas Šarauskas, 7-as Karo muziejaus konservatorius mjr. Petras Šeštakauskas.

pareigas ėjęs, Bronius Žekonis, kuris birželio 15–22 d. panaikino vėliavos pakėlimo ir nuleidimo ceremoniją, uždraudė Nepriklausomybės kovose žuvusių karių pagerbimą. Buvo uždaryti Nepriklausomybės kovų, Šaulių, atskirų Lietuvos kariuomenės pulkų ir dalių istorijos skyriai, uždaryta Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę kriptą, ant Muziejaus stogo plevėsavusią Trispalvę pakeitė raudonoji sovietinė vėliava. Panaikintų skyrių patalpos buvo perduotos rengiamam Revoliucijos muziejui, kuriame vėliau buvo eksponuojami įvairių pramonės ir žemės ūkio, įmonių gamybos pavyzdžiai, Didžioji salė buvo paskirta Raudonosios armijos propagandai. Muziejus buvo privirstas eksponuoti Sovietų Sąjungos ideologinius eksponatus, propaguojančius okupacinę valdžią ir šlovinančius jos lyderius, – Josifo Stalino, Vladimiro Lenino, Viačeslavo Molotovo, Justo Paleckio ir kitų bolševikų ir komunistų lyderių portretus, litografijas

ir nuotraukas, buvo įsigyti propagandiniai dailės kūriniai – *Caricino gynimas, Stalinas ir Vorosilovas Kremliuje, Stalinas ir Leninas prie tiesioginio laido* ir kiti; iš skulptoriaus Bernardo Bučo už 5000 rb įsigyti Lenino ir Klimento Vorosilovo biustai. Tuo metu Muziejuje buvo numatyti 25 etatai: direktoriaus, trys skyriaus vedėjo, trys jo padėjėjo, sekretoriaus, buhalterio, techniko-grafiko, ekskursijų vadovo, konservatoriaus, bibliotekininko, mašininkės, staliaus, sandėlių vedėjo, penki sandėlininko, ūkio vedėjo, du sargo, sodininko ir pasiuntinio, tačiau iš tiesų užimti tik pusė iš jų.

Pirmosios sovietinės okupacijos metais lankymasis Muziejuje buvo ribojamas, įleidžiamos tik karių ekskursijos, svečiai iš kitų šalių ir civiliai, kurie į Muziejų galėjo patekti tik su atskirais Muziejaus viršininko leidimais.

Nacistinės Vokietijos okupacija

1941 m. birželio 22 d. nacistinės Vokietijos kariuomenei įsiveržus į Sovietų Sąjungos okupuotas teritorijas ir Lietuvoje kilus Birželio sukilimui, birželio 23 d. rytą per Kauno radiją Lietuvos sukilėliai paskelbė apie Nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą, šia proga virš Karo muziejaus vėl suplevėsavo tautinė ir valstybinė vėliavos, vėl suskambėjo Laisvės varpas, žmonės, susirinkę Muziejaus sodelyje, giedojo Lietuvos himną.

Pasikeitus politinei situacijai, liepos 10 d. sugrįžo pirmasis Muziejaus viršininkas V. Nagevičius. Neilgai trukus vokiečių okupacinė valdžia įvedė savo kontrolę, tačiau Muziejui toliau pavyko vykdyti savo ikikarinę veiklą. Muziejuje buvo įrengta nauja ekspozicija *Raudonojo teroro kampfelis*, kuris pamėgdžiojo sovietų okupacijos metu įstaigose kurtas propagandines ekspozicijas. Šioje naujoje ekspozicijoje buvo demonstruojami su sovietų represijomis susiję eksponatai. Iki 1941 m. pabaigos Muziejus išsivalė nuo sovietinės atributikos ir atkūrė panaikintas ekspozicijas, buvo įsigyta net keletas naujų eksponatų, vienas iš svarbiausių – gipsinis gen. S. Žukausko biustas. 1943 m. Muziejuje veikė keturi skyriai: Archeologijos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikščių, XIX a. sukilimų, Dabartinių laikų ir trys poskyriai: S. Dariaus ir S. Girėno relikvijų, Ginklų bei Lietuvos karo aviacijos. Taip pat buvo pradėta rengti eksponuoti medžiaga apie Lietuviių pagalbinės policijos (apsaugos) batalionus. Nepaisant veiklos pagyvėjimo, ekspozicijų koncepcija buvo orientuota į vokiečių okupacinės valdžios interesus, todėl buvo reikalaujama iš ekspozicijų pašalinti eksponatus, susijusius su nepalankiomis vokiečiams temomis, t. y. lietuvių kovo-

mis su Kryžiuočių ir Kalavijuočių ordinais bei bermontininkais. Buvo drausta eksponuoti ir Klaipėdos krašto sukilimo (1923 m.) relikvijas bei medžiagą apie Ernesto Noimano (*Ernst Neumann*) ir Teodoro fon Zaso (*Theodor von Sass*) teismo proceso (1934–1935 m.) bylą. Taip pat buvo uždraustas Mažosios Lietuvos himnas *Lietuviais esame mes gimę, lietuviais turime ir būt* ir įsakyta pakabinti Adolfo Hitlerio portretą.

Nors Muziejaus patriotinė veikla buvo suvaržyta, administracijai pavyko tęsti tarpukaryje susiformavusią tradiciją Vytauto Didžiojo kapeloje šarvoti Lietuvai nusipelnčius asmenis. Nacistinės Vokietijos okupacijos metu Muziejuje buvo pašarvoti Lietuvos kariuomenės dim. gen. Jonas Bulota, Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Jonas Vileišis, dviejų Vyčio Kryžių kavaliarius Jonas Karutis, kompozitorius profesorius Stasys Šimkus.

1942 m. okupacinė valdžia pradėjo vadinamąją *Metalo rinkimo akciją Rytų krašte*, nuo kurios nukentėjo ir Muziejus, kurio svarbūs eksponatai buvo atiduoti į metalo laužą: tai buvo bokšto nišoje stovėjusi žalvarinė Juozo Mikėno skulptūra *Karys*, nespėta pastatyti žalvarinė skulptūrinė kompozicija *Vargo mokykla*, prancūziška Napoleono laikų patranka, Lietuvos karo aviacijos prizai, poeto Stanislovo Dagilio biustas ir žalvarinė bareljefo lenta *Mirštąs lakūnas*.

Paskutiniai nacistinės Vokietijos okupacijos mėnesiai Muziejuje buvo skirti apsaugoti brangiausius eksponatus nuo karo baisumų. 1944 m. vasario 5 d. buvo sudaryta komisija Stepono Dariaus ir Stasio Girėno eksponatams apsaugoti, nuspręsta į slėptuvę perkelti skrydžio ir laidotuvių nuotraukas, dokumentus, pinigus, laikrodžius, pasus, rūbus, navigacinius įrankius, žemėlapius, lėktuvų *Lituanica I* ir *Lituanica II* modelius, Stepono Dariaus testamentą, dviejų našlaičių auką paminklui statyti, dvi lentas nuo lėktuvo šonų, lėktuvo *Lituanica* liekanas ir skridimo kelio planą palikti Muziejuje, kadangi jas būtų tekę pjaustyti. Taip pat buvo pasiruošta ir gaisrui, jei Muziejus būtų padegtas, nupirkta 20 medinių statinių vandeniui. Rugsėjo 1 d., vokiečiams traukiantis iš Kauno, buvo susprogdinta prie Muziejaus stovėjusi šiluminė elektrinė ir vadinamieji Rašytojų namai (Jono ir Aleksandros Vailokaičių namas, architektas Arnas Funkas). Nuo galingo sprogo nukentėjo ir pats Muziejus, sprogo banga sugriovė stogo konstrukciją, išdaužė langų stiklus, lietaus vanduo apgadino Didžiosios salės eksponatus.

Antroji sovietinė okupacija

Iš Lietuvos pasitraukus nacistinės Vokietijos kariuomenei, prasidėjo antroji sovietinė okupacija. 1944 m. rugsėjo 2 d. Vytauto Didžiojo karo muziejus vėl neteko savo vardo ir dar kartą buvo pervadintas Kariškai-istoriniu muziejumi, laikinai direktoriaus pareigas pradėjo vykdyti Petras Tarasenko. Šiuo metu Muziejui keliama užduotis buvo vykdyti okupacinės valdžios propagandinius tikslus, t. y. *ugdyti visuomenėje meilę ir pasiryžimą ginti didžiąją darbo žmonių tėvynę Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjungą, kurioje ir Lietuvos Tarybų Sąjungos Respublika yra kaip sąjunginė Respublika.*

Sparčiai pradėti rinkti nauji eksponatai, naujomis, okupacinei valdžiai palankiomis temomis, kurios turėjo pagrįsti Sovietų Sąjungos okupacinės valdžios vykdytą politiką, sudaryti įspūdį, kad Sovietų Sąjungos veiksmai Lietuvos atžvilgiu buvo teisėti ir teigiami. Muziejus sparčiai pildėsi Raudonosios armijos trofėjais, ginklais, uniformomis. Eksponatų skaičius išaugo nuo 4 391 iki 36 460. Tokį eksponatų skaičiaus augimą lėmė ne tik pasipildžiusi kolekcija, bet ir pakitusi jų apskaita: iki karo ir karo metais į eksponatų sąrašą nebuvo įtraukiami meno kūriniai (dailės kūriniai, skulptūros), dokumentai ir nuotraukos.

Naujai eksponuojama medžiaga turėjo atskleisti tokias temas, kaip Vilniaus grąžinimas Lietuvai; Raudonosios armijos įžengimas į Lietuvą 1940 m.; Lietuvos gyventojų išvadavimas iš kapitalistinio jungo; Raudonosios armijos kovos su interventais ir baltagvardiečiais; žymesni Raudonosios armijos vadai; Lietuvos kariuomenės persiformavimas į Lietuvos liaudies kariuomenę, jos demokratėjimas ir įsiliejimas į Raudonąją armiją; Šaulių teritorinis korpusas; lietuviškosios divizijos ir jų kovos; neorganizuotas lietuvių tautos pasipriešinimas vokiškiesiems okupantams; tarybinių partizanų veiksmai.

Iš ekspozicijų buvo šalinami visi eksponatai ir daiktai, kurie galėjo tiesiogiai liudyti apie Nepriklausomos Lietuvos Respublikos egzistavimą. 1945 m. spalio 14 d. įsakymu buvo panaikintas užrašas Didžiojoje salėje *Per amžius budėję laisvę laimėjom per aukas ir pasišventimą*, kuris lietuviams turėjo ypatingos reikšmės ir atspindėjo lietuvių tautos siekius turėti savo valstybę, jį pakeitė lozungas *Raudonoji armija – galingoji tautų taikingo darbo tvirtovė*. Muziejaus sandėlyje atsidūrė S. Dariaus ir S. Girėno lėktuvas *Lituanica* ir konstruktoriaus Antano Gustaičio kūrinys ANBO I. Tiesa, 1958 m. *Lituanica* buvo grąžinta į naujai įrengtą ekspozicijos salę.

1950 m. vadovaujant Jonui Apuokui-Maksimavičiui buvo imtasi tarpukariu surinktų Lietuvos kariuomenės, Šaulių sąjungos ir kitų Lietuvos valstybingumą atspindinčių eks-

Kariškai-istorinio
muziejaus ekspozicija,
skirta Antrajam
pasauliniam karui.
Apie 1948 m.

Kariškai-istorinio
muziejaus ekspozicija,
skirta LSSR pramonei.
Apie 1955 m.

ponatų perdavimo kitoms institucijoms arba jų naikinimo. 1951 m. Vidaus reikalų ministerijos (MVD) archyvui buvo perduota 804 nuotraukos ir 55 nuotraukų albumai: Lietuvos kariuomenės (29 vnt.), Šaulių sąjungos (13 vnt.), lenkų (13 vnt.). Tų pačių metų kovo 21 d. Kultūros-švietimo įstaigų komiteto prie Lietuvos SSR Ministrų tarybos nutarimu Muziejaus fondai buvo *apvalyti* nuo sovietinei valdžiai neturinčių vertės muziejinių eksponatų. Muziejaus direktoriaus įsakymu netgi buvo nurodyta, kaip tai reikia atlikti – *Visus Šaulių sąjungos ženklus nuo vėliavų nuimti ir sunaikinti, tas vėliavas, nuo kurių ženklai nenusiims, sunaikinti ištiesai. Vėliavų kotų antgalius užpajamuoti kaip metalo laužą. Sunaikintų vėliavų medžiagų atraižas, tinkančias muziejaus eksponatų apiforminimui – atskirai; kandžių sukaptus, mažus bei netinkančius apiforminimo darbams gabalus bei visą kitą medžiagą į skudurus.* Taip pat iš Muziejaus fondų buvo atrinktos ir perduotos MVD archyvui Lietuvos kariuomenės ir Šaulių sąjungos vėliavos (27 vnt.), LSSR Valstybinės respublikinės bibliotekos specialiesiems fondams perduoti Nepriklausomos Lietuvos Respublikos žemėlapiai ir schemas (51 vnt.), diagramos (18 vnt.), tekstai ir dokumentai (61 vnt.). 1952 m. SSRS Valstybės saugumo ministerijai (MGB) buvo perduoti patrankų sviediniai (7 vnt.) ir vokiški kardai (145 vnt.). Taip pat buvo atiduoti sunaikinti artilerijos pabūklai iš Nepriklausomybės kovų.

Paminklas Feliksui Dzeržinskiui, pastatytas paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę vietoje, Kauno valstybinio istorijos muziejaus sodelyje. 1960 m.

Kauno valstybinio istorijos muziejaus Kapitalistinio laikotarpio ekspozicija. 1964 m. vasario 3 d. Fotografas Povilas Karpavičius.

Kauno valstybinio istorijos muziejaus ekspozicijos. XX a. 7-asis dešimtmetis.

Muziejaus kaip sovietinės ideologijos įstaigos darbas neapsiribojo vien kryptingu ekspozicijų ir parodų formavimu. Propagandą vykdė patys Muziejaus darbuotojai – dalyvavo mitinguose, sakė kalbas ar skaitė viešas paskaitas. Viešos paskaitos buvo itin populiarios, vien 1948 m. pažymima, kad aštuoni darbuotojai Muziejuje ir už jo ribų perskaitė 887 paskaitas.

Muziejaus ideologinei veiklai įtaką darė Muziejuje veikusi Lietuvos komunistų partijos (LKP) pirminė organizacija. Iki 1969 m. ši organizacija veikė bendrai kartu su Dailės muziejumi, o nuo 1969 m. jau buvo Kauno valstybinio istorijos muziejaus pirminė partinė organizacija, kurią sudarė LTSR Centrinio valstybės archyvo, Kauno archyvo, Kauno valstybinio istorijos muziejaus ir personalines pensijas gaunantys komunistai (iš viso 12 narių). Šios struktūros bei Profesinės ir Komjaunimo sąjungų egzistavimas turėjo padėti Komunistų partijai įgyvendinti politinius ir ideologinius planus Muziejuje.

Muziejaus veikla

Nors iki 1947 m. lapkričio mėn. Muziejus pavieniams lankytojams buvo uždarytas, Muziejaus veiklai vykdyti 1946 m. buvo skirta 18, 1948 m. – jau 23 etatai. Šie žmonės rinko eksponatus būsimoms ekspozicijoms. Apie Muziejaus ideologinę darbo kryptį galima spręsti iš suformuotų skyrių pavadinimų, kurie pradžioje buvo: Priešistorinis, Istorinis, Imperialistinių kovų, Šarvų ir ginklų istorijos, vėliau: Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos istorijos, Lietuvos revoliucinio judėjimo, Didžiojo Tėvynės karo ir partizaninio judėjimo 1941–1945 m. bei Ginklų istorijos skyriai. 1955 m. veikė Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos istorijos, Revoliucinio judėjimo (1917–1940) ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos statybos skyriai, o 1956 m. balandžio 13 d. Kariškai-istorinį muziejų perorganizavus į Kauno valstybinį istorijos muziejų, skyriai performuoti į Pirmykštės bendruomenės santvarkos, Feodalinio laikotarpio, Kapitalistinio laikotarpio ir Socialistinio laikotarpio skyrius. Po penkių metų vietoje Socialistinio laikotarpio skyriaus suformuoti Tarybinio laikotarpio ir Didžiojo tėvynės karo skyriai. 1971 m. skyrių struktūra dar kartą kito, buvo suformuoti Archeologijos, Iktarybinio laikotarpio, Tarybinio laikotarpio, Fondų apskaitos, Apsaugos ir eksponatų tvarkymo bei Masinis skyriai. Tuo metu Muziejuje buvo jau 62 etatai. Po dešimtmečio, t.y. 1981 m. Muziejuje jau veikė pakitusi skyrių struktūra: Pirmykštės bendruomenės, Feodalinio laikotarpio, Kapitalistinio laikotarpio, Eksponatų apskaitos ir apsaugos, Metodinis paminklų apsaugos, Masinio darbo skyriai, Tarybinio laikotarpio skyrius, kuriame veikė Liaudies ūkio istorijos, Mokslo, buities ir kultūros istorijos, Žemės ūkio ir Didžiojo Tėvynės karo 1941–1944 m. sektoriai, nuo 1986 m. papildomi – Technikos istorijos ir Aviacijos sektoriai. Be šių skyrių veikė restauracinės konservacijos dirbtuvės, foto laboratorija, biblioteka ir ūkio dalis, etatų kartu su filialais jau buvo 79.

Muziejaus ekspozicijos pristatė tokius istorijos laikotarpius: nuo akmens amžiaus iki Lietuvos valstybės susiformavimo; nuo Lietuvos valstybės gimimo iki 1861 m. baudžiavos panaikinimo, kuris buvo vadinamas feodalizmo laikotarpiu; nuo baudžiavos panaikinimo iki 1940 m. pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpis buvo vadintas kapitalizmu; sovietinių okupacijų laikotarpiai (1940–1941 m. ir nuo 1944 m.) buvo pateikiami kaip Tarybiniai laikotarpiai; Nacistinės Vokietijos okupacijos (1941–1944 m.) ir Antrojo pasaulinio karo periodai. Atskiros tematikos buvo Ginklų evoliucijos istorija, S. Dariaus ir S. Girėno transatlantinis skrydis bei sportinės aviacijos raida. Vėliau Muziejuje buvo pristatoma ir žemės ūkio bei pramonės pasiekimų tematika. Nepriklausomos Lietuvos Respublikos lai-

Garbės sargyba ir tautinės vėliavos iškėlimas prie Kauno valstybinio istorijos muziejaus bokšto. 1988 m. spalio 9 d.

kotarpis, kaip ir kitoje sovietinės politikos retorikoje, buvo pateikiamas po nacionalizmo ir šovinizmo priedanga. Bene vienintelė apolitiška tematika liko susijusi su ginklais, kurių kolekcija Muziejus didžiavosi, kaip viena iš turtingiausių Sovietų Sąjungoje. Ekspozicijose buvo stengtasi atskleisti socialinius ir ekonominius visuomenės pokyčius, pagrįsti primestos socialistinės santvarkos naudą.

Muziejus rengė stacionarias ir kilnojamas parodas. Pastarosios buvo skirtos eksponuoti pramonės įmonėse, mokslo ir švietimo įstaigose, kolūkių kultūros namuose visoje Lietuvos teritorijoje. Vienos pirmųjų propagandinių parodų buvo surengtos 1947 m. ir vadinosi *Vokiškieji grobikai amžini lietuvių tautos priešai* ir *Lietuvių liaudies kova už Tarybų Lietuvą*. Vėliau rengiamų parodų tematika buvo orientuota į Muziejuje eksponuojamų temų propagavimą. Visos Muziejaus ekspozicijos ir parodos turėjo būti rengiamos pagal specialiai 1965 m. išleistą *Muziejų bei parodų paruošimo ir atidarymo instrukciją*, kurioje viena iš svarbiausių nuostatų buvo privaloma visos informacijos patikra Glavlito (rus. *Главное управление по охране государственных тайн в печати* – Vyriausioji literatūros ir leidybos reikalų valdyba, SSRS kultūros, literatūros, žiniasklaidos visų rūšių išankstinės ir represinės cenzūros institucija) įstaigoje. Be šių parodų 1976 m. ir 1987 m. Muziejus taip pat eksponavo iš Maskvos Kremliaus lobyno atvežtą vertingų ginklų parodą *Rusijos ginklininkų meistriškumas*.

Kauno valstybinio istorijos
muziejaus stacionarios
parodos 1939, 1940,
1941 m. įvykiai Lietuvoje
fragmentas. 1989 m.

Muziejuje kasmet buvo organizuojami propagandiniai renginiai. Pagrindinės renginių tematikos buvo: lenininė, revoliucinių tradicijų propagavimo, karinė patriotinė veikla, tautų draugystės ir proletarinio internacionalizmo, darbinio auklėjimo ir ateistinė. Renginių pobūdis buvo skirstomas ir pagal dalyvių auditoriją: darbininkai, tarnautojai, kaimo gyventojai, besimokantis jaunimas (moksleiviai, studentai). Pavyzdžiui, 1979 m. Muziejuje organizuojami renginiai buvo išskirti į 21 pobūdžio renginius, t.y. minėjimai, konferencijos, susitikimai, paskaitos, pionierių sueigos, jaunojo komunisto dienos, komjaunuolio dienos, šaukiamojo amžiaus jaunuolio dienos, priėmimas į komjaunimą, viktorinos, specialios aptarnavimo dienos darbininkams, kaimo gyventojams, kariams, studentams, moksleiviams, politinių ratelių užsiėmimai, seminarai aukštųjų mokyklų studentams, istorijos pamokos, renginiai ateistine ir religine tematika, kilnojamasis parodos. Muziejuje buvo skaitomos paskaitos, kurių temos tiesiogiai siejosi su eksponuojamomis parodomis. Kryptingą Muziejui primestų komunistinių idėjų ugdymo veiklos aktyvumą liudija ir 1972 m. Kauno valstybiniam istorijos muziejui už aktyvią veiklą visuomenėje įteiktas diplomą ir Muziejaus vardo įrašymas į Respublikinę jubiliejinę garbės knygą.

Pagrindinį Muziejaus lankytojų kontingentą sudarė bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai, darbininkai, tarnautojai ir kolūkiečiai, kuriems buvo organizuojamas priverstinis ir privalomas Muziejaus lankymas. Dėl to kiekvienais metais planuojamas ir realiai fiksuojamas lankytojų skaičius nuolat didėjo.

Muziejaus filialai

Antrosios sovietinės okupacijos metu, suteikus valstybinio muziejaus statusą, prie Muziejaus buvo prijungta nemažai filialų. Pirmuoju 1961 m. spalio 3 d. tapo XIV a. viduryje statyta ir Kauno miestui impulsą vystyti davusi Kauno pilis. XX a. 7-ajame dešimtmetyje architektams Žybartui Simonavičiui ir Stefanijai Čerškutei parengus Kauno pilies gyvenbinio bokšto ir bastėjos rekonstrukcijos projektą, 1976 m. įrengus ir lankyti pritaikius patalpas, čia pradėti eksponuoti ginklai, šarvai, archeologiniai radiniai, liudijantys LDK ir Kryžiuočių ordino kovas, tačiau jau po metų ekspozicija buvo apiplėšta, dalis eksponatų pavogti, dalis – apgadinti.

1967 m. kaip Muziejaus filialas buvo įsteigtas Birštono istorijos muziejus. Jame pradžioje buvo eksponuojami geografijos mokytojo Petro Kazlausko kartu su vidurinės mokyklos kraštotyrininkais surinkti eksponatai. 1972 m. buvo įrengta nuolatinė ekspozicija, o

1976 m., vis daugėjant eksponatų, įrengtas ir 100 m² priestatas. Šiame filiale buvo pristatoma Birštono miesto ir kurorto istorija, eksponuojamos įvairios istorinės bei meno parodos.

Kaune veikęs XVII a. Hanzos pirklių sandėlis – vadinamieji *Perkūno namai* – Muziejui priklausė nuo 1974 m. Šiame filiale buvo eksponuojamos numizmatikos, meno, istorijos ir filatelijos parodos, taip pat Kauno senamiesčio archeologinių kasinėjimų metu rasti radiniai. *Perkūno namai* (savo vardą gavo dėl legendos, kuri byloja, kad XIX a. rekonstrukcijos metu sienoje rasta Perkūno statulėlė, o rūsyje – vaidilučių aukuras) buvo išskirtiniai ne tik dėl to, kad buvo vėlyvosios gotikos architektūros šedevras, bet ir todėl, kad tai buvo pirmasis numizmatikos muziejus Lietuvoje.

Zapyškio filialas (Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia) Muziejui priklausė nuo 1970 m. rugsėjo mėn. Be nuolatinės ekspozicijos, kurioje buvo demonstruojami lietuvių liaudies meistrų sukurti dirbiniai, čia buvo rengiamos įvairios parodos ir ekspozicijos. Liaudies meno kūrinių ir dirbinių parodos buvo eksponuojamos ir parodų salone *Saulutė*, įsikūrusiame buvusiu Ritenbergų namų (S. Daukanto g. 15 / Laisvės alėja 57), statytų XIX a. viduryje, pastate.

1984 m. Ablingos muziejuje (Klaipėdos r.) Muziejaus darbuotojų buvo įrengta memorialinė ekspozicija, skirta Ablingos ir Žvaginių kaimų gyventojams, sušaudytiems Antrojo pasaulinio karo metais nacistinės Vokietijos kariuomenės.

Kaip technikos paveldas Muziejui priklausė ir 1861 m. A. Štegemano (*A. Stegemann*) suprojektuotas, vokiečių firmos *Gebr. Seck–Dresden* įrengtas Raudonės dvaro malūnas.

Kurį laiką Muziejui priklausė ir monumentas *Kryžkalnio motina* (skulptorius Bronius Vyšniauskas, architektas Vytautas Gabriūnas, vitražistas Kazys Markūnas). 1975 m. buvo numatyta jo priežiūrą pavesti tais pačiais metais įsteigtam Raseinių kraštotyros muziejui, tačiau 1976 m. monumentas buvo perduotas Kelmės vykdomajam komitetui.

1963 m. Kauno tardymo izoliatorius, areštinė ir skirstymo punktas perdavė Muziejui naudotis buvusio Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo vidinio korpuso antrojo ir trečiojo aukštų nerekonstruotas patalpas, kuriose įsikūrė Technikos skyrius ir dalis Muziejaus fondų.

Muziejaus filialais kurį laiką buvo Paberžės (Kėdainių r.) Antano Mackevičiaus muziejus, skirtas 1863 m. sukilimo vadui įamžinti, chorvedžio Juozo Banaičio memorialinis muziejus Eržvilke (Jurbarko r.) ir vieno iš Lietuvos komunistų partijos įkūrėjo ir lyderio Vinco Mickevičiaus-Kapsuko tėviškės sodyba Būdviečių kaime (Vilkaviškio r.).

Muziejaus sodelis

Muziejuje ir jo sodelyje buvo naikinama visa, kas lietuviams žadino tautiškumo dvasią, ir statomi okupacinės valdžios ideologiją grindžiantys simboliai. Pirmosios sovietinės okupacijos metu buvo liepta nudaužyti *Knygnešių sienelėje* iškalts knygnešių pavardes, tačiau pavyko jas išsaugoti – sienelė buvo apkalta lentomis ir padengta cemento skiediniu, iš sodelio pašalinti Nepriklausomybės kovų didvyrių Antano Juozapavičiaus ir Povilo Lukšio biustus.

Nacinės Vokietijos okupacijos metais Muziejaus sodelyje 1941 m. liepos 16 d. buvo atgaivintos Žuvusiųjų pagerbimo apeigos, vėliavos pakėlimo ir nuleidimo ceremonias bei atstatyti A. Juozapavičiaus ir P. Lukšio biustai, tačiau įsakyta pašalinti Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus bronzinį biustą, nuo Laisvės paminklo pjeđestalo buvo liepta nuimti užrašus *Klaipėda 1923* ir *Radviliškis 1919*, žyminčius Klaipėdos sukilimą ir kovas su bermontininkais. Nuo 1942 m. birželio 22 d. trejus metus buvo švenčiama išsilaisvinimo iš bolševikų diena. Ji Muziejaus sodelyje buvo minima itin iškilmingai. Sodelyje buvo minimos pirmųjų trėmimų metinės, S. Dariaus ir S. Girėno žūties dešimtmečio minėjimas. Kauniečiai Muziejaus sodelyje susirinkdavo neoficialiai paminėti ir Vasario 16-osios.

Muziejaus sodelyje vyko ir propagandiniai Vermachto renginiai: 1942 m. kovo 29 d. surengta vokiečių kariuomenės diena, taip pat nurodyta Muziejaus sodelyje rengti lietuvių jaunuolių išlydėtuves į Reicho darbo tarnybą.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, sovietinė okupacinė valdžia vėl ėmėsi naikinti Muziejaus sodelį – 1945 m. prie buvusios *Knygnešių sienelės* buvo įrengtas poetės Salomėjos Neries kapas, 1958 m. pastatytas paminklas (1992 m. palaikai perlaidoti Petrašiūnų kapinėse), 1947 m. sienelėje įmūrytos keturios urnos su nužudytų komunarų palaikais (į Aukštųjų Šančių karių kapines iškeltos 1973 m.). 1949 m. balandžio 20 d. buvo pasirašytas aktas dėl gen. Silverstro Žukausko, A. Juozapavičiaus, P. Lukšio ir Vlado Putvinskio biustų sunaikinimo. Paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* ir Nežinomo kareivio kapo vietoje buvo pastatytas revoliucionieriaus, komunistų politinio veikėjo Felikso Dzeržinskio biustas, Laisvės paminklą pakeitė komunisto Vinco Mickevičiaus-Kapsuko biustas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus Žuvusiųjų už Lietuvos laisvę kriptą. 2012 m. Fotografas Artūras Užgalis.

ATGIMĘS RELIKVIJŲ SAUGOTOJAS

1988–2016 M.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus bokšto kariliono varpai. 2009 m. Fotografas Artūras Užgalis.

Juozapas Jurevičius

Gimė 1941 m. lapkričio 13 d. Laugalio kaime, Kelmės rajone. 1955 m. baigė Sausdininkų (Kelmės r.) 7-metę, o 1959 m. – Kelmės vidurinę mokyklą. 1960–1965 m. studijavo Vilniaus pedagoginiame institute (toliau – VPI), 1974–1976 m. VPI aspirantūros neakivaizdinėse studijose. 1965–1967 m. buvo Kauno 14-osios vidurinės mokyklos mokytoju, 1967–1969 m. šios mokyklos direktoriaus pavaduotoju užklausiniam darbui, 1969–1974 m. – Kauno profesinio moksleivių orientavimo kabineto vedėju, 1974–1975 m. – Kauno liaudies švietimo skyriaus inspektoriumi, 1975–1979 m. Lietuvos komunistų partijos Kauno komiteto Mokyklų skyriaus inspektoriumi ir Agitacijos bei propagandos skyriaus vedėjo pavaduotoju. Nuo 1979 m. liepos 3 d. Kauno valstybinio istorijos muziejaus, nuo 1990 m. sausio 29 d. iki 2006 m. gegužės 31 d. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriumi. 1981 m. suteiktas turizmo sporto meistro vardas, 1980–1982 m. Lietuvos turizmo komandinių pirmenybių čempionas, nuo 1988 m. – respublikinės kategorijos turizmo teisėjas ir turizmo instruktorius. Mirė 2013 m. lapkričio 9 d. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Gintautas Surgailis

Gimė 1956 m. kovo 25 d. Šeimyniškių kaime, Utenos rajone. 1979 m. baigė Vilniaus valstybinio universiteto Istorijos fakultetą, kur įgijo istorijos ir visuomenės mokslų dėstytojo kvalifikaciją. 1985 m. baigė aspirantūrą, buvo suteiktas humanitarinių mokslų krypties istorijos srities daktaro laipsnis. Nuo 1992 m. sausio 13 d. pradėjo tarnybą Krašto apsaugos sistemoje krašto apsaugos ministro patarėju. Spalio 8 d. suteiktas vyresniojo leitenanto laipsnis. 1993 m. vasario 1 d. paskirtas Krašto apsaugos ministerijos (toliau – KAM) Slaptosios raštvedybos grupės vedėju. Spalio 26 d. pakeltas į kapitonus. Nuo 1994 m. liepos 1 d. KAM Administracijos departa-

mento Slaptosios raštvedybos ir informacijos apsaugos grupės viršininkas. Gruodžio 27 d. paskirtas KAM Administracijos departamento direktoriumi. 1995 m. rugpjūčio 7 d. baigė Džordžo Maršalo (*George C. Marshall*) Europos saugumo studijų centro Partnerystės paramos programos kursus Garmiše (Vokietijoje), 1996 m. baigė prancūzų kalbos kursus Liuksemburge ir Kanadoje (kariuomenės kalbų mokykloje) bei kursą *Visuotinės kokybės suvokimas ir pritaikymas* Sen Žane (Kanadoje). 1996 m. lapkričio 4 d. pakeltas į majorus. 1997 m. sausio 2 d. paskirtas laikinai eiti Krašto apsaugos ministerijos sekretoriaus pareigas, liepos 28 d. pareigoms patvirtintas. Gruodžio 5 d. baigė Prancūzijos Tarpautiniame viešojo administravimo institute kursą *Visuomenės laisvė ir vidaus saugumas*. 1998 m. stažavosi Jungtinėje karalystėje Britų taryboje, baigė Kranfildo universiteto Karališkajame karo mokslų koledže kursą *Gynybos vadyba demokratinėje visuomenėje*, Didžiojoje Britanijoje – *Administravimo vystymas Baltijos šalyse, VŠĮ Valstybės ir savivaldybių tarnautojų mokymo centre Dainava* 1998 m. gegužės 21 d. ir 2000 m. gegužės 4–6 d. – Ministerijos darbo organizavimo, vadovavimo, laiko valdymo kursus, 2000–2001 m. Lietuvos viešojo administravimo institute išklause visą Valstybės tarnautojų mokymo programą, 2002 m. – ECDL kursus, įgijo Europos kompiuterio vartotojo pažymėjimą.

2002 m. gegužės 11 d. paskirtas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Mokslo centro viršininku, pakeltas į pulkininkus leitenantus. 2006 m. birželio 1 d. paskirtas Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriumi. 2006 m. baigė kursus Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centre. 2011 m. balandžio 7 d. išleistas į atsargą, kitą dieną pradėjo dirbti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto direktoriumi, nuo birželio 1 d. priimtas antraeilėms Karo mokslų instituto Karo istorijos centro vyresniojo mokslo darbuotojo pareigoms. Baigė anglų kalbos kursus Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje. 2014 m. birželio 25 d. paskirtas prorektoriumi mokslui ir studijoms, einančiu ir ankstesnes Karo istorijos instituto Karo istorijos centro vyresniojo mokslo darbuotojo pareigas.

Nuo 1992 m. – mokslo žurnalo *Karo archyvas* mokslinis redaktorius ir sudarytojas.

Atgimęs relikvijų saugotojas

1988–1990 m. Lietuvos atgimimas sutapo ir su Muziejaus atgimimu. Nuo pat 1988 m. Muziejaus darbuotojai dalyvavo reikšminguose valstybės likimui įvykiuose. Birželio 3 d. 35-iesiems žymiesiems Lietuvos mokslo ir meno veikėjams įsteigus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinę grupę, birželio viduryje tuometiniame Kauno valstybiniame muziejuje buvo įsteigta ir viena pirmųjų Sąjūdžio grupių Kaune. Muziejaus sąjūdžio grupę pradžioje sudarė 9 žmonės, vėliau – 12. Pirmuoju šios grupės pirmininku buvo išrinktas tuometinis Muziejaus darbuotojas, dabartinis Lietuvos kariuomenės vadas – gen. ltn. Jonas Vytautas Žukas.

Įsigalėjus naujiems permainų vėjams, Muziejuje greitai buvo išardytos sovietinį istorinį pasakojimą ir ideologiją atspindinčios ekspozicijos, o 1989 m. vasarą vietoje jų jau buvo įrengtos naujos, kuriose buvo eksponuojamos per sovietmetį išsaugotos Lietuvos valstybės ir kariuomenės istorijos relikvijos ir vertybės. Pradėtos rengti parodos atskleidė sovietinės ir nacistinės okupacijos žiaurumus, rengtus trėmimus, žudymus, partizaninį karą. Viena daugiausiai lankytojų sulaukusių parodų buvo skirta 1939–1941 m. įvykiams Lietuvoje ir Molotovo–Ribentropo akto 50-mečiui. Šios parodos atidarymui buvo pasirinkta simbolišni 1989 m. rugpjūčio 23 d. – Baltijos kelio diena. Po parodos atidarymo ją apžiūrėję svečiai ir Muziejaus darbuotojai prisijungė prie akcijos ir su Lietuvos, Latvijos ir Estijos gyventojais suformavo gyvąją laisvės grandinę, jungiančią tris Baltijos valstybes.

Lietuvos Nepriklausomybę Muziejus pasitiko jau susigrąžinęs savo istorinį pavadinimą. 1990 m. sausio 29 d., artėjant 69-ajam Muziejaus gimtadieniui, buvo grąžintas 1930 m. suteiktas Vytauto Didžiojo vardas.

Tik atgavus nepriklausomybę Muziejus ir jo darbuotojai toliau dėjo visas pastangas skatinti žmonių pilietiškumą, parodyti sektinus Lietuvos istorijos pavyzdžius ir kartu su visuomene išlaikyti trapų nepriklausomybės daigą. Tai darė ne tik kaip muziejininkai, bet ir stodami į pavojų kartu su kitais Lietuvos piliečiais – 1991 m. nuo sausio 8 iki 15 d. Muziejaus darbuotojų atstovai budėjo prie Vilniaus televizijos bokšto, Aukščiausiosios Tarybos rūmų.

Muziejuje sausio 15 d. buvo pašarvotas Titas Masiulis, kuris žuvo gindamas Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę sausio 13-osios naktį prie Vilniaus televizijos bokšto. Atsisveikinti su Lietuvos laisvės gynėjais Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiojoje salėje buvo dar tarpukaryje suformuota tradicija. Muziejuje pašarvoti buvo gen. S. Žukauskas, kompozi-

torius Viktoras Kuprevičius, diplomatas Juozas Urbšys, perlaidojant – Muziejaus įkūrėjas brg. gen. V. Nagevičius, div. gen. Stasys Raštikis.

Rugpjūčio pučo Maskvoje metu Muziejaus darbuotojai, baimindamiesi dėl galimos pučo baigties, evakavo Muziejų – buvo nuimtos ir paslėptos per sovietmetį slėptos tarpukario Muziejaus vertybės ir eksponatai, inventorinės knygos. Eksponatų likimui neabejingi liko tarpukario Lietuvos kariuomenės kariai. Jie padėjo evakuoti eksponatus ir budėti Muziejuje iki pat pučo pabaigos.

Vadovybė ir struktūra

1990 m. Muziejus savo veiklą pradėjo būdamas pavaldus Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijai, po 1994 m. vykdomosios valdžios institucijų reformų – Kultūros ministerijai, o 2005 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Respublikos Ministrų Kabineto nutarimu Muziejaus steigėjo funkcijas iš Kultūros ministerijos buvo nutarta perduoti Krašto apsaugos ministerijai.

Sprendimas buvo įgyvendintas 2006 m. vasario 16 d., minint 85-erių metų Muziejaus jubiliejų. Be šios dienos tradicinių, Lietuvos valstybės atkūrimo ir Muziejaus įsteigimo progai skirtų renginių Muziejaus kiemelyje, iškilmingas renginys vyko ir Muziejus Didžiojoje salėje. Šios šventės metu iškilmingai buvo pasirašytas Muziejaus steigėjų perdavimo aktas – Muziejus grįžo pas savo steigėją ir vėl tapo Krašto apsaugos ministerijai pavaldžia įstaiga.

Šiuo metu Vytauto Didžiojo karo muziejus yra respublikinio muziejaus statusą turinti krašto apsaugos sistemos, pelno nesiekianti viešoji kultūros įstaiga. Muziejaus tikslas – kaupti, saugoti, tirti, konservuoti, restauruoti, eksponuoti ir populiarinti muziejines vertybes, atspindinčias Lietuvos valstybės kovas dėl laisvės ir Nepriklausomybės, karų, kariuomenės ir karo meno istoriją, taip pat jų įtaką valstybės ir visuomenės raidai.

Perėjus į Krašto apsaugos ministeriją pasikeitė Muziejaus vadovas. Birželio 1 d. Muziejaus vėliava buvo iškilmingai perduota naujam direktoriui – plk. ltn. dr. Gintautui Surgailiui, kuris pakeitė ilgametį muziejaus direktorių Juozapą Jurevičių. 2011 m. gegužės 9 d. naujuoju Muziejaus direktoriumi buvo paskirtas plk. Kęstutis Kuršelis. 2012 m. liepos 30 d. plk. K. Kuršelis Vytauto Didžiojo karo muziejaus Didžiojoje salėje buvo išlydėtas į atsargą ir Muziejui vadovauja iki šiol.

Pirmieji atsikuriančios valstybės gyvavimo metai pakeitė ideologinį Muziejaus turinį, vyko ne tik ilgą laiką uždraustos istorijos paieškos, bet ir stengtasi nusimesti sovietinį

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus Karo technikos
Vilniaus skyriaus lauko
ekspozicija.
2010 m. kovo 24 d.
Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus ekspozicija
*Lietuvos Didžiosios
Kunigaikštystės (LDK)
karybos istorija XIII–XVII a.*
2012 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus ekspozicija
*Karyba Lietuvos
priešistorės laikais.*
2011 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus ekspozicija
*Antinacinis ir antisovietinis
pasipriešinimas Lietuvoje
1941–1956 m.*
2012 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus
Didžioji salė. 2011 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

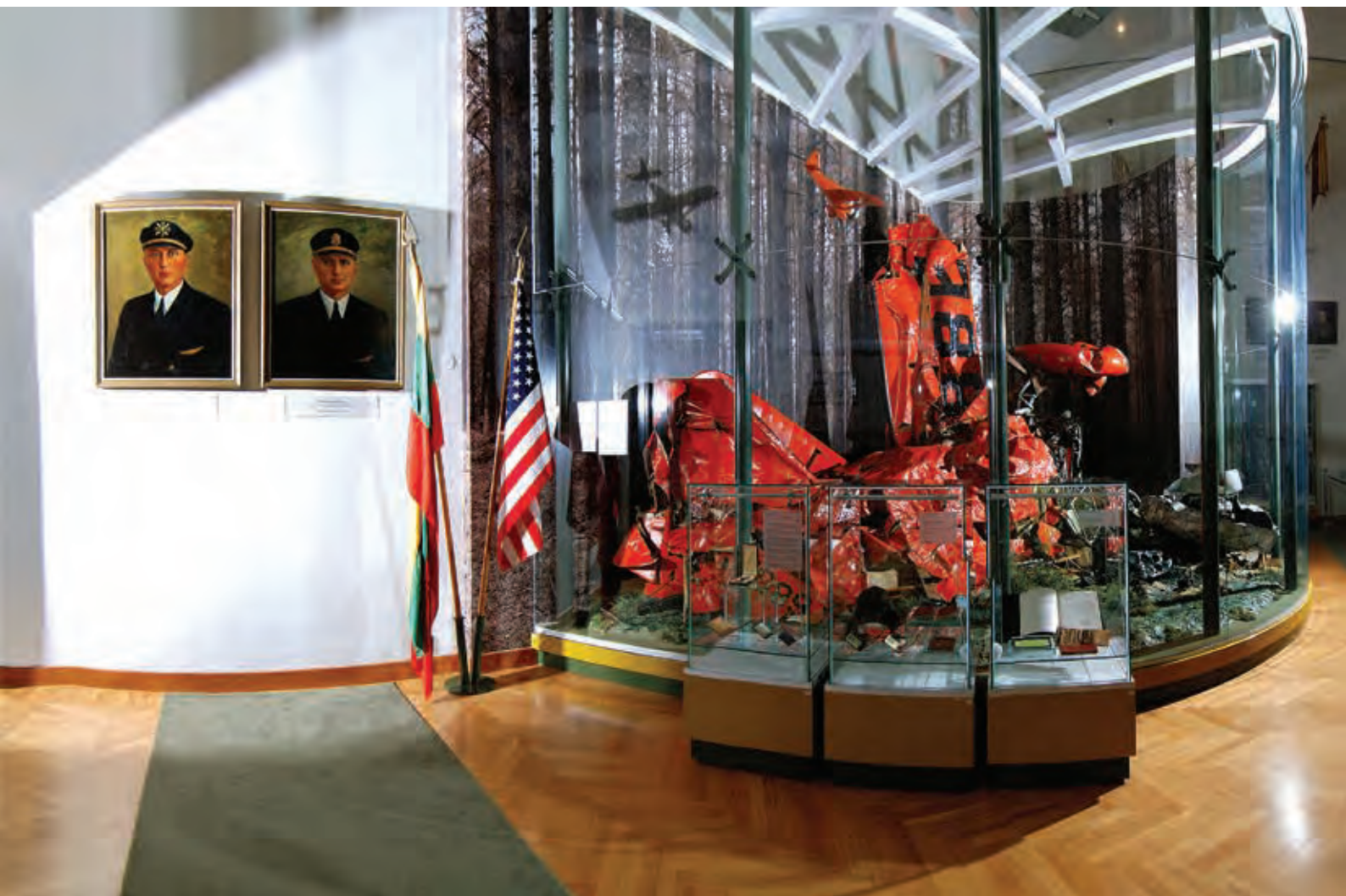

Vytauto Didžiojo
karo muziejaus
Sukilimų salės
ekspozicija. 2013 m.
Fotografas
Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo
karo muziejaus
Ginklų istorijos
(pasaulio ginklų raida
nuo XVI iki XX a.)
ekspozicija. 2014 m.
Fotografas
Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus
memorialinė ekspozicija
Lituanica. 2013 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicija
*Lietuvos Respublikos kariuomenės
 istorija 1920–1940 m.*
 2013 m.
 Fotografas Artūras Užgalis.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus
 Karo technikos Vilniaus skyriaus
 ekspozicija Savanorystė krašto
 gynyboje. 2014 m.
 Fotografas Artūras Užgalis.

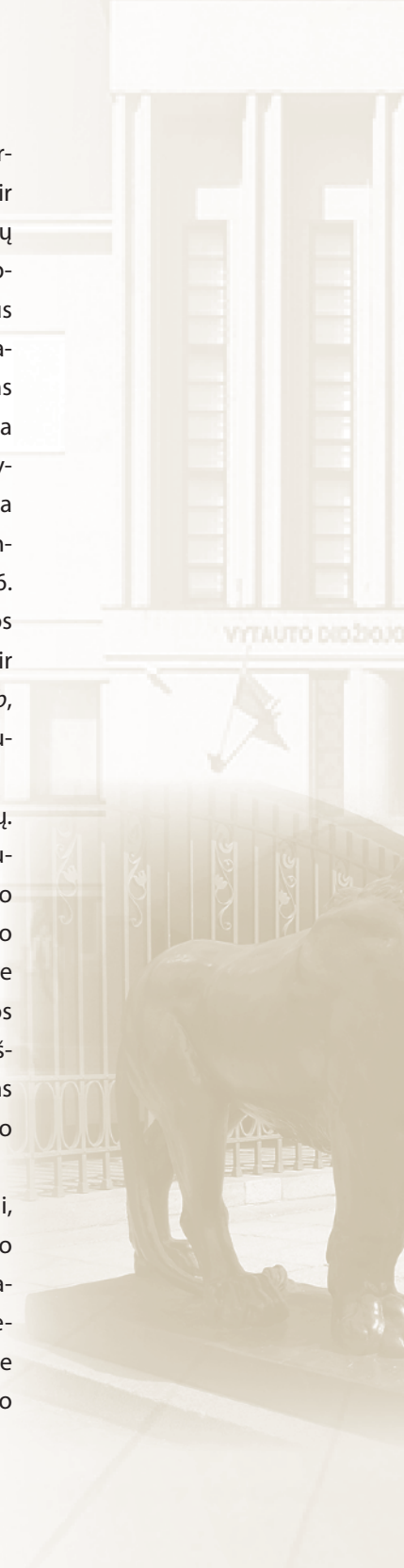

Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijos
*Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Lietuvoje 1914–1915 metais
ir Lietuvos Nepriklausomybės kovos 1918–1923 m.*
2015 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

administracinį valdymo modelį, todėl Muziejus jau 1990 m. liepos 1 d. pakeitė savo organizacinę struktūrą. Be šios, Muziejuje vyko dar trys reorganizacijos (1999 m., 2012 m. ir 2015 m.), po kurių susiformavo toks muziejaus administracinis suskirstymas: 1. Bendrųjų reikalų skyrius vykdo administracinę veiklą; 2. Ūkio skyrius, 3. Edukacijos ir lankytojų aptarnavimo skyrius, kurį sudaro Edukacijos poskyris, kuris rengia ir organizuoja Muziejaus renginius, neformalų ugdymą (darbuotojai kuria ir veda ekskursijas ir edukacines programas) ir Lankytojų aptarnavimo poskyris, kuris prižiūri ekspozicijas ir teikia lankytojams aptarnavimo paslaugas; 4. Karybos istorijos skyrius atlieka karo istorijos tyrimus, rengia ekspozicijas, stacionarias ir kilnojamasias parodas; 5. Rinkinių apskaitos ir saugojimo skyrius su dviem poskyriais: Rinkinių saugojimo ir tyrinėjimo poskyris saugo, tyrinėja, kaupia ir formuoja Muziejaus rinkinius ir Rinkinių apskaitos ir skaitmeninimo poskyris atlieka rinkinių apskaitą, skaitmenina eksponatus ir juos pateikia visuomenei per LIMIS programą; 6. Restauravimo skyrius restoruoja ir konservuoja Muziejaus eksponatus; 7. Karo technikos Vilniuje skyrius kaupia, saugo ir restoruoja karo techniką, ryšių priemones, ginkluotę ir kitą techniką, buvusią Lietuvos kariuomenėje nuo 1990 m.; 8. Pogrindžio spaustuvė *ab*, kurioje galima pamatyti iškiliosios spaudos įrangą, pagrindinės spaudos leidinių. Muziejuje šiuo metu iš viso dirba 90 darbuotojų.

Muziejus, atkūrus Nepriklausomybę, kurį laiką išlaikė didelę dalį padalinių ir filialų. Kaune veikęs XVII a. Hanzos pirklių sandėlis – vadinamieji *Perkūno namai* – Jėzaus draugijos Lietuvos ir Latvijos provincijai buvo perduoti 1993 m. balandžio 26 d. Kauno miesto įkūrimą menanti Kauno pilis 2004 m. liepos 1 d. perduota Kauno miesto savivaldybei, o vėliau 2011 m. Kauno miesto muziejui, Istorinė Lietuvos Respublikos prezidentūra Kaune 2004 m. perduota Lietuvos Respublikos prezidento kanceliarijai Vilniuje, 2005 m. liepos 3 d. tapo Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus padaliniu, Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia 1991 m. perduota Vilkaiviškio vyskupijos kurijai, Raudonės dvaro malūnas nuo 1993 m. priklauso privatiems asmenims, 1990 m. demontuota Ablingos memorialinio muziejaus ekspozicija.

1989 m. Muziejui buvo perduoti buvę Lietuvos Respublikos Ministrų Kabineto rūmai, tačiau ekspozicija juose nebuvo įrengta, o patys rūmai 1997 m. perduoti Vytauto Didžiojo universitetui ir juose įkurtas universiteto rektoratas. 1993–1994 m. Kauno tardymo izoliatorius, areštinė ir skirstymo punktas perdavė naudoti buvusio Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo vidinio korpuso antrojo ir trečiojo aukštų nerekonstruotas patalpas. Nuo 1997 m. prie Muziejaus prisijungė ir jo padaliniu tapo 1979 m. Vytauto Andziulio įrengta pogrindžio

spaustuvė *ab*, kurioje buvo spausdinama tautinė ir religinė literatūra. Spaustuvė 2008 m. buvo įtraukta į tarptautinį istoriškai vertingų Šaltojo karo įrenginių ir vietovių sąrašą.

Naujausiu ir vienu didžiausiu per Muziejaus gyvavimo istoriją skyrių tapo Karo technikos Vilniaus skyrius, įsikūręs Olandų g. 21A. Savo veiklą skyrius pradėjo 2008 m. lapkričio 4 d. Jame eksponuojami Lietuvos kariuomenės technikos pavyzdžiai, atspindintys laikotarpį nuo 1990 m. iki šių dienų. Ekspozicijoje, tik ją atidarius, buvo eksponuojama apie 40 eksponatų: vieni įspūdingiausių – Lenkijos gynybos ministerijos dovanoti tankai T-55 ir T-72, taip pat kateris, motociklai, įvairi ratinė ir vikšrinė technika: šarvuočiai, *dodžai*, mažieji visureigiai, benzinvežiai. Ekspozicija nuo pat jos įkūrimo nuolat pildoma. Vieni naujausių eksponatų atgabenti iš Karinių jūrų pajėgų arsenalo. Nuo 2014 m. veikia ir ekspozicija *Savanorystė krašto gynyboje*, kurioje pristatomas savanorystės fenomenas nuo 1794 m. sukilimo iki XX a. pabaigos įvykių.

Iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus išaugo ir keletas savarankiškų muziejų. 1990 m. sausio 1 d. Kauno valstybinio istorijos muziejaus Technikos skyriaus pagrindu pradėtas kurti Lietuvos technikos muziejus, kuris 1995 m. vasario 1 d. tapo Lietuvos aviacijos muziejumi. 1993 m. nuo Vytauto Didžiojo karo muziejaus atsiskyrė Birštono miesto muziejus, o 2005 m. sausio 1 d. – Muziejaus sporto skyrius tapo savarankišku Lietuvos sporto muziejumi.

Muziejaus veikla ir funkcijos

Muziejus, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, ne tik susigrąžino savo istorinį vardą, bet ir grįžo prie pirmosios, dar brg. gen. V. Nagevičiaus suformuotos, muziejaus koncepcijos – lankytojams pasakoti valstybingumo, Lietuvos kariuomenės, mūšių ir kovų už laisvę ir Nepriklausomybę istoriją. Lietuvos muziejinkystės kontekste Vytauto Didžiojo karo muziejus išsiskiria savo rinkiniais, kurie suformuoti iš gausių ginkluotės, ekipuotės, faleristikos, archeologinių radinių, batalinės dailės, fotografijos ir įvairių amžių karinės literatūros rinkinių.

Po kapitalinio remonto ir Muziejaus restauracinių darbų, pasibaigusių 2016 m. balandžio 15 d., Vytauto Didžiojo karo muziejus tapo ne tik modernia ir patrauklia kultūros įstauga, pristatančia Lietuvos karybos istoriją nuo priešistorinių laikų iki dabarties, bet ir bene geriausiai tarpukario Kauno architektūros paveldą reprezentuojančiu monumentaliu pastatu – Vytauto Didžiojo karo muziejaus statinių kompleksas nuo 1993 m. liepos 14 d.

yra valstybės saugoma nekilnojamoji kultūros vertybė (unikalus kodas – 16946). Muziejus taip pat didžiuojasi ir seniausiu bei ilgą laiką buvusiu didžiausiu Lietuvoje karilionu, esančiu Muziejaus bokšte. 2005–2006 m. kariliono varpai buvo restauruoti Nyderlanduose ir šiuo metu vėl džiugina Muziejaus lankytojus pirminiu savo skambesiu.

Šiuo metu iš Muziejaus fonduose saugomų eksponatų ir muziejinių vertybių suformuotos ekspozicijos Muziejaus lankytojams pristato Lietuvos karybos ir kovos už laisvę istoriją nuo priešistorinių laikų iki šių dienų. Trijuose Muziejaus aukštuose išsidėsčiusios šešios ekspozicinės salės, memorialinė kriptą, skirta Nepriklausomybės kovų kariams, žuvusiems už Lietuvos laisvę, pagerbti, ir iškilminga Didžioji salė, kurioje galima susipažinti su paties Muziejaus istorija, įdomiausiais jo eksponatais ir naujausiųjų laikų Lietuvos kariuomenės istorija. Didžiojoje salėje lankytojus taip pat traukia Vytauto Didžiojo kapela, kurios centre Vinco Grybo sukurta Vytauto Didžiojo skulptūra, apsupta riterių šarvų ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kunigaikščių portretų bei didžiųjų mūšių paveikslų.

Muziejaus lankytojai vizitą pradeda iškilmingoje Didžiojoje salėje ir tęsia ekspozicijoje *Karyba priešistorinėje Lietuvoje*. Šioje salėje pristatomi archeologinių kasinėjimų metu rasti akmens amžiaus artefaktai, bronzos ir geležies amžių karių ginkluotė, jos rekonstrukcijos, lobiai ir kiti archeologiniai radiniai nuo pirmųjų gyventojų dabartinėje Lietuvos teritorijoje XI tūkstantmetyje pr. Kr. iki valstybės susidarymo XIII a. po Kr. Antrojoje salėje ekspozicija *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės karybos istorija XIII–XVII a.* lankytojams pristato ginklų ir šarvų raidą, eksponuojami paveikslai vaizduoja didžiausias – Žalgirio (1410 m.), Oršos (1514 m.), Salaspilio (1605 m.) mūšių – LDK pergales. Daug lankytojų dėmesio sulaukia itin detalus Kauno pilies gynybos maketas. Pakilus į trečiąjį aukštą lankytojai įžengia į Sukilimų salę, kurioje dar tęsiama LDK karybos tema, Aušros vartų fone – 1794 m. sukilimo Vilniaus gynybos diorama. Toliau salėje pristatoma Lietuva 1812 m. Napoleono karų verpetuose, 1830–1831 m. ir 1863–1864 m. sukilimus menantis eksponatai, sukilėlių ginkluotė, uniformų rekonstrukcijos, galiausiai unikalus knygnešystės fenomenas ir neginkluota kova už lietuvišką žodį.

Toliau esanti salė skirta ekspozicijoms *Pirmojo pasaulinio karo veiksmai Lietuvoje 1914–1915 m.* ir *Nepriklausomybės kovos 1918–1923 m.* Pirmoji ekspozicija atspindi Pirmojo pasaulinio karo kovas Lietuvos teritorijoje, pristatomos Rusijos ir Vokietijos kariuomenių eilinių uniformų rekonstrukcijos, ekipuotė, ginklai, apdovanojimai ir ženklai. Ekspozicija, skirta Nepriklausomybės kovoms, atskleidžia Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžią ir kovas su bolševikų, bermontininkų ir lenkų kariuomenėmis. Lankytojams pristatomos

kovose dalyvavusių kariuomenių uniformos, ekipuotės, apdovanojimai, taip pat batalinė tapyba, vaizduojanti mūšius ir Lietuvos kariuomenės karius.

Toliau lankytojus pasitinka salė, skirta *Lituanicos* memorialinei ekspozicijai ir Lietuvos kariuomenei 1920–1940 m. Salės centre – lietuvių lakūnų Stepono Dariaus ir Stasio Girėno lėktuvo *Lituanica* relikvijos, pargabentos iš katastrofos vietos, asmeniniai lakūnų daiktai, dokumentai. Lietuvos kariuomenei skirtoje ekspozicijoje daugiausia dėmesio skiriama asmenybėms, ginkluotei, uniformoms ir jų elementams, apdovanojimams, kasdienės tarnybos detalėms. Ypatingo lankytojų dėmesio sulaukia ekspozicijos palubėje esantis vienintelis išlikęs lietuvių konstruktorių lėktuvas ANBO I.

Toliau autentiškose tarpukario vitrinose Ginklų istorijos ekspozicija (pasaulinė ginklų raida nuo XVI iki XX a.). Šioje salėje lankytojai susipažįsta su įdomiausiais šaunamaisiais ginklais, jų evoliucija, taip pat šalmų raida.

Paskutinėje Muziejaus salėje ekspozicija *Antinacinis ir antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1941–1956* dėmesį sutelkia į rezistencinį judėjimą 1941–1956 m. Šioje salėje daugiausia akcentuojami 1941 m. Birželio įvykiai ir partizaninis pasipriešinimas. Daug lankytojų dėmesio sulaukia originalus Antano Juozo Ilgausko *Harley-Davidson* motociklas, kuriuo jis Birželio sukilimo metu jo dalyviams vežiojo ginklus.

Muziejuje yra įrengtos dvi parodinės salės, kuriose eksponuojamos laikinosios parodos, skirtos valstybės ir kariuomenės aktualijoms, jubiliejams, reikšmingiems įvykiams. Tokių parodų per nepriklausomybės laikotarpį Muziejaus darbuotojai parengė daugiau nei 500. Tiesa, Muziejaus parodos buvo eksponuojamos ir užsienyje: Latvijoje, Lenkijoje, Gruzijoje, Rusijoje, Ispanijoje, JAV. Muziejų pasiekė parodos iš Rusijos, Latvijos, Lenkijos, Švedijos ir net tolimosios Japonijos.

Taip pat dera paminėti ir 1990 m. vasarą įrengtą ir vis Muziejaus darbuotojų atnaujinamą ir prižiūrimą ekspoziciją S. Dariaus ir S. Girėno muziejuje-klėtelėje Pšelnike (Myslibožas, Lenkija). Šiame memorialiniame muziejuje, kuris tapo regiono lietuvių ir lietuviybės centru, saugomas garsiųjų lakūnų atminimas.

Muziejaus darbuotojai ne tik rengia parodas ir saugo eksponatus, bet dirba ir mokslinį-tiriamąjį darbą, dalyvauja konferencijose, rengia mokslinius pranešimus ir straipsnius, vykdo archeologinius kasinėjimus ir važiuoja į ekspedicijas.

Muziejus saugo ir puoselėja senąsias muziejininkystės tradicijas, suformuotas jo įkūrėjo brg. gen. V. Nagevičiaus ir prieškarinio muziejininkų. Viena iš jų, neatskiriama nuo Karo muziejaus istorijos ir tradicijų, buvo karo invalidų tarnybos ceremonias. Svarbiausia ir

iškilmingiausia jų, kaip muziejaus saugotojų ir tarnautojų, pareiga buvo atlikti Karo muziejaus sodelyje vėliavų pakėlimo ir nuleidimo ceremoniją, skirtą atiduoti pagarbą kariams, šauliams ir partizanams, žuvusiems ir sužeistiems kovose dėl Lietuvos laisvės ir Nepriklausomybės. Ceremonialas sukelia didelį įspūdį, virsta dvasinio susitelkimo valanda, išreiškia pagarbą ir pasididžiavimą šalies gynėjais ir patraukia ne tik vietos gyventojų, bet ir užsieniečių dėmesį. Po Lietuvos valstybingumo atstatymo buvo atkurtas ne tik Vytauto Didžiojo karo muziejus, bet ir senasis ceremonialas. Karo muziejaus darbuotojų dėka svarbiausių Lietuvos valstybės švenčių metu ceremonialas atliekamas iki šiol Lietuvos šaulių sąjungos veteranų Vyčio Kryžiaus ordino vėliavos būrio šaulių.

2014 m. pradėti žengti pirmieji istorinės Juozo Mikėno skulptūros *Karys* sugrąžinimo į Muziejaus kariliono bokštą žingsniai. Skulptūra į bokštą esančią nišą buvo pastatyta 1938 m., tačiau 1942 m., vokiečių okupacijos metu, buvo nuversta ir sunaikinta. Buvo pradėtos rinkti aukos, prie jų prisidėjo ir Lietuvos kariuomenė, padovanojusi kelių šimtų kilogramų svorio pabūklinių tūtų. Pagal dvi išlikusias tarpukario laikų nuotraukas skulptūros *Karys* projektą rengti ėmėsi skulptorius Juozas Šlivinskas. Atkurtas *Karys* į bokštą sugrįžo 2015 m. vasario 16 d. kartu su kapsule, kurioje visų prie skulptūros atstatymo savo aukomis prisidėjusių žmonių vardai, įmonių ir įstaigų pavadinimai.

Muziejaus sodelis

Muziejaus darbuotojai aktyviai prisidėjo atstatant Karo muziejaus sodelio paminklus. Dar 1988 m. pradžioje Lietuvos kultūros fondo Kauno taryba parengė paminklų atstatymo programą ir numatė atstatyti Laisvės paminklą, bet suradus pakankamai archyvinių duomenų buvo parengtas viso sodelio plano projektas bei numatyta atstatyti ir kitus jame buvusius paminklus.

Atstatymo projektų autorius buvo tuometinis Kauno miesto vyriausiasis architektas Algimantas Sprindys, kuris 1989 m. sudarė Karo muziejaus sodelio aksonometrinį planą. 1988 m. gruodžio 30 d. atstatyti pirmieji Vinco Kudirkos, Jono Basanavičiaus, Simono Daukanto ir Jono Mačiulio-Maironio biustai, kurie kartu su Laisvės paminklu buvo atidengti 1989 m. vasario 16 d. Šios ceremonijos metu Muziejaus darbuotojos, pasipuošusios tautiniais rūbais, budėjo garbės sargyboje. Birželio 9 d. buvo imtasi Martyno Jankaus, Petro Vileišio biustų atstatymo darbų, o 1990 m. vasario 16 d. – paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę*. Pastarojo atstatymo paruošiamieji darbai pradėti dar 1989 m. Pradėta ieškoti

paminklo ir Nežinomo kareivio kapo tikslios vietos, suorganizuotos 16 akmenų rinkėjų grupių, kurios penkiasdešimtyje Nepriklausomybės kovų vietų rinko akmenis, skirtus paminklui atstatyti. Surasta dalis ir originalių akmenų, su kuriais kartu į paminklą buvo įlieta ir kapsulė su visų prie jo atstatymo prisidėjusių žmonių pavardėmis, Muziejaus fonduose slapstytas paminklo metalinis bareljefinis skydas su Vyčio Kryžiumi vainikavo paminklo atstatymo darbus. Dar vėliau buvo atstatyti Vlado Putvinskio ir S. Žukausko paminklai. Nežinomo kareivio perlaidojimo iškilmės vyko pirmąją po išsivadavimo iš sovietinės okupacijos Kariuomenės dieną. Su palaikais pirmusia buvo atsisveikinama Vilniaus arkikatedroje bazilikoje, po to Kauno arkikatedroje. Iš Kauno bazilikos juodo ažuolo sarkofagą į Muziejaus sodelį lydėjo tūkstantinė procesija. Perlaidojus Nežinomojo kareivio palaikus, po penkiasdešimties metų pertraukos vėl suliepsnojo amžinoji ugnis. Šią dieną atidengti Antano Juozapavičiaus ir Povilo Lukšio paminklai. Po kelių mėnesių pagal fotografijas atgaminti ir pradėti statyti kryžiai, stogastulpiai ir kopylstulpiai.

Kartu su atstatomais paminklais buvo rekonstruojama ir sodelio teritorija – įrengti inžineriniai tinklai, takai iškloti granito plokštėmis, pasėta veja ir pasodinti gėlynai. *Knygnešių sienelę* ir skulptūrą *Lietuvos mokykla* buvo nutarta perkelti į pietinę sodelio dalį, už skulptūros *Knygnešys* ir arkadų. Šioje vietoje V. Nagevičius buvo numatęs įkurdinti lietuvišką sodybą-skaityklą su tautinės spaudos draudimo ekspozicija. Knygnešių memorialinė sienelė baigta rengti 1993 m., po metų iškilmingai atidengta skulptūrinė kompozicija *Lietuvos mokykla*.

2008–2009 m. sodelyje šalia paminklo *Žuvusiems už Lietuvos laisvę* buvo pastatyti ir du nauji, Muziejaus sodelyje tarpukaryje nebuvę, Jono Žemaičio ir Povilo Plechavičiaus biustai.

Vytauto Didžiojo karo
muziejaus padalinys
pogrindžio spaustuvė *ab*
(Salių k., Domeikavos sen.,
Kauno r.). 2015 m.
Fotografas Artūras Užgalis.

Pabaigai

Vytauto Didžiojo karo muziejus per 95-erius savo veiklos metus išliko tautinės savimonės ugdytoju – Juozo Tumo-Vaižganto žodžiais: *Karo muziejus tapo Forum Lituanum, lietuviško valstybingumo mokykla*. Okupacijų metais, nepaisant pakeistų jo ekspozicijų, sunaikinto sodelio, senojo Muziejaus vaizdinys visuomenės akyse buvo tautiškumo ir patriotiškumo simbolis, tautos pastangomis iškilęs iškart po Nepriklausomybės kovų kartu su naujai besikuriančia nepriklausoma Lietuvos valstybe.

Prasidėjus Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui Muziejus ir sodelis tapo jo epicentru, imtasi atstatyti sodelio paminklus, Muziejaus bokšte iškelta trispalvė, prie Muziejaus rengiami daugiatūkstantiniai mitingai. Tai liudija, kad Muziejus išliko tautos telkėjo ir kovų už Nepriklausomybę, kalbą ir kultūrą simboliu.

Muziejaus tikslas ir šiandien yra išlikti Lietuvos Nepriklausomybės kovų, kovų už savą kultūrą, kalbą ir žemę, liudytoju ir paminklu, skatinančiu ateities kartas semtis drąsos iš protėvių žygdarbių.

Darbo laikas:

antradieniais–sekmadieniais, 10 val. – 17 val.

Muziejaus paslaugos:

- Ekskursijos po muziejų;
- Edukacinės programos;
- Išvažiuojamosios edukacinės programos;
- Gimtadienio edukacinė programa Vytauto Didžiojo karo muziejuje;
- Muziejaus Didžiosios salės nuoma (pagal susitarimą);
- Restauravimas;
- Muziejaus vertybių skaitmeninių vaizdų platinimas;
- Konsultacijos ir ekspertizės muziejaus veiklos sričių klausimais.

Plačiau apie paslaugas: www.kariuomene.kam.lt,

el. paštu vdkmuziejus@kam.lt arba telefonu (8 37) 32 09 39

Kainos:

Bilietas suaugusiesiems 2 Eur.

Bilietas moksleiviams, studentams (pateikus pažymėjimą),
neįgaliesiems, pensininkams iki 70 m. (pateikus pažymėjimą) 1 Eur.

Šeimos bilietas (1 arba 2 suaugusieji + 1 ir daugiau vaikų iki 18 m.) 4,5 Eur.

Ekskursija su ekskursijos vadovo paslaugomis (iki 30 asmenų) 9 Eur.

Edukacinė programa (iki 30 asmenų)* 9 Eur.

Edukacinės programos užsakovų pageidaujamosiose vietose
(minimalus užsakymas – 3 grupės po 20–30 asmenų. Nuvykimą ir parvykimą
už Kauno ribų organizuoja užsakovas) 20 Eur + 1 Eur asmeniui.

* Edukacinių programų *Paveikslų daktarai* ir *Nutapyk istoriją* kainos nurodytos edukacinių programų aprašymuose.

Ekskursijos užsakomos telefonu (8 ~ 37) 32 09 39.

Ekskursijos vedamos lietuvių, rusų arba anglų kalbomis.

Ekspozicijose ekskursijas gali vesti tik Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekskursijų vadovai.

Mokytojams ar kitiems lydintiems asmenims edukacija nemokama.

Muziejuje galima fotografuoti (išskyrus tam tikras tuo metu veikiančias parodas).

Aplankykite

Kiti padaliniai:

☰ VYTAUTO DIDŽIOJO KARO MUZIEJUS

K. Donelaičio g. 64,
LT-44248 Kaunas.
Tel. (837) 32 07 65

☰ KARO TECHNIKOS VILNIAUS SKYRIUS

Olandų g. 21 A,
LT-01100 Vilnius.
Tel.: (8 5) 269 76 98, (8 5) 261 96.

☰ POGRINDŽIO SPAUSTUVĖ ab

Salių k., Domeikavos sen.,
LT-54376 Kauno r.
Tel.: (8 37) 55 32 49, mob. tel.: (8 601) 86 521.

Rengėjai: Andriejus Stolarovas, Kristina Petrauskė,
Aušra Jurevičiūtė, Lina Kasparaitė-Balaišė.
Kalbos redaktorė Sigita Meškinienė
Dizainerė Aida Janonytė

2016-09-21. Tiražas 300 egz. Užs. Nr. GL-257.
Išleido Vytauto Didžiojo karo muziejus
Maketavo KAMBRD Vaizdinės informacijos skyrius, Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius.
Spausdino LK KKC, Muitinės g. 4, Domeikava, Kauno r.

*Per amžius budėję, laisvę laimėjom
per aukas ir pasišventimą*

